AZ

EGYESÜLT-ÁLLAMOK,

AZ

ÖNKORMÁNYZAT

ÉS

A CAESARISMUS.

IRTA

PORTALIS A. EDE.

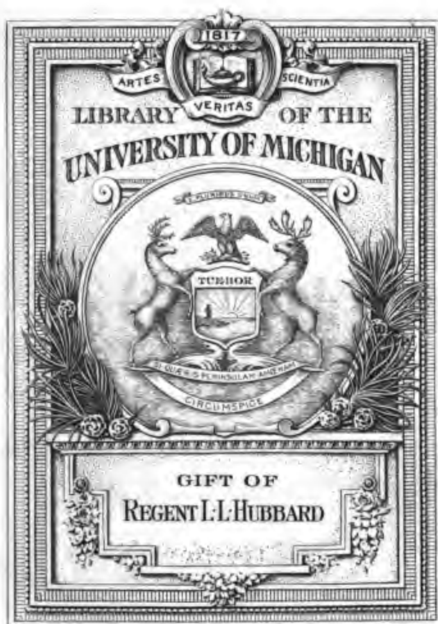
„La liberté de conscience est le voeu de toutes nos lois."
Portalis.

SZERZŐ FELHATALMAZÁSÁVAL FRANCZIÁBÓL FORDITOTTA

SZATHMÁRY GYÖRGY.

PEST.
LÉGRÁDY TESTVÉREK.
1872.

1817
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE
GIFT OF
REGENT L·L·HUBBARD

AZ

EGYESÜLT-ÁLLAMOK,

AZ

ÖNKORMÁNYZAT ÉS A CAESARISMUS.

IRTA

PORTALIS A. EDE.

„La liberté de conscience est le voeu de toutes nos lois.“
Portalis.

SZERZŐ FELHATALMAZÁSÁVAL FRANCZIÁBÓL FORDITOTTA

SZATHMÁRY GYÖRGY.

PEST.
LÉGRÁDY TESTVÉREK.
1872.

SZERZŐ ELŐSZAVA.

AZ OLVASÓHOZ.

Megjöttem Amerikából s e nehány lapra irom észleleteimet. Bocsásd meg olvasó barátom az öszszefüggetlenséget s — meglehet — az unalmat, melyet azokban fogsz találni. Nem voltak azok közlésre szánva, de oly különös és oly különféle elveket hirdettek a választási mozgalom alatt, melyben részt fogok venni, hogy ma már minden polgár kötelességének tartom, hogy véleményét, vagy legalább tapasztalt benyomásait nyilvánitsa. Egyébiránt nekem csak egy czélom volt: hogy egy perczre figyelmedet az Egyesült-Államokra tereljem, s felköltsem benned a vágyat, hogy meglátogasd e földet, melyet oly találóan neveznek uj-világnak. Szerencsésnek érezném magamat, ha erre fognálak birhatni. Ne késsél tehát, menj!

Ez utazásból, hidd el nekem, sokat fogsz tanulni, és nagy hasznod leend; mert ott tartózkodni hat hóig többet tesz, mint tanulni másutt tiz esztendeig.

A FORDITÓ ELŐSZAVA.

A francziáknak — többi közt — egyik kétségtelen nagy érdeme az, hogy az északamerikai Egyesült-Államokat, a szabadság, egyenlőség és függetlenség e classikus és mintaszerü földjét az emberiséggel, s igy velünk is alaposan megismertették, mi által kiszámithatlanul sokat tettek azon elvek és intézmények terjesztésére, melyeket az amerikai Unio képvisel.

Tocqueville- s Laboulayenak Amerikáról irt s nyelvünkre is leforditott nagybecsü munkáit széles körben ismeri a magyar közönség ; hozzájok csatlakozik most Portalis is, szerzője e jeles kis munkának, mely mintegy kiegészitése annak, mit a két előbbi Amerikáról irt. E tekintetben tehát hézagpótló, s igy én politikai irodalmunknak hasznos szolgálatot véltem tenni annak leforditásával. Jelen munka becsét sokban emeli azon, az egész könyvön vörös fonalkint végig huzódó összehasonlitó modor, mely szerint szerző párhuzamosan kimutatja egyfelől a közoktatásügyével egybe forrt demokratia és önkormányzat lélekemelő vivmányait az Egyesült-Államokban, másfelől azon sajnos és a civilisatiót hátraterelő állapotokat, melyekbe a kormány gyámkodása s a bureaukratia sergétől porá-

zon vezetett nép jutott Francziaországban. Szóval, két ellentétesen kormányzott népnek két ép oly ellentétes helyzetét tünteti föl ugy, a mint azt a közvetlen szemlélet és tanulmány alapján megismerte.

E munka, igaz, alkalmilag iratott; de ez mitsem von le érdeméből, mert e körülmény csak okul szolgált szerzőjének arra, hogy Amerikát mintaképnek tüntesse fel honfitársai előtt; az elv, az ügy, melyért tollat ragadott: örök.

A figyelmes olvasó sok analógiát fog találni a mi viszonyaink s a között, mit Portalis a guny, élcz és alaposság fegyverével megtámad. Ebből hasznot, okulást merithetünk a magunk számára is.

Azt akarjuk magunkkal elhitetni, hogy demokraták vagyunk, nézzük meg: vajjon az amerikaiak is igy fogják fel a demokratiát, mint mi? Vallás-, nyelv- és pártkülönbség nélkül feljajdulunk közoktatási ügyünk szégyenletes állapotán: nézzük meg azon — a mi fogalmaink szerint — mesés áldozatokat, melyeket az amerikaiak a müvelődés oltárára tesznek. És okuljunk.

E szempontok vezettek engem, midőn e munkának nyelvünkre átültetéséhez fogtam, melyre szerző készséggel adta beleegyezését, nem kivánva egyebet, mint azt, hogy azon elvek és intézmények, melyek a nemzeteket nagygyá, szabaddá és müveltté teszik, nálunk is minél nagyobb elterjedést nyerjenek. E kivánsághoz csatlakozom én is lelkem egész bensőségével.

Pest, jun. 10. 1872.

Szathmáry György.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK.

I.

CHICAGO.

Cobden Richard azt mondá egyik barátjának*): „Ha itt már nem láthatsz egyebet, menj el Amerikába megnézni a Niagarát és Chicagot.“

Cobdennek igaza volt. Niagara és Chicago két nagy csoda. A geologusok szerint a vizesések képződésére négyezer év kellett; Chicago harmincznégy év alatt keletkezett. A Niagara a természetnek, Chicago az embernek remekmüve.

Ha azon tizenkét nyomorult kunyhónak lakosa, melyek hajdan Chicago folyama torkolatánál elterültek, visszatérne ma, harmincz év leforgása után szülőföldére, mekkora bámulat fogná el!

Háromszázezer polgárt találna ott, ahol ő büzhödt kloákát és mintegy husz tudatlan, következőleg szegény halászt hagyott hátra.

Egy város, egy nagy város! oly széles, oly népes utczákkal és sugárutakkal, mint Páriséi; kő- és márvány-vendéglőkkel, bank- és kereskedelmi házakkal, melyek nagyszerüségben egyenlők azon palotákhoz, melyekben ministereink elrejtik nagysá-

*) Smith Goldwin tanár.

gukat, de hasznosság tekintetében felülmulják azokat; operaház, tágas szinházak, egyetem, collegiumok, iskolák, kórházak és nagyszámú templomok. Ime a mocsár, melyet ő — meglehet a rosz szag*) és környékének egészségtelensége által elüzetve — harmincz év előtt elhagyott! Ki azon ügyes kormányzó, aki pálczájával érinté e mocsáros földterületet, hogy abból virágzó polgárzatot hozzon létre?

Minő jeles praefect szárithatta és épithette ki, tehette egészségessé és szeldelhette át vasutakkal ezen ingoványos pusztaságot, az emberi életnek fele: harmincz év alatt? Mert Chicago keletkezése bizonyára sokkal csodálatosabb, mint Páris átalakitása. Kérdezz meg egy melletted elmenőt: „Ki épitette ujra Párist?“ Ő neked azt fogja felelni: „Teringettét, Haussmann!“ — Ki épitette a sugárutat? — „Haussmann!“ — Ki épitette e templomot? — „Haussmann!“ — Ki a szinházat? — „Haussmann!“ — Mindig csak Haussmann. Szóval Páris átalakitásának egy oka van: Haussmann. Chicagoban egészen másként áll a dolog. — Kiváncsiságból kérdezém: „Ki száritotta ki e mőcsárt és épitette e templomot?“ Bolondnak tartottak és szemem közé nevettek: „Bohó, hát ki épithette volna más, mint az amerikaiak!“ — Értem, de miféle amerikaiak? — „Mygood! mily ügyetlen e franczia; — hát chicagoi amerikaiak.“ Érted ezt? a polgároknak volt bátorságuk és oktalanságuk, hogy önmaguk épitsenek várost, melyben lakjanak. Nem, nem érted, — ez igen furcsa! Ha legalább utczáik szükek, görbék, ha emlékszobraik hiányosak volnának . . . de nem! ezen min-

*) Chicago indiai nyelven rosz szagút jelent.

den nemzettől gyakran üldözött és a semmiből összetoborzott emberek, ezen durva vándorlók merészeltek egy szép várost épiteni, volt bátorságuk azt oly szép s a Haussmannéinál tán sokkal szebb emlékszobrokkal felékesitni. Megfoghatlan, de az ember a büszkeségnek nem tudom mily nemét érzi, ha elgondolja, hogy egyszerü halandók, mint én és te, fizetés, czim és palota nélkül oly várost teremthettek, mint Chicago, egyedül törekvéseik és akaratjok egyesitése által.

1830-ban Chicago állott egy erődből, melyet husz katonából álló helyőrség tartott megszállva; három kocsmából, hová az indiánok jöttek bőr- és dohányszereiket szesznémüekért elcserélni, egy kovácsmühelyből és egy kunyhóból, melyben az indián főnökök tanyáztak átutaztukban, s mindez erdőben volt.

1831-ben a tél közeledtére az egész lakosság, az az — mindent ide számitva — összesen tizenkét család az erődbe menekült. A következő évben a számosabb lakók elhatározták az első középület épitését. Összegyültek megbeszélni és megállapitni az adó-összeget, azután golyószavazás utján egy adószedőt, végül pedig egy bizottságot neveztek ki, megbizván ezt a munkálatok feletti őrködéssel (board of public works) és az első középület felépült. „Városház lett belőle?“ Nem, nem találtad el. „Praefectura talán?“ az sem. „Egy fogház bizonyára!“ Nem; középület parkkal a barmok számára.

Fölnevelték az állatokat. Aztán eladták. A vásárok pénzt hoztak be. Mit tegyenek vele? Az államra bizzák? — minek? Összegyültek és alapitottak egy bankot. Ez volt a második épület. Kiki elhelyezte abban pénzét, melyből azután hat perczent jövedelmet huzott; az uj birtokosok, az iparosok és a

vállalkozók kaptak itt pénzt kölcsön ugyanezen kamatért.*)

Ezelőtt közösen imádkoztak egy csürben. De a föld termékenysége és a bankok vonzották magukhoz a kivándorlókat. A folyam, mely ki van tisztitva és mely jövőre a hajóknak kényelmes és biztos kikötőt nyujt, a tavak kereskedelmét vonzza magához. A népesség szaporodtával a csür nagyon szük lett. A hivek csaknem ugyanegy időben kinyilatkoztaták, hogy ők nem ugyanazon vallásos hittel birnak. Egyikök kalvinista, másik lutheránus, mások végül katholikusok. A protestánsok a piaczon gyültek össze. A katholikusok a tó partjain. Mindnyájoknak templom kellett. De honnan vegyék a pénzt? Nagyon egyszerü — megadóztatják magukat. De lelkipásztorra vagy papra is volt szükségök; megadóztatták tehát magokat ujból, hogy papot hozathassanak s független állást biztositsanak számára. Chicagonak ma száz negyven temploma van, melyek mind ily módon épültek: minister és vallásügyi budget nélkül. Amerikában, hol a vallásos érzület nagyon el van terjedve és a hol senkisem teljesen indifferens, sem atheista, minden polgár templomba jár. Minden protestáns felekezetnek — Chicagoban husz ilyen van — megvannak a maga templomai és lelki pásztorai; az unitáriusoknak, kik csak egy istent hisznek egy személyben, az universalistáknak, kik nem hisznek másban, mint csak a természetben, a zsidóknak és katholikusoknak, szóval mindnyájoknak megvannak a maguk templomai és lelkipásztorai. Ha az állam avatkoznék itt bele a papok fizetésébe,

*) Chicagoban tizenhat nemzeti bank van, melyek bankjegy kibocsátási joggal birnak. Tőkéjük mintegy harmincz millió frankot tesz.

nem volna rá képes és a közadósság még sokkal gyorsabban felszaporodnék, mint Francziaországban. Egyébiránt az egyház elkülönitése az államtól az amerikai papoknak sokkal magasabb állást biztosit, mint minővel az öreg Europában levő collegáik birnak. Im egy nehány kivonatos adat a new-yorki templomokról ujjabban közzé tett jelentésből, melyek kétségkivül sok gondolkozásra fognak alkalmat szolgáltatni. Doctor Potter a new-yorki anglican püspök unokaöcscse és Grace Church papja, a parochiájához tartozók lelki üdvéről gondoskodik nyolcz ezer dollár*) évi fizetés és egy kis márvány palota használatáért Broadwayban. A presbyterian egyház papja a város felső részén, az egyenesen Dublinből jött doctor Hall évenként tiz ezer arany dollárt huz. Doctor Dix Morgan a közbuzgóság nagy könyvébe tizenkét ezer dollárt tevő jövedelemre van bejegyezve. Végül a tiszt. Wingfield tizenöt ezer dollárt kap jutalmául azon szellemi gondoskodásoknak, melyeket a „Megváltóról“ czimzett gyülekezetnek szentel.

És ez még nem minden! A templomok padjait eladják a papok javára s ezen eladásokból némelykor mesés összegek folynak be. Hogy csak egy példát idézzek, a plymouth-churchi padok árverésen eladása Brooklynban kilenczvenötezer dollárnyi tekintélyes összeget jövedelmezett. Ezen összeg javadalmasa a szabadságnak, emberi méltóságnak és egyenlőségnek fáradhatlan apostola, a müvészetek nagy pártfogója, és az egyesült államok képtárai

*) Körülbelöl 28,000 frank.

egyik legszebbikének tulajdonosa és ez a hires abolitionista:

Beecher Ward Henry.

Vagyonának eredetéről ezeket beszélik: Két testvérnek sok épitkezési anyaga volt, melylyel nem tudták mit csináljanak. Ennek hasznositása tekintetéből azon gondolatra jöttek, hogy templomot épitsenek. A speculátió abból állott, hogy a templomba hiveket gyüjtve, a padokat árverésen eladják. Hogy látogatottá tegyék a templomot, erre szükség volt először azt szép stylben épitni s azután abban egy tehetséges lelkészt alkalmazni. Az egyik testvér felügyelt a munkálatokra. A másik egy hitszónok felkeresésére indult s kevés tudakozódás és keresés után egy erdőben elrejtőzött faluban véletlenül felfedezett egy Clergymant, kinek hitszónoklata melegség- és eredetiséggel teljesnek tünt fel neki. „El akar ön jönni a mi templomunkba predikálni Brooklynba?“ — mondá a speculáns a vallás emberének — „a jövedelmet megosztandjuk.“ Henry Ward Beecher az ajánlatot elfogadta, elhagyta szegény papi állását s — mint tudjuk — hires emberré lett, kinek szava az Unio legtávolabb pontjairól vonzza magához a hiveket. Én csak egyszer hallottam őt, midőn azon csodálatos tételt fejtegette, hogy „a bizalom minden erény anyja, és hogy annak gyakorlata a legjobb eszköz az emberek javitására.“ „Ne tegyétek fel soha a roszat,“ — mondá ő — „és senkinek sem fog eszébe jutni, hogy azt elkövesse. Ha egy bankjegyet mutatnak nektek“, — folytatá, a pénzügy elveihez fordulva — „minek azt megvizsgálni, ha vajjon hamis-e? Inkább tegyétek ki magatokat annak, hogy nehány dollárt elveszitse-

tek, hogysem igazságtalanságot kövessetek el egy emberen, feltévén róla, hogy képes hamisat csinálni." Ez volt az egész amerikai morálnak összefoglalása.

A katholikus papok sincsenek roszabbul fizetve mint a protestáns lelkészek. Egy violaszinü selyembe öltözött és márványpalotában lakó szent püspök azt a vallomást tette nekem egy alkalommal, hogy jövőre reá nézve lehetetlen volna gyakorolni a püspöki teendőket Francziaországban. Sőt mi több — én azt hiszem, — ha választaniok kellene, elébe tennék a schismát az állam kicsinyes zsarnokságának.

Ezek után nem lehet csodálkozni, ha a papok az egyesült államokban különös tekintettel viseltetnek azok iránt, kik nekik ily szép jövedelmet nyujtanak: nem kivánnak hiveikre nyomást gyakorolni, hanem csak vezetik azokat; nem kötelesek állásuknál fogva elfojtani minden uj eszmét; ellenkezőleg, megvitatják és némelykor osztják is azokat. Nem függvén mástól, mint istentől és hiveiktől, nagy függetlenséget engedhetnek meg maguknak, — s nem is élnek azzal vissza. Ha nem tartanék attól, hogy hazám papjaiban ingerültséget keltek, megmondanám nekik, hogy egyuttal fogalmuk legyen az amerikai papság véleményéről, miszerint ennek legfelvilágosultabb tagjai nem hiszik, hogy a pápa sokáig maradhatna Romában. Miért riadtok ugy fel? Ha az ideiglenes hatalom szúette széke összeroskadna, romlásnak indulna ezért a catholicismus s az egész társadalom? Itt a hivek jól fizetik püspökeiket, fizetni fogják pápájukat is, ki az első és legnagyobb püspöke lesz a világnak, a helyett, hogy

annál zsarnokibb kis király legyen, minél szegényebb és gyengébb különben.

Mennyire kellene meglátogatni ez országot némely felfuvalkodottabb főpapjainknak s követniök amerikai testvéreik példáját! Meglátnák, hogy lehet az embernek hite, lehet hasznos, és tehet sok jót, anélkül, hogy intolerans legyen. A szabadság azon kiváltsággal látszik birni, hogy felnyissa mindazok szemeit, kik hozzá közelednek; mintha szükséges és elégséges volna az embernek, hogy szabad legyen, az, hogy értelmes legyen. Itt senki sem tartja magát csalhatatlannak és nem igér szomszédjának örök lángokat.

A lelkiismeretnek a törvényekbe iktatott szabadsága átment az erkölcsökbe. Egyébiránt ha a püspököknek kedve telnék abban, hogy harczra keljenek az unitáriusok ellen, egyházi átkokat szórjanak az universalistákra, hogy kiátkozzák a vallástalanokat s főleg, hogy védelmezzék a syllabust: a hivek nem lennének oly együgyüek, hogy őket herczegileg lássák el és tartsák fen! A kath. vallás az Egyesült-államokban önmagára hagyva és körülvéve ellenségektől, melyek a proselytismust képezik, mindenki által szerettetik és tiszteltetik. Igy van ez Francziaországban is? Itt az állam, mely azt fentartja és pártfogolja, kijelentette, hogy az a francziák többségének vallása! Francziaországban védi magát, támad, és folyton tért veszit; itt anélkül, hogy még felelne is, az ellene intezett támadásokra, nyer.

Vegyük fel ujból Chicago keletkezésének történetét. Miután mindenki felépitette a maga templomát, a gyermekek sorsával kezdettek foglalkozni; ez uttal minden polgár, lett légyen bárminő hitval-

lásu, egy helyen gyült össze; megvitattak különböző javaslatokat, azokból elfogadtak egyet s ennek keresztülvitelére megadóztatták magokat: és az első iskola nem sokára felépült. És kihez fordultak ennek helybenhagyásáért, a ministerhez vagy praefecthez, mint kik egyedül illetékesek belátásra és a polgárok szükségeinek elintézésére? Sem az egyikhez, sem a másikhoz. Önmaguk a családatyák választottak egy tetszésök szerinti tanitót, megállapitották annak fizetését és hogy az iskola ingyenes legyen, megadóztatták magokat.*)

De im egy vad csoport elhajtott két tinót, elpusztitott egy mező vetést és felgyujtott egy épületet. Ez uttal bizonyára kérték a washingtoni kormányt, hogy küldjön nekik fegyveres csapatokat! Vagy legalább fegyverviselési engedélyt kértek tőle? A világért sem. Kiki fegyvert fogott és vasárnap az egész felfegyverzett lakosság összegyült a köztéren.

Egy öreg vadász és egy kovács viszik az ezredesi teendőket. Egyik rész a vadász, a másik a kovács után indult; a kovács, ki legnagyobb csoportot gyüjtött maga körül, ezredesnek választatott, a vadász a sorok közé állott mint egyszerü katona. A századosok és hadnagyok hasonló módon választattak; a polgárkatonaság szerveztetett és elüzte a vadakat. Ezután meghatározott időközökben a köztérre gyült hadgyakorlatokra.

Ha egyenetlenség támad két polgár között, a biró azonnal meg van választva.

Egy másik nehézség is fordult elő: Chicago igen népes és igen élénk nagy várossá lett. A Washington

*) Lásd a közoktatásról szóló fejezetet.

utczában egy nőt lesodort lábáról a szekér. Rendőrségre lett tehát szükség, mely rendezze a kocsikat, kisérje a nőket, kik az utczán **) átkelnek és befogja a bünhönczöket. Sem a kormány, sem a praefect, még kevésbé a maire törődik a rend fentartásával és a rendőrség szervezésével. Azonban egyik rendőr sem mozdult helyéről. Erre egyiknek sem volt kedve; mert jól tudták, hogy polgártársaik visszatorolnák annak, a ki közülök valamely büntettest befogni, vagy valamely kocsit rendre utasitani merészkednék anélkül, hogy erre előleges meghatalmazást nyert volna. Amerikában azok, kiket a nép szavazata hatalomra emel, megkülönbeztetett müködéssel, hatáskörrel birnak, melynek természetét büntelenül meg nem változtathatják és melynek horderejét sem kisebbitni, sem nagyobbitni nem képesek. Egy polgárról, ki képesnek itéltetett arra, hogy maire legyen, nem tételezik fel, hogy birja egyszersmind azon tulajdonokat is, melyek a biráskodó rendőrség tisztjében szükségesek. A praefect nem tartatik alkalmasnak, méltónak arra, hogy rendőr-ügynök legyen és viszont. Midőn a rendőrség szüksége érezhetővé lett Chicagoban is, a nép külön hivatalnokokat választott, a kik nem kaptak és nem hajtottak végre más parancsokat, mint az övéit.*)

Ha egy tanácsos, lett légyen az érsek, azt inditványozná, hogy a párisi rendőrség oly módon szerveztessék, mint Chicagoban van, biztos vagyok

*) Minden amerikai városban találni rendőröket, kik minden utczaszegleten állomásoznak, azon kötelességök lévén, hogy az utczán átmenő nőket kisérjék és minden eshetőségtől megóvják.

**) Az amerikai hivatalnokok ritkán függnek egyik a másiktól (Tocqueville, I. kötet 117. l.)

benne, hogy elzárnák Charentonba, sőt még — meglehet — forradalmi időben is.

A chicagoi rendőrség a nép által minden második évben választott három biztos ellenőrzése alatt áll. Ezen biztosok magok neveznek ki egy f ő f e l ü g y e l ő t és egy k ö v e t et, kiknek parancsa alatt kétszáz ötven ember áll.

Chicagoban a rendőrség, mint az összes Egyesült-államokban, nincs a kormány kezeire bizva; nem függ attól semmi tekintetben és nem függ mástól, mint a polgároktól, kiktől hatalmát kölcsönzi.

Az ily szervezetnek azon bizonyos alkalmatlan oldala van, hogy nehézzé teszi az önkényes befogatásokat és az államcsinyeket. Ez az általános szavazati jognak alkalmazása, a melyre mi soha sem gondoltunk. Mi még eddig — ugy szólva — nem választottunk mást, mint képviselőket, kiknek hatalmában állott megszavazni az eléjökbe terjesztett törvényeket és ellenőrizni egy felelősség nélküli kormánynak kiadásait. Meg is jártuk vele, midőn egyszer alkalmunk volt egy ügynököt választani. Azt nyertük vele, hogy választottunk egy személyt, ki miután elmozdithatlanná és nem felelőssé lett, minden szabadságunkat elconfiscálta.

Szóval ez volt a problem, a melyet a chicagoi amerikaiaknak megoldani kellett: a pusztaság közepében lévén egy mocsár, azt

1-ször Az állam segélye nélkül egy nagyszerü, templomokkal, iskolákkal, szinházakkal, bankházakkal, jótékony intézetekkel sat. sat. ellátott várossal helyettesitni.

2-szor. Semmiféle kormánynak a segélye nélkül fentartani az összhangot és jó rendet háromszáz-

ezer emigrans között, kik Európa különböző pontjairól jöttek át s kik hazájokban hosszú időt töltöttek mint bünhönczök.

Ezen problemát ők megoldották és pedig oly könnyen, hogy ő felségeik az Állam és a Kormány ezután ugy fognak tekintetni, mint régi gépek, melyet oly nép, mely önmagát megbecsüli, semmi szin alatt sem vehet igénybe, sem város épitésénél, sem templomok, szinházak és iskolák emelésénél, sem pedig rendőrség felállitásánál.

II.

OMAHA.

Chicagoból Omahába kivánkozol? Tekintsd meg a „Chicago“ és „Nordwestern Railway“ nevü kikötőket. Menj be egy oly mozgó házba, melyet az amerikaiak „Car“nak neveznek. Itt fogsz együtt találni embereket, kik alusznak, esznek és isznak. Huszonnégy órai tartózkodásod alatt egy ily járó-kelő vendéglőben ötszáz mértföldnyi utat (nyolczszáz kilometer) teendettél meg. A civilisatio Hercules-oszlopaira fogsz találni.

Omaha alapitását egy oly embernek tulajdonitják, a minőkkel különlegesség gyanánt csak Amerika látszik birni, s kik ugy eltünnek a civilisatio elől, mint a vadállatok. A városnak, mely nem sokára a leghiresebbek közé fog számittatni, mert a világ leghosszabb vasutjának főpontján fekszik, tudatlan alapitója, meghatva a fekvés szépsége által, 1854. év tavaszán megállapodott azon zöldelő dombok egyikén, melyeknek lánczolata a Missouri völgyét övedzi körül. Nem sokára csatlakoztak hozzá mások is. Ezután látva, hogy kunyhója mellett egy erős, tartós épület emelkedik, futásnak indult s ujból magányba bujdosott. Igy ment ő, fölütötte sátrát távolabb, én nem tudom hol, mely elkalauzolhatja a civilisatiot nagy utjában nyugot felé.

A képzelet alig foghatja fel, mivé lett egy félszázad alatt ezen város, melynek alapját egy puszta dombon vetette meg egy tudatlan kalandor. Utczái oly tágasak, minők még a mi boulevardjaink sincsenek és nagyszerü épületei kihivólag látszanak tekinteni a pusztaságra, mely a várost környezi.

Már fényes raktárai, nagyszámu iskolái, bankházai, templomai és egy nagyon szép szinháza van. Nem sokára össze lesz kötve egy óriási hid által Council-Bluff várossal, mely a Missouri szemben levő partján fekszik.

E hidnak, mely egyike lesz a világon a legszebbeknek, épitése épen Omahában létem alatt határoztatott el; és ez a mi franczia szokásainkkal annyira ellentétes módon történt, hogy közlése megérdemli a fáradságot. Egy este, a városnak minden lakosa, összehiva a városi tanács tagjai által, kiket select men*)-eknek hivnak, a köztéren gyült össze. Miután nehány óra hosszáig meghallgattak egypár ellenvéleményü szónokot, még azon gyülésben megszavaztak kétszázötvenezer dollárt és megbizták az „Union pacific Railroad“ társulatot, hogy nekik a Missourin hidat épitsen. Ugyanazon este, ugyanazon időben Council-Bluff lakosai is megszavaztak kétszázezer dollárt. Közvetlenül és minden ceremonia nélkül megkezdettek a munkálatok és oly gyorsasággal folytak, hogy ezen két óra alatt megszavazott hid egy év leforgása előtt a forgalomnak fog átadatni.

A mennyire mi hozzá vagyunk szokva a köz-

*) A municipális tisztviselők minden évben választatnak a polgárok akaratának végrehajtására. Ők állitják össze a választási névjegyzéket és hivják össze a községi gyüléseket (Lásd Tocqueville I. kötet.)

igazgatási gépezet vezetőihez, kik legszerényebb kivánságainkat is hatalmukba keritik, hogy megvizsgálják, megvitassák és helyben hagyják, mielőtt teljesitnék, e gyorsaság bámulatba ejtett! La Fontaine és előtte Aesop ezt mondák: „Ne támaszkodjál másra, mint önmagadra!“ És e mondás, mely áll az egyénekre nézve, nem kevésbé áll a községekre nézve is. Ha Omaha és Council-Bluff lakosainak szükségök lett volna, hogy egy törvény*) által hatalmaztassanak fel négyszázötvenezer dollár, közel két és fél millió frank kiadására; ha kötelesek lettek volna megvárni egy alpraefectnek értesitését, — mit mondok? — engedélyét, mely alpraefect a praefecthez, ki ismét a ministerhez fordult volna: mielőtt a hidnak első ivezete felépül, legalább még egy nemzedék kelhetett volna még át a Missourin uszva vagy ferry **) segélyével. Azonban nézzük, mi történik nálunk. A hivatalnokok, a községek szükségletei és érdekeinek legfőbb birái, mielőtt kimondanák itéletöket, hosszasan szoktak gondolkozni. Idejöket minden megerőltetés nélkül töltik el és — hitem szerint — helyesen teszik, miután a sietségből semmi hasznuk sincs. Minő hasznot huzhatnának ők például egy hid épitésének befejezéséből, mely valamely helyiség lakóira nézve oly szükséges? Semmit. Ők nem tartoznak sem a városhoz, sem pedig a megyéhez; ők a folyónak sem egyik, sem másik partján nem birtokosok; nekik nincs országuk, sem kereskedelmök, sem iparuk és alkalmilag oly idegenek polgártársaik szükségei, mint azon helyek irányá-

*) Az 1837. jul. 18-ki törvény.

**) A „ferry“-k gőzhajók, s valódi mozgóhidak, melyeken kocsik, vasuti vonatok és gyalogjárók kelnek át a folyamon.

ban, melyeknek kormányzásával vannak megbizva. Miért ne vallanók ezt be? Legnagyobb részöknek egyetlen gondja: az előléptetés, — a többit csak tréfára veszik. Ez nem annyit tesz, mint hasznosnak lenni alamely városra nézve, hanem azt elhagyni. Változtatni a székhelyet: ez az ő nagy hivatásuk. Egész Francziaország területén ők az urak. És a legboldogabb, ki — gyorsan, vasuton, — a legelsőnek érkezik a ministeriumba, hogy helyet kapjon. Mi gondjuk van nekik? Tetszeni az általuk kormányzottaknak vagy ministeröknek? — Annak, ki őket kinevezi, érdem- és rendjelekkel feldisziti és leteszi.

Mit törődnek ők azon nyomorult tömeggel, mely nekik se nem szolgálhat, se nem árthat; mely tetteiket se nem helyeselheti, se nem gáncsolhatja; mely őket se nem jutalmazhatja, se nem büntetheti! Ezen nyomorult tömeg pedig, olvasó barátom, nem más, mint én, te és mindazok, kiket te nem fizetsz, oly emberek, kik képesek megitélni egy hid hasznosságát és vezetni azon politikát, melyet a praefect és alpraefect urak, de kik nem törődnek az ilyen dologgal, nyilván azért, mivel az őket legkevésbbé sem érdekli. Ha neked volnék, ezen hivatalnok-bábakat, — ha ennél is nem roszabbak, s kik nem ismerik a te szükségleteidet, visszaküldeném családjaikhoz. Utánoznám az amerikaiakat azon okból, mert ha valamely ember, legyen az praefect, vagy császár, átalakitotta Párist, te is, te nyomorult, megtehettél volna ennyit. Polgárok, munkások és földmivesek igen jól épitették Chicagot, Omahát s mind az amerikai városokat, a mi pedig — ha nem csalódom — sokkal nehezebb és

hasznosabb volt, mint keresztül hasitni a Réaumur utczát.

Ha, a mi példánkra, nekik is várni kellett volna az egész hivatalnok-seregnek, ide nem is számitva a törvényhozótestületet helybenhagyására a végből, hogy magukat megadóztassák, kölcsönöket kössenek, utakat nyissanak, templomokat, iskolákat és szinházakat épitsenek s utczáikat kiköveztessék, ma már nem beszélnék Omaháról. Ezen helybenhagyási folyamodványok ez órában is valamely praefectura irományai között lennének eltemetve és a város nem léteznék.

Ez valóban nagy kár lenne, mert Omaha fekvése bámulatos. Oly ponton lévén fekvése, a melyen a világ legnagyobb folyama: a Missouri és a világ legnagyobb vasutja: a csendestengeri, találkoznak össze az „Union pacific Railroad"-nak minden kellő anyagot szolgáltat; ő látja el mindazon utazókat, kik az amerikai continensen átkelnek s kiknek száma évenkint, mint mondják, megközeliti a három száz ezeret.*)

Mi több, minden lakosa jól van ruházva, kényelmes lakással bir, jól táplálkozik és mindent felszámitva, marad még mindenkinek zsebében estére néhány dollár, hogy azon egy pohár italt vagy jó szivart vegyen és kifizesse helyét a szinházban vagy hangversenyen.

Ne higyjétek, hogy a jólét, melyet Omaha lakosai élveznek, azon helyhez van kötve, melyben laknak. Vigyétek át e várost Californiába, a Michigan vagy az Atlanti tenger partjaira, vagy bárhová akar-

*) Hon. E. D. Mansfield communer of statistic for the state of Ohio.

játok, csak Amerikában legyen; nevezzétek azt Cincinnatinak, Bostonnak vagy Chicagonak, mindenütt ugyanazon jólétet és felvirágzást fogjátok találni, mert sehol sem fogtok csavargókkal és élődi emberekkel találkozni. Ott, hol a munka kivétel nélküli szabály, a gazdagság átalánossá lesz. Az Egyesült Államokban a gazdag ugy, mint a szegény dolgozik és hasznossá teszi magát. Az aristokratia, akarom mondani a meggazdagodottak, lendületet adnak a vállalatoknak és azokat igazgatják. Holtukig üzérkednek, némelykor tönkre jutnak, de szüntelen dolgoznak A „New-York“ és „Union-Club,“ a „Jokey“ és az „Egyesült Államok kis köre“ tagjainak egy hivatalos helyiségök van Walstreetben, a város alsó részén, hová naponkint kétszer elmennek. — Azok is, a kik Európában elszoktak a munkától, nem kevésbé kénytelenek jó hirnevök megóvása tekintetéből naponta néhány órát tölteni ily helyiségekben, ha nem is egyébbel, legalább hirlapolvasással. Nem szabad az embernek haszontalannak lenni, vagy legalább annak látszani; emitt a tétlenség inkább megbecstelenit, mint nálunk a kézi munka. Lássuk most a különbséget az amerikai városok és a mi franczia városaink legnagyobb része közt. Nálunk vannak katonák, papok és hivatalnokok, kiket mi nagy költségek árán lelkiismeretesen tartunk fen, egy tétlenekből álló aristokratia, mely jövedelméből haszontalanul él; oly férfiak, kik vadászatra és különböző társaságokba járnak, oly nők, kik látogatások és gyónások közt osztják meg idejöket, szóval nálunk van egész nagy serege az élősdieknek, kik legfölebb arra valók, hogy egy tengődő kereskedést fentartsanak, melyet e semmittevők apró szükségletei

alig képesek táplálni. Mellettök kinlódik azon megvetett osztály, melyet hivatalnokaink, aristokratáink és polgáraink népnek neveznek s mely magában foglalja a szolgákat, munkásokat és szegényeket, s mindazokat, kik dolgoznak és koldulnak. A mit egyikök termel, azt mások elfecsérlik. Az előbbiek dolgoznak és koldulnak azon remény nélkül, hogy egész éltükön át sorsuk jobbra fordultát láthassák. A szerencsésebb utóbbiak alig huzzák ki az év egyik végétől a másikig, gyermekeiknek folyton csökkenő vagyont hagynak hátra, mely haláluk után még tovább oszlik. Ez egész tengődő éltük czélja és eredménye.

Amerikában ellenben semmi sincs egyéb, mint munkás, mindannyian épitnek, müvelnek, gyártanak, gondolkoznak, feltalálnak és tökéletesitnek. Kezdve a szegény kivándorlótól fel a jólétnek örvendő bankárig, mindnyájan többet termelnek, mint a mennyit elfogyaszthatnak. Nyomorultak sem léteznek. Mindenki bir annyival, a mennyiből megélhet, sőt ennél is többet.

Omaha lakossága tizennyolcz ezer munkásból és mindenféle nemzetnek önkénytes vagy önkénytelen számüzötteiből áll. Némelyek származnak Amerikából, mások Angliából, de legnagyobb részök Németországból veszi eredetét. Az Amerikában nagyszámu németek elözönlötték a nyugoti termékeny sikságot, hol ők mindenütt a lakosságnak magvát képezik. Ők birják legnagyobb mérvben a gyarmatositás szellemét. Amerikába jönek visszatérési szándék nélkül s uj hazájok iránt forró hazaszeretettel viseltetnek cserében azon szabadság- és jólétért, melyet az nekik nyujt. Ők türelmesek, mun-

kások és becsületesek. Mig a yankeet kalandos szelleme mind tovább és tovább üzi, s mig az irlandi csak napról-napra éldegél, a német letelepedik és tartós épületnek veti meg alapját. Magával viszi át feleségét, zenéjét és sörét. Amerikában közönségesen azt mondják, hogy a németnek hivatása a pusztaságokat benépesitni, az angolnak pedig államokat alapitni; a franczia, mint látszik, nem való egyébre, mint hogy a vadakra vadászszon. Más szavakkal, azt mondják, a franczia kikaparja a gesztenyét a tüzből a szász és az angol-szász számára, kik . . . . önök tudják a végét. Tény az, hogy mi nagyon kevés hasznot huztunk a hires nyugat-indiai társulat birtokaiból. De nekünk volt, a miből fejleszszük gyarmatügyünket, mielőtt a birtokok nem terjedtek a Hudson-öböltől a mexikói öbölig.

De La Salle lovag távol volt attól, hogy előre lássa, miszerint két századdal később fajunk — ugy szólva — nem lesz képviselve a Missisipi és Missouri partjain, melyeket ő, a legkeresztényebb király: XIV. Lajos ő felsége nevében ünnepélyesen elfoglalt. Igaz, hogy hébe-korba megsétáltattuk harczi riadóval katonáinkat a messze partokon azért, hogy — — onnan visszajöjjenek, mindannyiszor bizonyitékát adva a hősi önzetlenségnek, — de nem aratva mindig a remélt dicsőséget, — hogy a bevégzett tények és a helyzetnek urai lehessünk.

Mi a szászok és angol-szászok által helyettesittettünk, kik saját nevökben foglalták el a Missisipit és Missourit. És valóban, de La Salle helyében a német házat épitett, földet müvelt, és családot alapitott volna, mielőtt arra gondolt, hogy hazájába visszatérjen, királyának hódolatot teendő felfedezése ügyében.

A királynak nem lett volna alkalma fényes és költséges üunepélyt rendezni, de, mint velem együtt önök is hiszik, a nép annál többet nyert volna.

Mi tehát minden más amerikai birtokaink után elvesztettük a Missisipit; de kénytelenek voltunk ezen veszteség felett nem aggódni, elgondolva azt, hogy gyarmataink rendesen többe kerülnek, mint a mennyit jövedelmeznek és látva, hogy mily kevés okuk van gyarmatosainknak magokat boldogoknak tartani azon védelem és pártfogás miatt, melyet nekik az anya-haza nyujt.*) Egyébiránt ha ez vigasztalás, Spanyolország és Anglia nem sokára elvesztendik birtokaikat, melyek még fenmaradtak. Cuba azon van, hogy megszilárditsa a szövetséget az Egyesült-Államokkal és Canada bekeblezése oly tény, melyet minden canadai elkerülhetlennek és közellevőnek tart. Bármit mondjon is erre nézve Galt, sokan óhajtják ezen annexiot és az Alabama által emelt panasz csak sietteti kivánságaik valósitását. Félő, nehogy az amerikaiak, az összes értelmes emberiség rokonszenve által felbátorodva, oly fokra csigázzák követeléseiket, hogy ez által sajnos conflictust idézzenek elő.**)

De a mi ezen veszteségeknél reánk nézve sokkal szomorubb és lealázóbb, az, hogy a franczia faj — ugy szólva — lobogóinkkal egy időben tünt el a Missisipi és a Missouri partjairól. Saint-Louisban például ez előtt husz évvel csak francziául be-

*) Mutatják ezt a deczember 2-ki események a „Reunio"-ban.

**) Az amerikaiak szemében és felfogása szerint Sz. Domingo, az Antillák, Mexico, sőt magának Közép-Amerikának annexiója nem egyéb időkérdésnél. Szerintök Washington a müvelt világnak legelső politikai fővárosa, New-York és San-Francisco pedig két legfontosabb piacza lesz.

széltek, mint ezt a régi lakosok bizonyitják; ott ma már csak angolul és németül beszélnek. A franczia ugy eltünt az angol-szászszal és a szászszal való érintkezésre, mint a hogy eltünik az indián a fehérrel való érintkezés következtében. Még az oly városokban is, melyekben hazánkfiai nagyszámmal vannak, kevéssé vehetők észre. Visszavonult és meddő életet folytatnak. Senki sem gondol velök. Ugy látszik, hogy a franczia önmagára hagyva, tehetetlenné lesz.

Mihelyt éltének minden cselekvényei már nem szabályoztatnak és nem vezettetnek, nem képes másként haladni, mint tapogatózva a sötétben, hasonlólag azon növényekhez, melyek csak árnyékban nőnek; neki is arra nézve, hogy tengődjék, szüksége van a despotismus árnyékára és a kormányzó gyámra. Francziaország már meg van büntetve Amerikában, fiai személyében azon konok lemondásért, melylyel sorsát a hatalom kezébe tette le.

III.

A CSENDESTENGERI VASUT.

Reggeli öt óra van; a nap halványan emelkedik ki a hegyek mögül. Itt-ott egy zsálya vagy egy cactus látszik küzdeni a nap heve ellen. A puszta sikság közepén tizenkét nagy vasuti kocsi nehezedett mozdulatlanul a tömör kerekekre s e kocsikból — mint egy méhkasból — azonnal háromszáz munkás özönlött ki.

Oldalvást egy falka öszvér fülhegyezve és türelmetlenül várja az abrakot; és az ökrök is hiába keresnek egy szál füvet, mig egyik közülök vacsorára lebunkóztatván, testrészei egy távirdai póznán csüngnek.

A vasutak és távirdák következtében az önkény által felállitott válaszfalak, melyek az óvilág nemzeteit még ma is elkülönitik, napról-napra veszitnek fontosságukból. Az egymástól kevésbé elisolált népek kezdenek meggyőződni arról, hogy nincsenek ellentétes érdekeik és kezdenek egyesülve élni az uralkodók nagy bánatára, kik ily módon látják kisiklani kezeik közül a királyi hatalom legszebb előfeltételeit.

Semmi határ, semmi háboru, következőleg semmi hadsereg, s ugyanazért egyszersmind lehetetlenség az uralkodókra nézve, hogy néha azon

jártassák eszöket, hogy a harcz mezején dicsőségesen meghalt alattvalóik sirjáról ismét babérokat szedjenek; „meghaltak ezek hosszu időre“ — mondja az ének. Ideje volna, nézetem szerint, hogy pl. a derék franczia számot vessen azzal, hogy mennyibe került neki az, a mit az ő chauvinismusának neveznek.

Addig is, mig a népek képesek lesznek egyetérteni abban, hogy lerontsák a tudatlanság vagy hiuság által közöttök emelt válaszfalakat, nem kell-e nekik mától kezdve lerontani mindazon valaszfalalakat, melyek ugyanazon nemzet tagjai, a polgár és megbizottjai a szegény és gazdag és végül a munkás és főnöke közt fenállanak? Mindezek Amerikában soha sem léteztek. Itt a nap minden órájában bárki kezet szorithat az elnökkel s leplezetlenül megmondhatja véleményét ennek kormányzási modoráról Az elnök és a magánzó, a szegény és a gazdag, a főnök és a munkás oly polgárok, kik foglalkozás, vagyon és mnnka tekintetében különböznek ugyan egymástól, de kik ugyanazon jogokkal birnak. Nincs közöttök semmi különbség és pedig azon egyszerű oknál fogva, mert volt annyi helyes tapintatuk, hogy ilyesmit nem hoztak létre. Ugyanazon asztalhoz ülnek anélkül, hogy holmi surlódástól félnének. Igy tettek a csendestengeri vasut mérnökei és a munkások is, kiket a csengetyü fölébresztett.

Én is hozzáláttam ezen demokratikus étkezéshez, melynek étlapja ez volt: beafsteak, pörkölt sertéshus, sült burgonya és italnak fekete kávé.

Szomszédom egy sánczásó volt, ki előttem azzal dicsekedett, hogy — mint minden collegája — há-

romszor étkezik naponta, melyről nekem a jelen reggeli csak halvány fogalmat adhat. „Teringettét, — gondolám — mily táplálék! e ficzkók sokkal jobban táplálkoznak, mint a mi tanulóink a lyceumokban.“ A vállalkozó jól tartja őket. Tán philantropiából teszi ezt? oh dehogy! — hanem jól tudja, hogy hasznot lehet huzni abból, ha az emberek jól vannak tartva.

Látni e munkásokat dolog közben, mielőtt az ember őket asztalnál látná, elég ezen eljárás helyességének megitélésére. Ők többet dolgoznak, mint esznek, és ebben logika van. Rájok nézve a munka nem fáradság, hanem gyakorlat, melylyel egészségöknek és étvágyuknak tartoznak. Az amerikaiaknál azon elv uralkodik, miszerint a gőzgépnek jól be kell fütni, hogy jól müködjék. És e vállalkozó eszembe juttat egy hajós-kapitányt, ki a Missisipin hajózva terpentint vetett a katlan tüzére, hogy egy versenytársát elhagyhassa. És sikerült. A kávé és a beafsteack, melyet minden amerikai szokott enni, oly hatással van rájok, mint a terpentin a gőzkatlanra, s innen van, hogy ők hátrahagynak minden népet haladás tekintetében. Egyébiránt e kézi munka, mely nekik oly bőséges táplálékra ád jogot, nem önt a csendestengeri vasut munkásaiba semmi alázatossági érzetet; ellenkezőleg, ők átérzik a munkának, melyet teljesitenek, egész nagyságát s magokat a civilisatio munkásainak tartják. Egész héten dolgoznak és vasárnap olvasnak, igy mutatván meg, hogy azért, hogy az ember jó sánczásó legyen, nem szükséges tudatlannak lennie. Ismertem e derék emberek között több németet, kik havonként kétszer küldöttek a hazájokbeli hirlapokba tudósitáso-

kat, melyekben leirták a vidéket és elbeszélték a bevégzett csodákat. Mások irnak nejeiknek vagy jegyeseiknek, kiket el fognak venni, ha a vasut be lesz végezve. Gazdálkodásuk által jószágot fognak kibérelni Californiában vagy Utahban, a világ legszebb ege alatt s csendben élvezendik a magányt, melyet hivatalnokaink legnagyobb része megirigyelne, főleg ha azt koruk virágában élvezhetnék. Lám, mily veszélyes példa a fiatalságra nézve! Im' a munkások, kik nem voltak számfelettiek és kiknek nincs pártfogásuk, jó és őszinte arczuk van, melyet nem torzitott soha kétszinü mosoly, és anélkül, hogy őket valaki nógatná, naponta tizenöt-huszonöt frankot keresnek. Nem veszi-e ez el kedvét az embernek arra nézve, hogy a kormányt szolgálja?

Ezen fizetések, melyek nekünk tulságosaknak tünnek fel, semmi rendkivüliséggel sem birnak az Egyesült-Államokban, hol egy munkás hetenkint középszámitással tizennyolcz dollárt *) és kilenczvenhat cent-ot szerez meg: **) oly összeget, mely elégséges egy egész család föntartására. A háboru előtt a munkás nem szerzett többet, mint tizenkét dollárt és tizenhat cent-ot, de aranyban ***), és amint az élet olcsóbb lett, képes volt, habár családjával oly kényelmesen élt, mint ma, minden héten egy dollárt és harminczegy cent-ot aranyban megtakaritani.

A fizetések ezen folytonos emelkedése oldja

*) Egy dollár papirpénzben körülbelől 3 fr. 50 C.-tet ér jelenleg.

**) Lásd Wells, külön jövedelmi biztos jelentését.

***) Az arany dollár 5 fr.-ot 35 C.-et ér. A cent a dollárnak századrésze.

meg Amerikában a modern polgárisodás legnagyobb kérdéseit. A törvénynél sokkal jobban tiltja meg a koldulást, az állam gondoskodásánál és nemzeti mühelyeknél sokkal jobban fojtja el a nyomort.

Amerika kétségkivül anyagi körülményeinek: földje terjedelme és gazdagságának köszöni a más civilisált nemzeteknél hallatlan szerencséjét, hogy nem ismeri a pauperismust. De vajjon igy volna-e ez azután is, ha ez okok megszünnének létezni? Oly országban, hol, mint láttuk, kiki dolgozik és termel, ezen kérdés azon másik kérdésre vihető vissza, hogy a kettő közül melyik fog győzedelmeskedni a jövőben, a munka-e vagy a tőke? Az amerikaiak minden tétova nélkül azt felelik: „a munka“; vagyis más szavakkal: azt mondják, hogy az Egyesült-Államokban a munkát soha senki sem fogja a tőke zsarnokságának alávetve látni. Mint minden despotismus, ugy ez is a beléegyezésen alapul, s megtörésére elég az egyetértés. Ezután számos munkás fog egyesülni a munkabér eltörlésére és eredmény fogja koronázni törekvéseiket.

Minden részvény munkás és minden munkás részvényes. Amerikában ugy, mint Európában a munka napról-napra szaporitja követeléseit és megosztja a tőkét akarva, nem akarva. De ez nálunk ellentáll és védi magát. Védelmül apellál az állandó hadseregekre, melyek nagy budgetekkel vannak öszszekötve, s melyek az előbbieket megelőzik és követik, szóval apellál minden otromba eszközre, melyekkel a despotismus, a rend és a tulajdon védelmének ürügye alatt körülveszi magát, de melyeknek sulyos terhei a népeket szerencsétlenül tétlen-

ségre és bukásra, vagy társadalmi forradalomra vezetik. Itt ellenben a mukát mindenki fölebbvalónak tartja a tökénél. Maga Lincoln elnök proclamálta ez elvet második követsége alkalmával a congressusban, anélkül, hogy valaki tiltakozásra gondolt volna. Egyik a másiknak kölcsönösen segélyt nyujt. És e jó egyetértésök megtizszeresiti erejöket. Kettő közül az egyiknek sorsa, hogy eltünjék, ezt ő jól tudja és érzi. Távol van tehát attól, hogy sorsa ellen zugolódjék, hanem megnyugszik a tények logikájában és az emberiség haladásában. Mindenkire nézve hozzáférhetővé teszi magát. A mig szükséges lesz, élni fog, de anélkül, hogy önmagát ámitni akarná és ha már ütött az órája, csendesen el fog enyészni. A munkabér el fog tünni az Egyesült Államokban, de minden rázkódás nélkül, miután senki sem gondol annak védelmére; közakarattal létrehozott társadalmi intézmények által fog eltöröltetni.

Miután a csendestengeri vasut munkásai jól táplálkoznak, jöl fizettetnek és jó bánásmódban részesülnek, annál jobban dolgoznak. Az ő dolgozó helyök hü képét adja az amerikai társadalomnak; ott senki sem télten, haszontalan vagy irigykedő; mindenkinek meg van a maga külön foglalkozása s az ember azt hinné, hogy ezer karu gépet lát dolgozni. Némelyek padló-deszkákkal rakott kocsikat tolnak mások azokat lerakják, némelyek a töltésre hányják, mások a fészerben helyezik el. Nem sokára megjelen egy sinekkel terhelt vasuti kocsi, ők lerakják, s a kocsi tovább halad. Hátul vas fogakkal szoritják le a munkások a sineket, elől a sánczásók emelik a töltést vagy repesztik a sziklákat. A mérnökök

lóháton, folyton vágtatva, osztják a parancsokat és bátoritják a munkásokat; ily módon épitnek ők naponta öt-hat mértföldet, az az nyolcz-tiz kilometert *). Jövő julius hóban elfogják érni azon vonalat, mely San Franciscohoz vezet és már szeptember hóban azon utazó, ki kedden vagy szerdán elhagyta Omahát, vasárnap a Nagy-oceán partjain ebédelhet, miután keresztül tört a sziklás hegyeken, végig ment a Sós tó hosszában és átkelt a Humboldt hegyeken s a Sierra Nevadán.

A New-York és a San-Francisco közötti egész távolság — e vonal rajza szerint — 3257 mértföldet vagyis 5211 kilometert tesz **). Az atlanti tenger felöl Omaha a kiindulási pontja a csendes tengeri vasutvonalnak; a csendestenger felől pedig Sacramento-ból indul ki. New-Yorktól Omaháig — érintve Chicagót — 1450 mértföldet, San-Francisco-tól pedig Sacramento-ig 150 mértföldet tesz. Itt tehát 160 mértföldnyi puszta térség volt, melyre vasutat kellett épiteni. A munka nehéz volt, keletre a sziklás hegyektől a nap heve és a föld szárazsága oly nagy mérvben voltak érezhetők, hogy a munkások, fenyegetve az éhség és szomjuságtól, kénytelenek voltak — a munka-szereken kivül — magokkal vinni élelmi szereket és vizet a magok és az

*) Itt mértföldenként 1600 méter van alapul elfogadva.

Egyébiránt tudnivaló, hogy nem sokára Amerikában is kilométer szerint fognak számitni. Jelenleg a méter rendszer a törvényes az Egyesült-Államokban. 1866 ban a congressus következő czimü törvényt fogadott el: „An act to authorize the use of the metric system of weight and measures". Anglia 1864-ben hasonló törvényt hozott. A metrikai rendszer tehát nem sokára az egész világon használatban lesz.

**) A New-York és San-Francisco közötti távolság — Panamán át — 9730 kilometer volt.

állatok számára. Küzdeniök kellett ezenkivül a Cheyen, s:on, Arrapoh és más vad törzsek ellen, melyek minden héten magokat vörösre festve és harczra kelve, megrohanták a fehéreket, kiknek istentelen munkája, mely elijesztette a vad bivalyokat, őket kiéheztette. A vadak gyakran megfosztották őket eleségüktől s mikor tehették, lerombolták a munkálatokat. Némelykor megragadtak egy munkást, kit azonnal átszolgáltattak a squawoknak*) s a szerencsétlennek választani kellett a megscalpirozás vagy megégetés között.

Nyugaton a leküzdendő nehézségek, habár más természetüek voltak . is, nem voltak kevésbé rettenetesek. Itt a Sziklás hegyek nem emelkednek magasabbra 10,000 lábnál a tenger szine fölött **), de a hegyoldalokon mindenütt sziklameredélyek emelkednek; következik ezután az örökös hóval födött Sierra Nevada, a mi legyőzhetlen akadálynak látszik

Egy ily rendkivüli vasut épitésének elősegitésére a szövetségi kormány is felajánlotta segitségét. Még azon pillanatban is, midőn az Egyesült-Államok egy rettenetes háboru csapásai alatt görnyedeztek, és midőn a világ azt hitte, hogy ha nem is széttagolását ezen nagy köztársaságnak, de legalább romba dőltét azon intézményeknek fogja megérni, melyek annak hatalmát alkotják, a kormány elhatározta a csendestengeri vasut kiépitését — az összes polgárok helyeslésétől kisérve, kik már a legterhesebb áldozatokat hozták a forradalom elfojtására. A congressus 1862. jul. 1-én az

*) Vad nők.

**) A sziklás hegyek 3500 kilometernyi hosszuságra nyulnak. A legmagasabb pont a Frémont csucs (4500 kilom.); a Mont Blanc 4765 láb magasságú.

„Union pacific Railroad“ társulatnak a sikságon épitett vasutra minden mértföldje után 16,000 dollárt, a hegyek közt épitett vasutra mértföldenkint 48,000 dollárt, s végül vegyes területen az, az hegy és völgy közt épitett vasut minden mértföldjére 32,000 dollárra menő államsegélyt engedélyezett. Az összes subventio 49.453,130 dollárt tesz. Egyszersmind 12,800 hold földet adományozott a társulatnak mértföldenkint, hogy minden oldalról uj vonalat nyisson.

Eddig nem fordult elő ilyesmi az Egyesült-Államokban. A 49,545 kilometerre menő kiépitett és 1865-ben a forgalomnak átadott vasutak az államnak egy fillérjébe sem kerültek. Francziaországban a 13,057 kilometert tevő vasutak, melyek ugyanezen időtájban adattak át a forgalomnak, az államnak 970 millió frankjába kerültek. De siessünk hozzá tenni, hogy nyolczvan évi lejárati idő után a vasutak Francziaországban kizárólagos tulajdonaivá lesznek az államnak, mely — kétségkivül — ingyen fogja szállitni az utazókat, — ha csak nem fogja jobbnak tartani: elnyomni a vasutakat, — a a mi még megtörténhetik. — Látjuk, hogy Francziaországban az állam mindent elnyom!

Azonban nálunk az egyszerü utas nagy hasznot huz az állam és a társulatok által kötött szerződésekből. Ő fizet a préfet-kért, kik ingyen, — a katonákért, kik leszállitott áron utaznak és fizet magáért is egy 10%-nyi adót, melyet a társulatok — árszabályaik szerint — az államnak fizetnek. Hogy mindenki könnyen és olcsón utazhassék, ugy kellene, hogy az egész világ préfet legyen. De aztán ki tartaná fön a vasutakat? — Az állam, vagyis az

összes polgárok, az otthon ülök ugy, mint az utazók, mindenki köteles volna helyét megfizetni, akár utazik, akár nem. Ne nevessenek önök! — ez a jövő vasutja.

Az Egyesült-Államokban egy kilometernyi vasutat sem kezel az állam, hanem 559 versenyző társulat használja a 63,110 kilometer hosszuságu vasutakat az állammal való verseny és annak közrehatása nélkül, s — mint mondják — ily módon épült minden évben 3563 kilometer vasut.

E számok felette bőven igazolják, hogy az állam visszatartózkodása az iparvállalatok tekintetében nem hogy gátolná azok fejlődését — sőt elkezőleg. Mi a csendestengeri vasutat illeti, a mű és az érdekek, melyek ahoz fűződnek, oly nagyszerüeknek tüntek fel, hogy az egész nemzet egyesülni akart annak kiépitésére. Az Egyesült-Államokra nézve nem kevesebb forgott szóban, mint az, hogy megkétszerezzék gazdagságukat anélkül, hogy kardot rántsanak, békésen, mint az amerikaiakhoz illik.

A munkások, kiket dolgozni láttunk, kalapács és kapa ütésekkel azonnal hét országot hóditottak meg, melyek közül többen oly nagyok, mint Francziaország: Nebraska, Dacotah, Wyoning, Montana, Colorado, Utah, Nevada és ha ide számitjuk a tervezett bekeblezéseket: Idaho, Oregon, Washington, Texas, Uj-Mexico, és miért ne maga Mexico is, Coahiula, Chihuahua, Sonora, Sinaloa és Alsó-California. Minden lerakott sin győzelem a sivatagon. Ime egy, a történelem évkönyveiben bizonyára nem olvasott hóditás. Gazdagságot hozott létre és városokat teremtett, a helyett, hogy mindezeket romba dön-

tötte volna. Teremtett, — ahelyett, hogy pusztitott volna — és minő gyorsasággal! Ott van Fort Laramic, Cheyenne, Benton, Green-River, melyeknek neveit tegnap lehetett csak először hallani, ma már két, három, négy és ötezer lakossal birnak. A mai falvak holnap 10,000, holnapután 100,000 lakóval biró városokká lesznek. Tartsátok meg jól emlékben e neveket, a történelem fog róluk beszélni és — meglehet — a legközelebbi világkiállitáson látni fogjátok, mint diszitendi fel érdemjellel, valamely uralkodó a cheyennei vagy green-riveri gyárost, — a mint III. Napoleon is megjutalmazott egy chicagói zongora-gyárost. Ő az érdemjelt kitüntetésnek vette s raktárának kapujára ezt iratta fel: „A becsületrend lovagjához.“ Itt, hol Grant tábornok nem diszittetett fel érdemjelekkel, az ilyen decoratio még megkülömbözteti az embert és legalább réclame-ul szolgálhat.

Én nem tudom, hogy mi mindent fognak ezen uj városokban gyártani, de nagyon kételkedem abban, hogy érdem- és rendjeleket gyártsanak. Itt bizonyára nem fognak sem puskát, sem ágyut késziteni; hanem mernék fogadni, hogy inkább varró-gépeket, bámulatra méltó ekéket vagy széllabdákat. Az ipar által teremtett ezen uj világban az emberek boldogulásuk eszközét fogják keresni, mielőtt azokat keresnék, melyekkel egymást tönkre tehetik.

Ha összehasonlitom azon hóditásokat, melyekről mi ábrándozunk — pl. a rajnapartiakról — azokkal, melyeket az amerikaiak mindennap véghez visznek, anélkül, hogy egy csepp vért is öntenének, nem tudok magamban egy fájó érzést elnyomni. Minő haszna lehet egy ily rajnaparti hódi-

tásnak? Az emberiség érdekében történnék az? Képes lenne-e létrehozni egy várost, vagy akárcsak egy falut is? Létrehozná a hivatalnokok szaporodását, a mi elég szép eredmény volna azokra, kiket az államfő kegyes keze kiválaszt, de annál silányabb a többi polgárokra. Az igaz, hogy ily körülmények között a győzők avval foglalkozhatnak, hogy vigasztalják és meghonositsák a legyőzötteket, vagy ha ugy tetszik, a meghóditottakat, vagy még inkább megtanitsák őket francziául beszélni — a nemzetiségek nagy elvének nevében.

Beszéljetek nekem amerikai hóditásokról, s sivatagokon épült városokról, megtermékenyitett és bevetett földterületekről, felfedezett és müvelt bányákról: ezeket csodálom. A Csendestenger felől a föld tele van arany- és ezüstrészekkel. A kapa és ásó elfoglalandják ezeket s az eke a mezőségeket nemsokára a világ magtáraivá fogja tenni.

A csendestengeri vasut befejezése oly fontos az emberiség történetében, mint a könyvnyomtatás, a gőz és villanyosság feltalálása. Az amerikaiak meg valósitották Kolumbus Kristóf bámulatos eszméjét; ők létrehozták azon egyenes vonalat, melynek ő felfedezéséről álmodozott, Európa és az Indiák között. Bebizonyitották azt is, hogy semmiféle akadály nem képes őket feltartóztatni. A mint keresztülfurták a Sziklás-hegyeket, át fogják törni a panamai földszorost is. Akkor közelebb lesznek Chinához, mint Európa bármely népe. Összevásárolhatják a „világ közepe" birodalmának terményeit: selymet, theát, füszert; és az ó-világ az ujnak adófizetőjévé lesz.

Nincs tehát semmi meglepő abban, hogy az

amerikaiak mindenre készek voltak a csendestengeri vasut kiépitéseért. Azonban a vonal egy magántársulat birtokában maradt, melyre nézve az állam nem egyéb, mint hitelező. S nem is tartott fen magának egyebet, mint másodfoku jelzálogot a társulat ingatlanaira. Első sorban a részvényesek állanak

Mult év szeptember havában már 850 mértföld vasut volt készen. A Sziklás-hegyek áttörettek, a Sierra Nevada átfuratott és reá vasut épittetett. A gőzmozdony majd a mély hegytorkolatokban jár, majd pedig a hegyormokon látszik csüngeni. Granitba tizenöt alagutat vágtak, melyek egyike — a mely a Sierra Nevada csucsán megy keresztül — 1659 láb hosszu; magassága 7042 láb. A Csendestenger felől chinaiak vannak, kik vasuti munkálatokra használtatnak. Ők előkészitik emancipátiójukat s az emberiség előhaladásán munkálnak. Minden válaszfal le van rontva!

A „Pacific railroad“ a többi amerikai vasutakról eszközeinek és anyagszereinek gazdagságában különbözik. „Sleeping-cars“-jái bámulatosak, és minden kocsija nagyon kényelmes. Maga a vonal nagyon szilárd és a legnagyobb gonddal van épitve. Különben ezzel, az igaz, nincs sok mondva. Keskeny föld- vagy homoktöltéseken keresztbe tett darab fák tartják fenn a sineket, melyeken a közlekedés történik. A tavak vagy folyók felett a vizbe vert czölöpökre vizszintesen fektetett gerendák átlátszó hidat képeznek. Ezen durva épitmények szánalmas mosolyt keltenének a mi tudós mérnökeinkben. Azonban a faragatlan hasábokra fektetett két darab vas egyesülési szerződésként össze fogja

kötni a két legrégibb civilisatiot a legfiatalabb és legerőteljesebb nemzettel. E tökéletlen ut ütér lesz, melyben az egész világ gazdagsága circulálni fog. Eddig még ismeretlen főállomásai oly piaczokká lesznek, melyeken Páris és Peking fogják kicserélni terményeiket. Az utazók es az áruk egy hét alatt fogják bejárni az amerikai continenst.

California egymás végtébe épitett vasutai által husz, China pedig harmincz nap távolságra lesz Páristól „Without change of cars."*)

*) Utóbbi hirek szerint a csendestengeri vasut jelenleg tökéletesen készen van.

IV.

A MORMONOK (A.)

Meghatva a vasuti munkálatok által, waggonba ültem oly szándékkal, hogy visszatérjek Saint-Luisba. Nem sokára megállott a vonat Point of Rocks city állomásánál, mely akkor az utolsó volt ezen vonalon. Néhány sátor szikár hegyek közepette, távirda, egy istáló, egy kocsi, melyből a lovak ki voltak fogva: im' a város. Kérdem, kié ezen kocsi és mi a rendeltetése? Mire azt felelék, hogy e kocsi a „Wells, Fargo et C.“ társulaté s a csendes-tengeri vasut utolsó állomása és a „Great salt lake City“ közt tartja fen a közlekedést — ily nevet adtak a mormonok azon városuknak, melyet a nagy Sóstó partján alapitottak.

Omahában azt mondá nekem a vendéglős: „Menjen ön a Great salt lake Citybe, — ott felséges gyümölcsöt fog enni.“ Cheyenne és Fort-Laramic városokban meg azt mondták nekem, hogy: „Menjen ön Great salt lake Citybe, ott fog felséges vizet inni.“ Ezen megjegyzések anyagot adtak nekem a gondolkozásra, mert az amerikaiak ennél jobban meg nem dicsérhették a mormon várost. Ők annyira szeretik a gyümölcsöt, hogy a legnagyobb vendéglőkben látni tekintélyes embereket megtömni zseböket baraczkkal vagy szőlővel az ebéd elején; és

annyira szeretik a fris vizet, hogy salonokban, hálótermekben, vasuti kocsikban és hajókon találni csöves kutakat jeges viz számára. Point of Rocksban egy canadai még ezt mondá nekem hamis tekintet kiséretében: „Menjen ön Great salt lake Citybe, felséges nőket fog ott látni.“

„Ugy!“ — mondám egy francziának, ki engem kisért — a Sóstó környékén e szerint minden oly felséges: a gyümölcs, viz és a nők?“

„Van ezeknél ott jobb is“ — felelé ő, konyhájok igen jó, a mi ritka dolog Amerikában — és az emberek boldogok.“

„Hisz az akkor paradicsom!“

„Ugy van, és ezen uj paradicsom oly helyen van, mely a minap annyira kietlen pusztaság volt, hogy a vörösbőrüek lakhatlannak tartották. Ezen átalakitás — mint mondják — a csodával határos.“

„Mennyi idő alatt lehet bejutni ezen édenbe?“

„Két nap és két éjjel; ha megengedi, én kisérni fogom.“

A kiváncsiság magával ragad. Elhagyók tehát a Car-ok kényelmét — s egy sátorban találtunk menedéket — ugy a hogy — a szél ellen s vártuk a jármü indulását. Ez egy oly kocsi, melyben hat személy fér el nagyon roszul, és miután az első és hátulsó ülések közé még egy karnélküli lóczát helyeztek, szokás volt kilencz utazót ültetni e szekérbe. Mozdulni lehetetlen, lélekzeni nagyon bajos volt; de mint mindennek a földön megvan a maga jó oldala, az ut roszasága nemsokára áldani kényszeritett azon gyötrelmet, mely osztályrészemül jutott; a lökések, döczögések, ha az ember közösen, tár-

ságban érzi és türi, kevésbé kegyetlenek és én kénytelen vagyok bevallani, hogy az utasokat ily módon összepoczkolni annyit tesz, mint azok egészsége felett őrködni.

Napkeltekor egy csoport farkassal találkoztunk, melyek egy ló hulla szétmarczangolásánál voltak elfoglalva, de lassankint szétoszladoztak, hogy nekünk utat nyissanak.

A vidék igen zord. Egy tenyészet nélküli hegyláncz. A szem nem lát egy szál füvet, sem fát, sem zsályát, vagy cactust; csak egy kopár szikla emelkedik ki a hegyormon mint ősi várkastély. Távolabb a nagy, homokos és puszta térségen kőből alakult gulák magaslanak, melyeket az esőzések megrongáltak.

Utazásunk második éjjele a legzaklatottabb volt. Azon pillanatban, midőn mi egymásra dőlve elszunyadtunk, a kocsi ruganyos labdaként elkezdett szökkenni a tömérdek gömbölyü kavicscsal boritott meredek hegyoldalon.

E rázódások, döczögések hajnalig tartottak. Ekkor már nem volt oly rosz az ut. Egy roppant granit sziklafalaktól övedzett szük hegyszorosba jutottunk, melyek sötét kék alapszinen vérvörös szinben tündököltek. E szorosban zöldelő völgyek terültek el, majd ujból hegyek magaslottak ki és képeztek hegytorkolatot. Jobbra balra zöldelő hegyek, — alant pedig egy hegyi patak ezer kanyarulatban majd rohan, majd meg - megáll. Az egerfák és kuszó növények árnya, melyek leveleiket terjesztik ki annak tiszta vize felett, örökös frisseséget kölcsönöz neki. A mormonok „Ezüst pataknak“ nevezték el. Minél előbbre ha-

lad az ember, a hegyek annál jobban magaslanak ki és oldalaik annál meredekebbek. Az ember azt hinné, hogy az égbe, majd a pokolba száll. Felkapaszkodva a kocsi fedelére, melyet hat ló ragadt magával vágtatva a szük és tekervényes uton s magam felett látva a sziklákat, melyek ugy tüntek fel, mintha talapzataikról lezuhanni akarnának, alant pedig lábaimnál a nagy mélységet, az egész tiz mértföldnyi ut alatt folyton a félelem és bámulat érzetei között ingadoztam. Nemsokára a hegyek elnyeléssel fenyegetnek, utunk egyet fordul s mi a mélységben vagyunk. A torkolat rögtön megnyilik, s elönkbe tárul a viz folyása által öntözött zödelő térség. Látni nyájakat, egy édes vizes tavat, mely a mosolygó várost mossa és a távolban a Sóstó azurkék szinét. Hóval födött és a lenyugvó nap által megaranyozott roppant hegylánczok övedzik körül e panorámát.

Már éjszaka lett, midőn Salt-lake-Citybe érkeztünk. A kocsi egy csinos pásztorkunyhó előtt állott meg s egy illatszeres vendéglős adott nekünk hálóhelyet. Vendéglősünk mormon pap (minden mormon egyszersmind pap) s még hozzá szent is, *) mivel négy felesége van s itt a szentség a feleségek száma szerint méretik.

Vacsora előtt szinházba **) vezetett minket. A szép dori stylben épitett szinház a londoni Drury-Lane szinházra emlékeztet. A szintér, mely oly

*) Minden Mormon szent. Ők magokat „latter day saints“ — az utolsó nap szentjeinek — nevezik. De én itt e szót: „szent“ európai értelemben használom.

**) E szinház aláirások utján épült.

nagy, mint a Théâtre-Françaisban, fehér és arany-szinüre van festve. Az előcsarnokok, hol a próféta nejei és leányai tartózkodnak, fehércsipke-redőnyökkel vannak elkülönitve. A számos néző között több nőt lehet észrevenni, mint férfit. A nők még nincsenek párisi divat szerint öltözve. Az anyák nagy szalmakalapokat, a fiatal leányok pásztorkalapokat viselnek.

A darab Shakespearetől van. A szinészekben nem hiányzik a tehetség. De ha az ember ezen előadást és szinészeket másutt, például Londonban látná, kétségkivül igen közönségesnek tünnének fel. Hagyjuk el a nézőhelyet és menjünk a szinfalak mögé. Bármily finynyás légy is, nem fogsz a széles, kényelmes és tiszta folyosókon semmi gáncsolni valót találni, sem pedig a szinészek melegedő szobáján, melynek inkább fényét és nagy terjedelmét fogod csodálni. Megszemlélheted a szinésznőket is — pirulás nélkül — öltöző szobájokban, melyek csinos termek és igen különböznek azon helyiségektől, melyekben szinházaink legnagyobb nevezetességei festik magokat. Itt minden oly illemes, még a szinésznők is. Látod ama szép fiatal leányokat, kik épen kilépni készülnek a szipadra? Az Alice és Zina, Brigham Young prófétáik két leánya.

Ime, mint megbotránkoztál! Keveset gondolsz arra, hogy leányaidból szinésznőket nevelj, — hát ha még pápa vagy uralkodó volnál, mit tennél?

De honnan származik az előitélet a szinészmesterség ellen. Ti játszatok szindarabot a termekben és a legmagasabb személyiségek a deszkákra lépnek, ha valamely jótékony cselekményről van szó.

Hát a közönségnek erkölcsi oktatást adni, azt egészen felviditva, nem-e szintén oly jótékony cselekedet, mint enyhitni a nyomort?

A szinészetben nincs semmi szégyelni vagy lenézni való; a szinész oly tiszteletreméltóvá lehet, mint a hitszónok, ha szereplésével a közönségben nemes érzelmeket képes kelteni. És jegyezzétek meg, hogy mihelyt e mesterség tisztességes kenyérkeresetté lesz, azt nem karolják fel mások, mint csak a tisztességes emberek. Ekkor az irók oly darabok szerzéséhez fognak, melyek méltók azok előadóihoz és a szinészek lassanként igen előnyösen helyettesitik a censurát.

Ilyen véleményben van Brigham Young is; és azért akarta azt, hogy két leánya szinésznő legyen.

Brigham nem közönséges pap. Ugyanazon időben, midőn egy óriási templomnak vetette meg alapját, épitett egy szinházat és egy tánczteremet. A táncz müvészetében maga is kitünő. Nagy kedvelője levén a zenének, előadatja a legnagyobb mesternek: Mozart, Meyerbeer és Rossininak dalmüveit Salt-lake-Cityben. Mint minden élvezetnek barátja, a Sós-tavon csolnak-versenyeket, s a Jordán*) partjain tüzijátékot rendez.

Ha igaz az, hogy az éghajlat szépsége és valamely város szerencsés fekvése befolyással vannak a lakosok kedélyére, a mormonoknak több okuk van arra, hogy szép kedélylyel birjanak, mint bármely más népnek. Találhattok-e okot szomorunak lenni egy szép tavaszi napon, midőn a falevelek

*) Kis folyó, mely a Sóstóba szakad, s melynek a mormonok Jordán nevet adtak a héberek emlékezetére.

oly üdék, s midőn a madarak vig dalokkal tiltakoznak a szomoruság minden érzése ellen. A lég oly tiszta Salt-lake-Cityben, hogy az ember azt hinné, miszerint tekintetével keresztülhat az ég kék boltozatán. A láthatár, a hegyek világos légkörben usznak. A mi városaink utczái helyett itt tágas fasorokat látni, melyek füzfákkal vannak beültetve; egészségtelen patakjaink helyett oly tiszta vizet, mint a kristály, mely vigan csörgedez a pázsiton át. A lomboktól félig eltakarva látni egy fehér házikót, melynek erkélye és kivülről lépcsőzete van. — Előtte virág-kert és körülette a legszebb gyümölcsökkel terhelt fák vannak.

Már most képzelj a fehér rácsozatok mögött, — melyek a kertet körülveszik, vagy a mousseline-redőnyökön belül kecses termetü nőket a pázsit-szőnyegen, vagy a selyemmel bevont kereveten elterülve. Képzeld, hogy körül vannak véve egy csoport virgoncz gyermektől, kik a virágok közt játszadoznak és fogalmad lesz azon benyomásról, melyet Salt-lake-City gyakorol az utazóra.

Mily távol vagyunk itt az Egyesült Államok zajos városaitól. Látva e gyümölcskerteket, árnyas sétányokat, e tiszta vizet, és csendes várost, azt hiszi az ember, hogy más csillagzatba jutott. Azonban még Amerikában vagyunk, és mi több, az Egyesült-Államokban. Azon nagy utcza, melyben bankárok és kereskedők laknak, tetszetős miniatura gyanánt aligha fog ama városokra emlékeztetni, melyeket eddig láttunk. Az uj szentek, mielőtt mormonok lennének, amerikaiak, mint a hogy mi — felteszem — francziák vagyunk, mielőtt katholikusok lennénk.

Sokat irtak és beszéltek a mormonok ellen. Minden birálat között, melynek ők tárgyát képezik, legsulyosabb az, mely azt veti szemére ezen uj társaságnak, hogy nyomasztó és despotikus uralomnak van alávetve; miből én először azt következtetém, hogy ők nem amerikaiak. Pedig azok és ezt tudva, hajlandó voltam gondosan megvizsgálni azon titokszerü kéz nyomait, mely — mint nekem mondák — Utah összes lakóira nehezült, de a szolgaságnak még jeleit sem fedeztem fel. — Ők amerikaiak, jegyezzétek ezt jól meg, és a mit az „amerikai" jelent — az soha sem jelentett rabszolgát.

Ők osztoznak az Egyesült-Államokkal azon bámulatos alkotmány jótéteményeiben, melynek első javitmánya minden törvényhozási teremnek homlokzatát kellene hogy diszitse. Ide irom ezt, elvárva, hogy a Bourbon-palota kapujára fog vésetni: „A congressus nem hozhat oly törvényt, mely valamely vallási intézményre vonatkozik, vagy annak szabad gyakorlatát tiltja, mely megszoritja akár a szólás- vagy sajtó-szabadságot, akár pedig a népnek békés gyülekezési és azon jogát, hogy sérelmei orvoslására a kormányhoz kérvényeket intézzen."*)

Utah tartomány, (B) s mint ilyen ugyanazon politikai intézményeket élvezi, melyeket az Unio többi részei. A végrehajtó hatalmat itt közvetlen az Egye-

*) Congress schall make no law respecting an etablishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof; or abridging the freedom of speech, or of the press; or the right of the people peaclably to assemble, and to petition the government for a redress of grievances. Előterjesztetett 1789. september 24-én és elfogadtatott háromnegyed törvényes szavazatszámmal 1791. sept. 15-én.

sült-Államok elnöke által kinevezett kormányzó gyakorolja, kinek müködése rendesen négy évig tart.*) A törvényhozó hatalom két kamara által gyakoroltatik; az egyik, a senatus, tizenhárom, a másik, a képviselőház, huszonöt tagból áll. A követek e két kamarába, Utah által a washingtoni congressusba küldött senatorok s általában mindazon hatósági tisztviselők, kik nem a szövetséges kormány által neveztetnek ki, közvetlenül általános szavazat utján választatnak. Utah minden férfi polgára jogositva van tizennyolcz éves korában szavazni,**) kivéve az Egyesült-Államok rendes hadseregének tisztjeit és katonáit. Ha különbözik a mormonok politikai alkotmánya valamiben az Unio többi államai és tartományainak alkotmányától, melyekben a honpolgárok csak huszonöt éves korukban lehetnek választók s a törvény némelykor bizonyos értelmi feltételeket kiván meg, — ez abban áll, hogy a mormon már tizennyolcz éves korában választó-képes.

Utahban az általános szavazatjog nem hiábavaló intézmény és nem rejt kelepczét magában, miután a mormonok oly felvilágosultak, hogy saját önálló itélő tehetségök után indulva szavazhatnak. Ha elgondolom, hogy mielőtt az általános szavazatjogot gyakorolták volna, több szabad és ingyenes iskolát

*) A tartományokban a kormányzó hivataloskodása rendesen négy évig tart, mivel az elnök által kinevezett minden hivatalnok azzal együtt változik. Általában minden hivatalnok igen rövid időre választatik, s azok, kik más hivatalnokok által neveztetnek ki, azokkal együtt változnak, kiktől hatalmukat nyerték.

**) Kivéve a négereket. Egyházi választásoknál a nők szavazati joggal birnak.

nyitottak, mint a világ bármely más népe: meg nem magyarázhatom magamnak, hogy miként lehetett csak egy perczig is feltenni azt, miszerint a mormonok társadalmi helyzete despotikus. Igaz, hogy nincsenek collegiumaik. Fiatal embereik nem tudnak sem görögül, sem latinul; ők nem meritik sem Plutarchból, sem Titus Liviusból a lovagias eszméket; nem tanulják Horatius vagy Virgiliusból szeretni a despotismust, sem pedig Boileauval és Boussuetvel az antik ismeretek magasságára nem emelkednek; nem tanulják a holt nyelveket, melyeket soha más nem beszélt, mint csak ur és rabszolga; azonban tanulják az angolt: a szabad nemzetek nyelvét. Ok nem tekintenek hátra, hanem előre. Szóval, a mormonok embereket nevelnek olcsón, a helyett, hogy butákat neveljenek nagy költséggel.*)

A birói hatalmat egy főtörvényszék, három kerületi törvényszék és békebirák gyakorolják. A polgári hatóságnak kevés teendője van a szenteknél először, mivel ritka eset, hogy valamely szent büntényt kövessen el s azután mivel a polgári ügyek általában az egyházi törvényszékekhez vannak utasitva. E kitüntetés nyugtalanit tán téged és holmi papi machinatiora gyanakszol? Korántsem. A panaszlók nem jámborságból, hanem gazdasági szempontból fordulnak a papokhoz. Elintézhetik pörös ügyeiket anélkül, hogy megnyitnák erszényöket s az egy-

---

*) Hepworth Dixon beszéli, hogy midőn ő nagyon elcsodálkozott azon, hogy a mormonoknak nincsenek collegiumaik, Brigham Young azt felelte: „Mi nem nevelünk nagy költségen tompa elméjüeket.“ Lásd „Uj-Amerikát“-t. Irta Hepworth Dixon, angolból forditotta Philarète Charles. (Libraire internationale.)

háziak által gyakorolt igazságszolgáltatás nem kevésbbé bölcs mint részrehajlatlan — s ez is ingyen történik. (C.) A mi Utahnak polgári törvényeit illeti, azok majdnem egyenlők az Unio többi államainak törvényeivel, sőt meglehet, ezeknél szabadelvüebbek is. Például az adós javait csak azon esetben szabad lefoglálni, midőn ő azon nyilvános szándékkal hagyja el a tartományt, hogy rászedje hitelezőit. Nincs törvény, mely megszoritná a végrendelkezési vagy a házasságkötési szabadságot; de ez utóbbi esetben a mormonok a vallási törvényhez szoktak ragaszkodni. Az első házasságot nem több nehézséggel kötik, mint a többi amerikai. Polgári házasság nem létezik s jelenleg az elnök: Brigham Young ád engedélyt az egyházi házasságokra. Az elválást szintén ő mondja ki. Ha valaki egy második nőt akar elvenni, mindenek előtt kötelessége első feleségét megkérdezni és ennek erre nézve beleegyezését kinyerni, azután azon fiatal hölgyhöz fordul, kivel családját szaporitani akarja, továbbá ennek szüleihez s végül az elnökhöz.

Röviden, a mormonok ugyanazon politikai szabadságot élvezik, melyet az amerikai Unio minden alkatrészének lakosai, ugyanazon törvények uralma alatt állnak, csupán vallásuk és erkölcsi szabályaik különbözők. Vallásuk a judaismus, protestantismus és katholicismus vegyüléke lévén, e három vallásból csak azt tartották meg a mormonok, mit legjobbnak találtak; — különben a mormonismusban magában véve nem volna semmi, a mi figyelmet érdemel és csodálkozást kelt, ha erkölcs-tanunkat felforgatva nem érné el azon czélt, melyet vallásunk és erkölcstanunk folyton szem előtt tart ugyan, de a

nélkül, hogy azt elérje. Meg kell vallani, — és e pontban egyetértenek az utazók, — hogy a Sós-tó partjainak legnagyobb furcsasága: a lakosok erkölcsisége. Egész Utah területén hiába keresnél prostituált személyt; nem találni ott soha részeg embert, sem a fogházakban gonosztevőt.

Hogy lehessen aztán vitatkozni ez erényes emberekkel? Ők saját erényeikre s a mi hibáinkra mutatva felelnek. A rábeszélésnek minden szokásos eszköze elégtelen velök szemben; s a logikának következtetései nem képesek megingatni meggyőződésöket. Vallásuk isteni eredetében hisznek és meg vannak győződve arról, hogy őket isten kormányozza; ők ezt igy hiszik — s ezzel minden meg van mondva. Minden merészség nélkül mondhatom, hogy könnyebb volna őket az utolsó emberig kiirtani, mint vallásuktól és intézményeiktől eltántoritani. Prédikálj nekik a katholikus vallásról, s bizonyosan nem fognak hiányzani érvek, hogy azt jelesnek tüntesd fel, ők azt fogják felelni, mint nekem felelt az egyik, ki Európában hittéritő volt:

„Katholikus-e Olaszország?"

„Igen."

„Hát Spanyolország?

„Az is."

„Katholikus-e Francziaország?"

„Szintén."

„No nekünk ilyen vallás nem kell."

„És miért nem, ha szabad kérdenem?"

„Mivel mi a vallást az ahhoz szítók és az erkölcsök szerint itéljük meg. Ha visszagondolok azon országra, melyben hosszu ideig tartózkodtam, látom egyfelől, mint kedvelik és utánozzák az ud-

varonczokat, mint irják le a regényirók, éneklik meg a költők és dicsőitik a szinpadok — a házasságtörést; látom végül a prostitutiót, mely szükségessé lett, melyet türnek és pártfogolnak. Más felől látok egy sereg angolkóros és görvélyes gyermeket, kik rémülve kérdezik önmaguktól: „Ki az én atyám?“ Mielőtt vallástokat prédikáljátok nekünk — változtassátok meg erkölcseiteket. Nálatok a prostitutió mindenütt ott van, az udvarnál ugy, mint a városban; a hadseregnél ugy, mint a vidéken, és ha nem vigyáztok magatokra, minden osztályból származott szabad személyeitek eltöltik a világot bujasenyves nemzetekkel!“

„Vallástok és intézményeitek nem képesek ezen bajok orvoslására: nekünk tehát nem kellenek!“

„Ha nem volna egyebünk az egészségnél, mit nektek felmutassunk, már ez is elég volna megszégyenitéstekre.“

Bármennyire magasztalják is Francziaországot, e szájaskodások daczára, lesznek néhányan, kik jó gyakorlati észszel birnak, s megmondják a szomoru igazságot. Az üres szavakkal a tényeket fogják szembe állitni, a mi oly módja a vitatkozásnak, mely sok mással felér.

A mormonok át lévén hatva az eredmény által, mit náluk a polygamia előidézett, meg nem foghatják a boszuságot, melyet a pogányokban*) a többnejüség kelt; pedig ez oly természetes, — mondják ők, — hogy a többnejüs társadalomban több nő születik, mint férfi. Egyébiránt — igy folytat-

*) A mormonok, mint hajdan a zsidók, pogányoknak nevezik mindazokat, kik nem egy hiten vannak velök.

ják — mit kivánnak tőlünk? Mi találtuk-e fel a többnejüséget? Előttünk Abrahám és Dávid polygamok voltak, — hasonlókép az első keresztények is, mig az egynejüség mindig csak kivétel volt bolygónkon.

Igen sokszor azon szemrehányást tették a mormonoknak, hogy a nőt rabszolgai állásra alacsonyitják. De ők győztesen utasitják vissza e vádat, hivatkozva arra, hogy náluk a fiatal leány maga választja meg férjét. Ha férjhez ment, kérheti és megkaphatja az elválást. Tagadhatlan igaz az is, hogy a mormon nő igen jó bánásmódban részesül és semmire sem kényszeritik, ha csak nem arra, hogy becsületes legyen. Csakhogy gyermekei nevelésével s a háztartás gondjaival lévén elfoglalva, nincs oly fényes szerepköre, mint az Egyesült-Államokban vagy Európában. Ezt leszámitva, társadalmi állása gyakran előbbre való amazokénál és mindig jobban van védve a becstelenség ellen.

Misem botránykoztatja ugy meg a mormonokat, mint azon felelősség-hiány, melylyel szokásaink és törvényeink felruházzák a férfit a nővel szemben. E tekintetben osztják az összes amerikaiak véleményét. Az Egyesült-Államokban az elcsábitott leányt nem tagadja ki saját családja, sem a társadalom meg nem veti; a helyett, hogy összeroskadjon a szégyen és becstelenség sulya alatt, büszkén emeli fel fejét és övéitől gyámolitva a törvényszékhez fordul. A csabitót elitélhetik roppant pénzbirságra, fogságra vagy egybekelésre. Azonban legtöbbnyire egyesség jő létre, miután a férfi, ki megrabolta egy nő becsületét, inkább hajlandó önként végrehajtani magán a büntetést, mint végig menni egy már előre is elveszett botrányos pör-

nek minden phásisán. A fiatal leány, ki magát elcsábittotnak vallja, már — ugy szólva — az üres szóra is hitelre talál. S a bizonyos elitéltetéstől való félelem nagyon is megmagyarázza az amerikai fiatal emberek közmondásos tartózkodását a fiatal leányokkal szemben. Ha az emberek az Egyesült-Allamokban kevésbé óvatosak és finomabbak volnának, az elcsábittatás módja, egy kis számitással, igen jövedelmező üzérkedéssé válhatna. De a yankee-k e tekintetben nem értik a tréfát s csak az Amerikába tévedt francziák feledkeznek meg magokról néha s követnek el költséges oktalanságot. New-Yorkban volt egy barátom, ki az előtt igen szép vagyonnal birt. Hozzá szokva az európai szerelem könnyü sikeréhez, s elcsábitva az amerikai fiatal nők szabad járása-kelése által, igen sokat szeretett — ugymond — de annál többet fizetett. A kiegyezések tönkre tették; s miután szegény lett, annál végezte, hogy akarva-nemakarva elvette utolsó kedvesét.

A mi a mormon rendszert illeti ez ép oly egyszerü, mint szigoru. Minden férfi, ki valamely nővel élt, köteles azt elvenni, neki nevét adni és szükségeit fedezni. Ez az elv. Im' annak alkalmazása. Az elcsábitás bünténye, ha nem követi házasság, husz évi fogság és ötszáztól ötezer frankig terjedhető pénzbirsággal büntettetik.

Mi azon véleményben vagyunk, hogy a többnejüség oly bün, mely akasztófát érdemel; azonban — azt hiszem, hogy szigoru erényességünk aligha fog ezen büntetéshez alkalmazkodni. Elvenni két nőt, — fi donc! De megbecsteleniti tizet, — ez már más, ez megy! A mormonok még nem érték

el a civilisatio e fokát; távol attól, hogy bámulják, irgalom nélkül elitélték volna Lovelace-t, ha magát valaha a Sóstó partjain mutatni merészli.

De meglehet, hogy a szüzesség elrablói ellen kimondott büntetések nem elegendők arra, hogy megvédjék a fiatal leányokat minden támadástól, ha ők magok nem viselnek lehetőleg elég gondot, hogy megóvják e törékeny kincsöket. Elérvén azon időt, melyben férjhez mehetnek, sietnek is férjhez menni. Ily módon teszik ők magokat szentekké. S ti ezen csodálkoztok! Bármi legyen is különben életmódotok, nagyra becsülitek a szüzességet és nőtlenséget, mint bámulatos dolgokat, s azt hiszitek, hogy a tiszta ember az istenséget közeliti meg, ha nem osztozik gyengéitekben. A mormonok egészen máskép gondolkoznak; ők azt tartják, hogy a házasság által lesznek szentekké. Azok, kik számos tagu család élén állanak, nálok nagy befolyásnak és tiszteletnek örvendenek, mig a nőtlenek megvettetnek s ugy tekintetnek, mint bünösök, kik nem látandják az égben isten dicsőségét. Könnyen megérthető tehát, hogy ily theoriák befolyása alatt a fiatal leányok keveset gondolnak szüzességökkel s főleg ha nincs semmi akadály, nem állnak ellent a házasságnak, sőt a vérfertőzet is meg van engedve.

A vérfertőzet! — borzasztó! már csak e szóra ugy érzed, hogy piruló homlokod felett égnek merednek hajad szálai. Iszonyodásod, borzadályod kétségkivül jogos; de nem nagyon különös-e az, hogy a mi itt büntény, az amott erénynek tekintetik? Valljuk be, hogy a vélemények ez eltérése megérdemli a fáradságot, hogy feljegyeztessék. Én nem is beszéltem egyébért az Egyesült-Államok és mor-

monokról, minthogy megmutassam mennyire megdönthetőknek tartatnak másoknál azon elvek, melyektől mi még a társadalom létét is függővé teszszük. Némely amerikai nem elégedve meg azzal, hogy megszabadult előitéletünk és politikai rendszerünk alkalmatlan terhétől, ma már azon van, hogy elvesse azon erkölcsi elveket, melyeket mi, mint megdönthetleneket állitottunk fel. Nem beszélek azon uj tanokról, minők Saint-Simon, Fourier és Enfantin rögeszméi, melyek a gyakorlatban alkalmazva, csak nevetséges eredményt szültek. De a mormonok az Egyesült-Államokban kétszázötven ezeren, Angliában tizenöt ezeren és Ázsiában tizezeren vannak. Saját tartományukban Utahban huszonnégy óra alatt huszonötezer embert állithatnak hadi lábbra *). Ők gazdagok — és a mi még ennél is meglepőbb — mindent jól megfontolva, kénytelen az ember bevallani, hogy nagyon boldogok daczára a többnejüségnek, vagy tán épen ennek következtében. De vajjon a nők számától függ-e a boldogság? Ha ezt hinném, holnap mormonná lennék. De kételkedem benne, miután New-York közelében Mont Lebanonban láttam nőtleneket, kik azt mondják, hogy az egyedüli eszköz a boldogságra a tisztaság és az, hogy az ember Venus oltárán soha semmi módon ne áldozzék. Im' egy sokkal kevésbé szeretetre méltó vallás. Férfiak és nők — az utóbbiak nagyon szépek Mont-Lebanonban — együtt élnek, mint fi- és nővérek. És — a mi nagyon különösen hangzik — azt állitják, hogy ily élet mellett égi élvezetekben részesülnek, — melyektől mi, szegény bu-

*) Lásd Hepworth Dixon munkáját.

kott angyalok, meg vagyunk fosztva! Hihető-e, hogy e vallás hivei csak tizezerre is szaporodjanak? vagyis, hogy tizezer ember tisztaságban és nőtlenségben keresse a boldogságot?

Hol van az igazság? A reszketőknél-e, vagy a mormonoknál? Vagy tán a perfectionistáknál fogjuk azt feltalálni? Ezek minden rendszert összeegyeztetnek. Nem engedik meg a házasságot, de a szeplőtlenséget sem. A nő minden este kiválasztja magának a férfit, mely neki tetszik, — és viszont; — ez legalább kényelmes! És a szerelemnek e szabadsága, mely minden mást felülmul, tán utolsó módja volna a boldogságnak? A perfectionálisták legalább azt állitják és érvül rámutatnak intézményeik virágzására. Miben áll tehát valódi értéke ezen uj tanoknak, melyek hogy az embert boldogsághoz vezessék, oly ellentétes utakon járnak? És miután a többnejüség és nőtlenség hivei ugy, mint a pantagamok elérni látszanak azon czélt, melyre az öszszes emberiség törekszik, nem lehet-e kétkedni mindazon rendszerekben, melyek mai napig oly igen magasztaltattak? Nem kell-e ezen különböző vállalatok eredményében oly okot, oly eszmét keresni, mely felül áll minden intézményen, valláson és erkölcsön és mely minden emberre, minden körülmény között alkalmazható! Rajta! — ha fel akarod fedezni ez okot, mely a boldogság titkát rejti magában, kelj át az Oczeánon és nyisd ki szemeidet, látni fogod a protestánsokat, katholikusokat, zsidókat, mormonokat és perfectionistákat, szóval az öszszes amerikaiakat tisztelni a munkát és hallani fogsz negyven milliónyi embert összhangzatban dicséneket zengedezni. Ez az uj és igazi vallás! Bármily

fonákoknak tünjenek is fel az elvek, melyeken az nyugszik, a sikerre elég, ha egy társaság gyakorolja ama vallást.

Nagyon keveset nyom a mérlegben az, ha valamely tan utalja a férfiakat, hogy több nőt vegyenek el, vagy egyet se, vagy hogy azokat minden nap változtassák, — ha különben a munka szentségét proclamálja. Minél több a bünbánat és az örök büntetés, annál több a bün a munkás emberre nézve, kinek a föld nem siralom völgye, hanem a gyönyörök szinhelye; az ég a földön van, melynek szépségét csak némely teremtménynek tétlensége homályositja el. Ez azon vallásnak czikkelye, mely Amerikában minden hit és minden rendszer felett áll. Az uj próféták hirdetik a munkát és boldogságot igérnek. Üldözik a henyeséget, mely a bünbánat kétszinü köpenyébe, vagy a papság álarcza alá rejtőzik. (D.)

A mi pedig érveléseiknek különös erőt kölcsönöz, abban áll, hogy példákkal prédikálnak. Nálunk az egyházi müködések — meglehet, hogy bizonyos erkölcsi tevékenységgel is — de minden esetre nagy physikai tétlenséggel járnak karöltve. Mig a mi papjaink csak élősdiek a társadalomban, a mormonoknál és reszketőknél a papi müködések nem dijaztatnak. A próféták és magas állásu egyének kezök munkája után élnek. Brigham Young molnár és földmives; nejei gyapjut fonnak és varrnak; az apostolok és püspökök pedig kereskedők, kömivesek és fuvarosok.

Lehet-e ebből mást következtetni, mint azt, hogy a vallások, elvek s maga az erkölcs is igen keveset nyomnak a latban s hogy az ember boldogsá-

gára elég, ha a munka mindenkire dicső szükségesség lesz, ahelyett, hogy csak egy különös osztályra nézve képezzen borzasztó kivételt.

Egyébiránt a mormonok nem akarnak egyebet, mint megmutatni az embernek boldogulása eszközeit; hogy czéljok becsületes, és hogy erről meg vannak győződve, azzal bizonyitják, hogy az ellenmondásokat türelmetlenség nélkül hallgatják. Helyt adnak minden véleménynek. Még a lelkiismereti szabadságot is helyesebben fogja fel e theokratikus társaság, mint Európa minden nemzete. Ennek bizonyitékául csak a lutheránus templomot emlitem, mely az övék mellé van épitve és azon beszédeket, melyeket imaházukban nem rég egy protestans pap tartott. Miért is lennének türelmetlenek? Első prófétájok: Joë Smith, ki nem volt ujitó — csak összeegyeztető, nem kárhoztat egy hitvallást sem, nem parancsol, hanem tanácsol. „Dolgozzatok és termeljetek“ — ugymond — „a többi nem lényeges!“ Ők veszélyben látják a század embereit, mint termelőket s ezért segitségökre akarnak jönni. A quakerek ellenben meg akarják szüntetni a termelést. Azt tartják, hogy az emberiség eleget élt és eljött az ideje véget vetni hosszas életének a nőtlenség által. Ha az emberek már mind meghaltak — mondják — tökéletesebbek fognak feltámadni. Hasonlólag némely forradalmárokhoz, az emberiség regenatióját annak megsemmisitésével akarják eszközölni, azzal a különbséggel, hogy eszközeik békések. A quakerek ugy mint a mormonok hivatva érzik magokat a világ ujjáalakitására, egyik a nőtlenség, másik a polygamia által. Az utóbbiak ily módon adnak kifejezés reményeiknek.

„Azon hitsorsosunknak“, — mondá a hittéritő, kit fölebb emlitettem — „kinek jelenleg negyven-ötven gyermeke van, száz év mulva négy millió egészséges és erőteljes unokája lesz. Akkor aztán a mormonok, kikből most csak tréfát üznek, elözönlik az egész világot.“

— „Bocsánat, — mondám — én megengedem, hogy Amerika közepén hasznos a többnejüség a puszta vidékek benépesitésére; népesitsétek tehát e lakatlan téreket, ha az Egyesült-Államok is beleegyeznek; de itt aztán álljatok meg követeléseitekkel. Amerika keleti részének nincs szüksége a többnejüségre; — ami pedig Európát illeti, az tőletek nyugton ellehet, miután már is nagyon népes.“

— „Ma meglehet“, — felelé a missionarius — „de a nemzetek általános törvénynek vannak alávetve. E szerint semmisem állapodik meg; minden a mi nem nő, fogy, és a mely nemzet nem szaporodik, az kevesbedni fog. Európa nemzetei közül azok, melyeket ti, gondolom latin fajnak neveztek, már elérték a tetőpontot, melyről le kell szállniok. A hanyatlás közel és gyors lesz. Már is feltünő jelekben mutatkozik. A számos tagu család ugyanis már nem áldás többé, hanem teher.

A férfiak előbbre tartják a kevésbe kerülő fesléttséget az atyaság költséges terheinél. A nők, hogy férjeiknek tessenek s megóvják kecseiket, óhajtják és keresve-keresik a magtalanságot. Hiában hirdetne ki egy uj Augustus egy uj lex juliá-t! Ez sem volna képes feltartóztatni a nagy városok felé — melyek valódi bünbarlangok — rohanó tömeget. A jövő nemzedékek elődeik példája által ily utra vezettetve s vonzatva a könnyü és olcsó szerelem

által el fognak veszni e modern Babylonok tátongó örvényeiben. Ekkor kezdődik aztán a mormonok korszaka, kik bevégzendik a világ meghóditását a nélkül, hogy más fegyvereket használtak volna, mint a házasság és tisztaság."

Megvalljam-e — annak koczkáztatásával, hogy az olvasó azt elhigye, — miszerint engem pillanatra a mormonok istenének kegye szállott meg? Azon reggel, midőn egy gyümölcscsel terhelt asztalhoz ültem és fiatal lányok szivesen kináltak meg oly étkekkel, melyekhez az Egyesült-Államok északi és nyugoti nagy vendéglői sem szoktattak; azon délelőtt, midőn elbolyongtam üde árnyékos helyeiken és hallám minden oldalról a viz csörgedezését; azon este, midőn hallám az összhangzó dalokat és láttam fejem felett California egén a csillagok ragyogását, szünet nélkül három szó csengett fülemben: Se prostitutió, sem természetes gyermekek, sem házasságtörés! Még azon éjjel is, midőn magányosan egy tiszta fehér és beillatszerezett ágyon elaludtam, azt álmodtam, hogy egy óriási templom ajtaján e szavakat lángbetükbe vésve olvastam.

„Vajjon valóban próféta lehetett-e", mondám társamnak — üldöztetve a kiengesztelhetlen gondalattól — „vagy inkább nagy bölcsész, ki ez uj vallást alapitotta?"

„Nem," — viszonzá ő — hanem egy önhitt, ki arról álmodozott, hogy ő sultán legyen. Egy napon Joë Smith, egy társadalmi kérdés fejtegetésénél, követve más idők példáját, egy csoport együgyüvel azt akarta elhitetni, hogy ő uj bibliát fedezett fel. Mutatott nekik kő- és arany táblácskákat, melyekre éjjelenként titkos betűket vésett, ezeket

megmagyarázta, isten küldöttének nevezte magát és próféta lett. Rendszere nem volt uj s a szokott eredményt vivta ki. Elhitték — és helyesen tették, mert a munkára és jó magaviseletre alapitott boldogságot igért. A hiveket város alapitása végett a Mississipi termékeny partjaira vezette; templomot és lakot épitett magának; főpap és király lett, — mit is kivánhatott volna többet? Joë Smith vagy bolond volt, vagy igy okoskodott. Különben a bolondság vagy hiuság mint elv és a csalárdság, mint eszköz nem-e ezek töltik be a vallások legnagyobb részének történetét? És ki tudja, nem fogják-e a jövő nemzetek áhitattal megtanitni gyermekeiket a mormonok történetére, mint ma már szent történetre? Hiányzik-e nekik erre valami? Nincs-e meg — mint hajdan a zsidóknak — menekülésök a pusztába, igéret-földjök, prófétáik, csodáik, lerombolt és ujra felépitett templomuk és üldöztetéseik többnejü Brigham nem tánczol-e a frigyszekrény előtt, mint Dávid? És hogy befejezzem a hasonlatot, nem tömöritette-e össze őket egy nép, mely — mint hajdan a romaiak — egy egész világrészt meghóditással fenyeget és nem adott-e nekik kormányzóul egy uj Herodest?"

„Nem mutathatják fel ezután az isteni gondviselés szembe ötlő bizonyitékait: e felfedezett, beültetett, megöntözött és termékenynyé tett roppant területet, vagy városuknak, az alig tegnap alapitott Salt-lake-Citynek virágzását? Nincs-e joguk dicsekedni erényökkel és büszkélkedni az elterjedéssel, melyet naponta vallásuk nyer, mint hajdan Krisztusé, midőn évenkint ezer meg ezer ember sorakozott zászlója alá?"

„Nagy hibája ez uj vallásnak, hogy nagyon későn keletkezett, — más időben egész mássá nőtte volna ki magát. Rendszere tökéletes, nagyon tökéletes, miután a közvetlen és örök kinyilatkoztatáson alapszik. Csodálkozom, hogy theologusaitok nem gondoltak a mormonok előtt ez eszközre; mely minden vitatkozást és kételyt már csirájában elfojt. A hit és hitetlenség között már nincs középut. Birálgatni és nem engedelmeskedni nem egyéb, mint absurdum akkor, midőn az isten maga kormányoz valamely egyházat. Ha felteszszük, hogy e vallást más korszakban hirdették volna, meg kell győződnünk, hogy eredményre és tartósságra sokkal inkább számithatott volna, mint bármely más vallás. A férfinak — az önzés és érzékiség következtében — érdekében áll azt felkarolni és fentartani, — a nő mindig legjobb támasza leend azon vallásnak, melyet fel nem foghat; a titokszerüség tetszik neki és vonzza őt; az alázatosság és az áldozat reá nézve is bir gyönyörrel."

Az anyagi jóllét, melynek Utah lakosai örvendenek, nem kevésbé csodálatos, mint tanaik és erkölcseik. Termékeny földet mivelnek, a legtisztább levegőt szivják, a legjobb vizet iszszák, a legzamatosabb gyümölcsöt eszik; városuk közepén meleg és hideg *) fürdőik vannak, hol minden reggel felfrissithetik izmaikat. Ettől távolabb a tengerben fürödve edzhetik erejöket — és e tenger nem más, mint egy festői tó. De ezen kivül vannak még más élvezeteik is; szép szinházukban ügyes szinészek

*) Salt-Lake-Cityben kéntartalmu, valamint meleg és hideg vizforrások találhatók, melyekhez igen kényelmes és ingyenes fürdőhelyiségek vannak épitve.

inyök szerinti jó darabokat adnak, melyek nekik tetsző érzelmeket és kedélyhangulatot keltenek föl bennök. Templomaikban kényelmesen hallgatják a szép symphoniákat. Nyugodtan és derülten élveznek, mert biznak saját erényeikben s reménylik, hogy e földi paradicsomot egy más, égiért fogják elhagyni.

Minő jövője lehet tehát az isten ez uj népének, melynek csendes örömei oly élesen ellenkeznek fővárosaink zajos tivornyái és mulatságaival, és melynek boldogsága páratlannak látszik?

Husz éve annak, hogy egy esztendeig utazva váltak meg azon emberektől, kik erkölcseiket és boldogságukat háborgatták. Alig nehány éve, hogy a pusztaságok és hegységek, melyek mögé azért huzódtak, hogy elrejtsék jóllétüket, ugy tüntek fel, mint melyeken átkelni sem lehet. A talaj megtagadta a táplálékot lótól és lóvagtól; az indián halált hozott. Tegnap még azt hitték, hogy eléggé félre vannak huzódva arra, hogy ne tartsanak az istentelenek jelenlététől s ma már csak nehány száz mértföldnyire fütyöl a gőzmozdony félre eső területüktől, magával hozva a kételyt és az üzérkedést. A yankee egy év alatt a Sóstó partjain nagy vendéglőt fog épitni, hol az amerikai continensen átkelő utas az ut fáradalmait és a vasuti kocsik zaját fogja kipihenni. Erre aztán ugy fogja a vándor szemlélni Salt-lake-Cityt, a polygam várost, mint a hogy ma Quebekből kirándul megnézni Loretteet, az indián falut. A mormonok a különczség álláspontjára fognak sülyedni s ez, az a mi őket megöli. Ennél sokkal jobb volna rájok nézve az üldözés!

V.

AZ AMERIKAIAK KÜLÖNÖS ELFOGULTSÁGA.

Az amerikaiak fesztelensége (bocsánatot kérek tőlük őszinteségemért) méltó hirnevére s szerénytelen kérdéseik szüntelen hiányos nevelésökről tesznek tanuságot.

Igaz, hogy e hibák, értem a fesztelenséget és a szerénytelenséget, engem, mint idegent, kissé megleptek; de én itt ugy beszéltem, mint a franczia császárság alattvalója — s biztos vagyok benne, hogy az olvasó is mint ilyen, hasonlóan cselekedett volna, kivált ha tudni fogja, hogy az amerikaiaknak mániájok: kérdezni az idegentől ujságokat ..... találjátok ki kiről? — az uralkodóról, ki őt kormányozza, mint oly személyről, kinek kimultát várják és óhajtják — a nagy örökség miatt, melyet halála után hátra fog hagyni. Ily kérdéseket intéznek ők eléggé nem jellemezhető fesztelenséggel és gorombasággal az elámult utazóhoz. De itéljetek a következőkből.

Az Egyesült-Allamokon keresztül tett hosszas utazásom alatt utitársaim az első szóra, melyet kimondottam, felfedezték származásomat, s miután ráismertek nemzetiségemre, melyet elrejteni sem elég képességem, sem szokásom nem volt, számtalanszor e hallatlan kérdést intézték hozzám: „Hosszu ideig

fog még élni Napoleon?" Vagy: „Mi fog történni Napoleon halála után?" — lehet-e az ember ennél szerénytelenebb, gorombább, illetlenebb, — szóval — alkalmatlanabb. Első tekintetre legjobbnak tünt fel előttem: néma megvetéssel elhallgattatni, lesujtani az ily alkalmatlan kérdések intézőit. Igy cselekedve, megszabadultam attól is, hogy szomszédomtól öt-hat könyök-lökést kapjak, melyekkel ő lelkiismeretesen döngette oldalbordáimat, — így akarván meggyőződni arról, ha vajjon alszom-e. Ezután elkezdett fütyölni és dohányt rágni, hogy elüzze magától az unalmat, mig én titokban azon indokról elmélkedém, melyek az amerikait arra viszik, hogy Francziaország sorsával foglalkozzék, főleg pedig, hogy előbb tudakozódjék a császár egészségéről, mint a franczia népről.

Hogy az amerikai érdeklődik Francziaország iránt, azon nincs semmi csodálni való, — hisz ez neki régi szövetségese; a forradalomnak, I. Napoleonnak hazája, kit csodál. Európát egy nagy állammá alakitni, oly eszme, mely alkalmas arra, hogy az amerikaiak tetszését megnyerje, kiknek ambitiója ma oda terjed, hogy az egész világ államaiból egy roppant confoederatiót alakitsanak. De hogy az amerikai, midőn Francziaország sorsával törődik, a legilletlenebb módon, közvetlenül és csak a császár egészsége és életének hossza felől tudakozódik — a nélkül, hogy rá is gondolna a népre — ugy-e ez az, amin csodálkozol és megütközöl, a második császárságnak őszinte és tisztelettteljes alattvalója?

Feleded tehát, jámbor polgár, hogy te és tiéid önkényt tettétek le sorsotokat egyetlen egy ember

kezébe, ki egyedül absorbeálja minden francziának politikai létezését.

A nyájat a pásztor, a hadserget a tábornok, és a franczia népet a császár nevével jelzik. Ő az, a kivel számolnak, harczolnak és alkudoznak; ő fedi el Francziaországot a világ szemei elől, melynek nem lehetvén mással összeköttetése, mint vele, csak őt látja. „Sokáig fog-e élni Napoleon?“ amerikai nyelven annyit tesz, hogy: „Mikor fog már feltünni Francziaország a politikai láthatáron?“ — „Mi fog történni Napoleon halála után?“ — annyit jelent: Minő alakban fog Francziaország szervezkedni? — Monarchia lesz-e, vagy köztársaság?“

Ez az, a mi az amerikaiakat belső sérelmeinknél sokkal inkább érdekli. Mit érdekli őket annak tudata, hogy nekünk szabadságunkban áll a minister helybenhagyása mellett vagy nélkül irni, beszélni vagy hallgatni, összegyülekezni vagy nem — bármily időszakban, — a politikai és vallási kérdések tárgyalására? A hirlapok el vannak nyomva, az irók fogságba hurczolva; lakásainkon az erőszakot gyakorolják, s a rendőrök bántalmaznak; mi van ezen csodálni való? Minden jogaink egy ember kegyétől függenek; mi nem vagyunk egy szabad nemzet polgárai, hanem egy császár alattvalói, ki egy dynastiának a szabadság romjain való alapitásáról ábrándozik.

Az elnök-választások közeledtére a politika veteránjai Napoleonnal rémitik az oktalan választókat, mint a figyelmes anya, ki zsandárokkal és börtönnel fenyegeti gyermekeit, igy akarván meggátolni, hogy valamely oktalanságot kövessenek el. Egyik, Blair Ferencz, demokrata-jelölt és az Egye-

sült-Allamok alelnökségénél főrangu hivatalnok, egy nagy számu gyülés előtt Napoleon Lajost Cromwellhez hasonlítá. Egy másik, Seward, államtitkár és egy társkormány külügyminisztere Auburnben october 31-én tartott hires beszédében kimondotta, hogy: a hibát a francziák 1848-ban követték el, midőn uj köztársaságukat vesztették el: megválasztván egy Cavaignac helyébe egy Napoleont. Aztán az 1789-ki forradalomról beszélve rámutatott arra, hogy: mint követte a legszebb alkotmányt a katonai despotismus, mely még most is fennáll. Ily módon adott kifejezést bizalmának a hozzánk barátságos nagy köztársaság egyik első hivatalnoka III. Napoleon szabadelvüsége iránt. A császárság alatt szó sem lehet — szabadságról. E pontban minden amerikai egyetért s nem kételkednek abban, hogy a császárság fogalma szerint a francziák nem lehetnek szabadok az amerikaiak módjára s nem fogadják el a köztársaságot kormányforma gyanánt.

Egy napon, midőn a San-Louis és Cincinnati közötti vonalon utaztam, egy pajkos suhancz e szokásos kérdést intézte hozzám:

„Mi lesz Francziaországból Napoleon halála után?“ Erre azt feleltem, a mit — ugy hiszem — ön is megtett volna a többséghez tartozó képviselő ur, hogy: „Hát a fia!“

E szavakra igen dévaj módon nevetésre fakadt s midőn haragos arczot mutattam neki, előmbe tartá kulacsát, mondván: „Igyék egy kis wiskeyt, — tréfája igen mulattat engem, még soha sem hallottam ilyet;“ aztán felkapta a kulacsot: „Iszom a franczia köztársaságra!“

„Mily roszul ismernek minket az amerikaiak, mondá felsohajtva egy velem utazó franczia, kit, mielőtt még politikai elitéltetés következtében kivándorolt volna, ismertem. Nem hinnének ők sem a köztársaságban, sem annak tartósságában, ha tudnák, hogy Francziaországban nincsenek polgárok, az az oly egyének, kik a közügyekkel foglalkoznak. Senki sem tekint egyébre — nem mondom mint önérdekére, mert ez a rosznak csak fele volna, hanem — mint előléptetésére, mely semmi még a legcsekélyebb kötelék által sem füződik a közérdekhez. A kormány szeretete helyettesiti a hazaszeretetet s maga a kormány nem egyéb, mint egy kakasülő, melyre minden egyes fel akar röppenni. A közmagtárból táplált minden kétlábu helyet akar ott foglalni. Minden francziára az a legjobb kormány, mely őt fizeti. A hivatalnokok bonapartisták azért, hogy megtartsák helyöket, fiaik pedig, hogy ilyet kapjanak. Azok, kik Fülöp Lajos alatt állással birtak és ezek fiai orleanisták, mert uj fizetéseket remélnek. Végre azok, kiknek az ambitionál soha sem volt egyebök, republikánusok, de ezek is csak azért, hogy állást kapjanak. Ime a nemzet felvilágosult része! Mögötte áll a nagy tömeg, mely nem tudja, mit akar, mert nem tud semmit; melyet megcsalnak, mert érdekei ápolásától mindig megvonták a gondoskodást; melyet félrevezetnek, mert tudatlan. Előbb tehát annak oktatása és emancipatiójáról kellene gondoskodni, mielőtt köztársaságra gondolunk."

„Ha köztársaságnak nevezitek az egy vagy több ember által — kik magokat republikanusoknak nevezik — gyakorolt despotismust, nincs kétség ben-

ne, hogy oly könnyen lehet köztársaságunk, mint császárságunk; de minek cseréljünk urat, ha a szolgaság ugyanaz marad? Mit érdekel az minket és mit érünk vele, hogy urunk nemes ember, polgár, ügyvéd, munkás vagy katona? A lényeges dolog nem az, hogy változtassuk uralkodóinkat, hanem az, hogy megszabaduljunk tőlök. Mi két okból nem szabadulhatunk meg a despotismustól; az egyik, hogy törvényeink és szabályaink megfosztván a polgárt minden kezdeményezéstől s társadalmi szerepkörét oly gép szerépére alacsonyitották le, mely magától nem képes mozdulni; a másik, hogy oly módon vagyunk berendezve és felszerelve, hogy önkényszerüleg kormányoztassunk. A mig nem leszünk hozzá szokva, hogy semmit se kérjünk és várjunk a kormánytól, sem hivatalnokot, sem csendőrt, se papot, se tanitót, nem lesz köztársaságunk, vagyis a francziák nem fogják önmagokat kormányozni; és a mig mi egy millió kétszáz ezer főnyi hadsereget a végrehajtó hatalom kezében hagyunk, egy Napoleon lesz császárunk, a helyett, hogy köztársaságunk legyen."

„Daczára e szép szavaknak" — mondá az amerikai — „én megmaradok azon hitem mellett, hogy a császárságra köztársaság fog következni. És mit mond ön ehez?" — tevé hozzá, felém fordulva.

Hogy mindkét vitázó félnek eleget tegyek, nem felelhettem jobbat, mint azt, hogy: „Igen, lesz köztársaságunk, de tiszteletből megválasztjuk elnöknek IV. Napoleont, hogy igy legalább ne gondoljanak a párisi grófra vagy az e családhoz tartozó bármely herczegre."

VI.

IZGATÁS A KORMÁNY IRÁNTI GYŰLÖLET- ÉS MEGVETÉSRE.

Az Egyesült-Államok különböző fővárosai másodrangra vannak kárhoztatva, elannyira, hogy neveik csaknem ismeretlenek. New-York, melyet az amerikaiak birodalmi városnak neveznek, nem azon állam fővárosa, melynek nevét viseli. Chicago Illinois legnagyobb városa, hasonlókép nem az, ugy szintén Cincinnati, Uj-Orleans és számos más nagy város. Csak harminczhét államnak s az Unio kilencz tartományának fővárosa nem ismeretlen.

Washington sokban hasonlit Versailleshoz. Mindkettőnek rosz fekvése van, kevés népességgel bir és csekély kereskedést üz. Mindkettő különböző utakon ugyanazon pontra jutott. Versailles elvesztette életét az által, hogy elvesztette XIV. Lajost; Washington pedig az által, hogy congressust és elnököt kapott. Amott az idő való értékére szállitotta le a zsarnoki kormány fenhéjázását. Itt az emberek értelmisége a kormánynak első sorban egyszerü és szerény kört jelölt ki, a minővel kell, hogy birjon mindenki, a ki a közügyet szolgálja.

Egyébiránt ki tudja, nem tartott-e fenn a jövő e két városnak hasonló hivatást? Majd mikor mi valóban szabadok leszünk, megválasztandjuk a né-

pes központok kormányférfiait, hogy kedvét szegjük a nagyravágyóknak és megszabaditsuk a polgárokat minden pressió- és csábitástól. Versaillesba fogjuk helyezni a végrehajtó hatalom főnökét, a kamarákat, a minisztereket és a többit. Páris demokratikus várossá lesz. A tuilleriákat nyilvános gyülekezések helyévé fogjuk átalakitni a new-yorki „Tammany Hall“ vagy „Cooper Institute“ mintájára. Ezen átalakitás, mely különben nem lehetetlenebb, mint a versaillesi kastélynak museummá alakitása, sokkal hasznosabb lesz. Nem is említve, hogy a kormány, mely a mi költségünkön annyi emlékszobrot emelt, melyekre oly kevés szükségünk volt, nem adott más gyülekezési helyet a polgároknak, mint a katonai laktanyákat, hol, bármily számosan voltak is, minden egyébről inkább beszéltek, mint politikai dolgokról; e paloták meg fognak szünni bünös vágyok tárgya lenni, mihelyt a nép tulajdonává lesznek.

Washington nem fekszik semmi államban, sem tartományban, hanem Columbia kerületben, melynek lakosai a politikai élet lényeges szerveitől fosztattak meg. A francziákhoz hasonló cryptogam polgárok lévén, nem választanak sem kormányzót, sem birót, sem követet, hanem ha minden áron részt akarnak venni az általános választásokban, kötelesek szavazás végett egy szomszéd államba átmenni. De ime a különbség! Francziaországban a hivatalnok mindenekelőtt kortes; Amerikában a hivatalnoknak csak jelenléte is gátolja a szavazást.

Az amerikaiak a legnagyobb politikai és társadalmi kérdéseket vitatják meg nyilvános helyeken vagy clubjaikban, anélkül, hogy egyetlen hivatalnok

— nem mondom interveniáljon, — de csak jelen is legyen a vitánál. Hogy a kormány rendőri vagy katonai ügynökök által legyen képviselve, hasonló kép számüzve van a nyilvános gyülésekből; és a szövetséges hadsereg csak maroknyi katonaságának is jelentése valamely városban a választások tartama alatt elég volna a szavazás megsemmisitésére.

E tárgyra nézve beszélik, hogy midőn Lincoln másodszor választatott elnökké, Buttler tábornok egy különös fortélyhoz folyamodott, hogy biztositsa a new-yorkiak szavazatának őszinteségét, anélkül, hogy a törvényt megsértse. Ugyanis a birodalmi város demokrátai *) azon bünös tervben állapodtak meg, hogy erőszakkal tartsák távol a köztarsaságiakat a szavazati urnától. A hadügyér értesülve e gonosz cselszövényről, tudósitá erről Buttler tábornokot, ki legott New-York közelében ütötte fel táborát csapataival. A tábornok nagy zavarban volt. Ha a városba nyomul, megsérti a törvényt; ha kivül marad, veszélyezteti a köztársaságiak függetlenségét, kik nem voltak oly számosan és oly hatalmasok, mint a demokraták. Hanem azon elmés ötlete támadt, hogy hajókra (ferryboat) szállittatta ágyuit és csapatait s a választás egész folyama alatt körül hajókázta New-Yorkot. A demokraták, látva Buttler ágyuit egyet se moczczantak s a republikánusok teljes szabadságban szavazhattak Lincolnra.

Oly óvatosság ez, mely nekünk, kik hozzá vagyunk szokva, hogy egy millió kétszáz ezer szurony felügyelete alatt éljünk, határozzunk és sza-

*) Lásd az E. jegyzetet.

vazzunk, gyermekesnek látszik. Midőn el kellene távolitani a csapatokat, előparancsolják; midőn le kellene fegyverezni a katonákat, köztudomásulag töltényeket osztanak ki közöttük. A választási időszak, melyben épen élünk, fölment a példák felsorolásától. A kormány távol attól, hogy mint a bizalommal való visszaéléssel vádolt bünös alázatos magatartást tanusitson, a sorompó előtt tetőtől talpig fölfegyverezve jelenik meg. Párisban erőszakot gyakorol, hogy elnémitsa vádlóit; a vidéken embereinek egész sergét izgatja a választók ellen, ezeket üldözi, kizsákmányolja tudatlanságukat, megfélemliti, csábitja és megnyeri magának; de győzelme nem azonos a közvéleményével és nem csal meg mást, mint őt magát.

Hogy az Egyesült-Államokban a választások eredménye mindig hü kifejezése a közvéleménynek, onnan van, hogy a hivatalnokok mindig semlegesek, nem tetszésből, erényből vagy érdekből, hanem kényszerüségből. Távollétök a nagy politikai központoktól, valamint a törvények lehetetlenné teszik, hogy másként cselekedjenek.

Soha egy kormányzó, vagy — mi több — egy elnök sem gondolt arra — s azt hiszem, nem sértem meg őket, ha ezt kimondom — hogy ujra megválasztatásuk érdekében felhasználják azon tekintélyes eszközöket, melyek felett az alkotmány erejénél fogva rendelkeznek. Nem annyira a hazaszeretet, mint inkább a büntetéstől való félelem tartotta őket vissza az államcsiny kisérletétől vagy a dynastia-alapitás hizelgő gondolatának táplálásától. Az amerikaiak osztják azon elvet, hogy az ember nem lévén tökéletes, gyöngéje hatalmával

egyenes arányban növekszik. E nézet arra vitte a francziákat, hogy sérthetlenekké tegyék a hatalmasokat, kik aztán siettek is hasznukra forditni az immunitást; az amerikaiakat pedig arra, hogy ugyan e személyiségeket minél több büntetéssel vegyék körül. Mihelyt valamely hivatalnok büntényt vagy vétséget követ el, azonnal átadatik a biróságoknak, melyek az egész országban egyedüli lehetséges őrei a polgárok jogainak és függetlenségének. Nem pártfogoltatván a VIII-ik évi alkotmány 75. czikkelye által, két törvényhatóság által itélhető el: mint bármely más ember a köztörvényszékek elébe idéztethetik, minden előleges jóváhagyás nélkül; mint hivatalnok s a nép megbizottja pedig a közigazgatási biróságok elébe. *)

Felteszem például, hogy az elnök megparancsolja egy lovas ezrednek, hogy ugraszszon szét egy meetinget, vagy — a mi egyre megy — valamely csoportosulást: a képviselőház őt vád alá fogja s a senatus, mely ez alkalomra mint közigazgatási törvényszék müködik, kimondja az elmarasztalást. Ha továbbá egy vagy több polgár az ő hibája miatt sérelmet szenvedett, a köztörvényszékek által fog elitéltetni s elmarasztaltatni.

Mindig sajnáltam, nevezetesen az utóbbi május hó 13-án, hogy ez nincs igy Francziaországban is.

Csendesen mendegéltem a Château-d'Eau téren esti tizenegy óra tájban, midőn előrohant egy csapat rendőr, üldözve nehány választót, kiknek elég merészségök volt kiáltani: „Éljen Raspail!" ked-

*) A köztörvényszékek gyakran a közigazgatási biróságok teendőit végzik.

velt képviselőjelöltjök. A rend fentartói engem kegyetlen bántalmakkal és sérelmekkel illetvén, értésére adtam egyik főnöküknek, hogy én se zajt nem ütöttem, se más roszat nem cselekedtem. De a fejemre mért kemény ökölcsapás adta tudtomra, hogy nincs igazam. Ekkor kegyelem gyanánt kértem, hogy fogjanak el, de feleletül ujból ökölcsapások és rugdosások éreztették velem a kormány hatalmát. E hivatalos gonosztevők nyilván felsőbb parancsnak engedelmeskedtek, mert én őket semmivel sem sértettem meg, sem pedig tisztességes müködésük gyakorlásában nem háborgattam. Ha tehát a rendőrfőnök, vagy inkább az államfő, mivel egyedül ő a felelős, elmarasztalható lett volna a köztörvényszékek által, azonnal feljelentettem volna a biróságnak s kértem volna elitéltetését azért, hogy oly módon védelmezi-e a rendet, hogy engem ide-oda lökdösött, a családot, hogy összerongálta csontjaimat és a tulajdont, hogy beütötte a kalapom fenekét.

De mit tehet egy szerény polgárnak véleménye, csatlakozva azon kétszáz ezer választóéhoz, kik Párisban a radicalis ellenzék mellett szavaztak, de sőt mit tehet maga a közérdek is, mely eltörölni kivánja a VIII-dik évi alkotmány 75-ik czikkelyét, azon ötszáz ezer emberrel szemben, kiket ez jelenleg védszárnyai alá vesz? Hivatalnokaink jól tudják, hogy ha egy ily törvény kerülne az uj kamara elébe elfogadás végett, sokkal több elitéltetést aratnának, mint kitüntetést; jól tudják, hogy ha egyszer e gyászos utra léptünk, nem fogunk többé megállani, hogy az érdem- és rendjelek ritkábbak, a fizetések csekélyebbek s a szállások szerényebbek lesznek. Már átalakitva látom e szép praefecturá-

kat — mint a tuilleriákat — „Hall"-okká és „Club"-bokká, kivéve tán a versaillesit, mely habár több milliójába került a departement-nak, — a mi egy hivatalnok elszállásolására nagyon is sok — a végrehajtó hatalom főnökének lakása leend. Mennyi csalódott nagyravágyás, mennyi sértett hiuság és elbocsátás lesz, ha alkalmazásba vétetik nálunk az amerikai rendszer! Az Egyesült-Államokban minden polgár elég vakmerő azt hinni, hogy fölebb való azon tisztviselőnél, melyet ő választott, mint a hogy a teremtőnek fölebb valónak kell hinnie magát teremtményénél. Ha engedelmeskedik, ez annyit jelent, hogy magát önmagának alárendelni tudja. Ezentul ne kivánj tőle megalázó alárendeltséget, olyant, melybe már előre beleegyezett. Megveti azokat, kik mesterségként hajhászszák az állomásokat és azokat elfoglalják. A világon semmiért sem egyeznék bele, hogy a kormány emberei iránt oly együgyü tisztelettel viseltessék, mely nemzeti jellemünk egyik legsilányabb vonása. Az is megtörténik, hogy a választók által lenézett, megvetett hivatalnokok önmaguk sem becsülik magukat. Ezt lehetett és lehet tapasztalni. Az amerikaiak e tekintetben nagyon elfogultak! Mit törődnek ők valamely hivatalnok személyes tekintélyével, melynek netalán örvend? Nem adja-e ő el személyiségét akkor, midőn a népszavazat megbizását elfogadja? Tartson azokkal, kik őt hatalomra emelték és a kielégitett választók ennél többet nem kivánnak. Nem várnak a hivatalnokoktól sem méltóságot, sem erényt; hanem egyedül szolgálatot. A közvélemény szolgái lévén, ők nem kormányoznak, hanem engedelmeskednek.

Ki hinné, hogy a végrehajtó és törvényhozó hatalomnak Versaillesba helyezése vagy a VIII. évi alkotmány 75. czikkének eltörlése — biztos vagyok benne — sokkal több más ellenzőre találna nálunk, mint a hivatalnokok. Te magad is, olvasó barátom, nem gondoltad-e azt, hogy utánozni az amerikaiakat minden körülményekben, melyekben őket e kötet elejétől kezdve felmutattam, nem volna egyéb, mint megszüntetni a kormányt? Nem rémültél el már csak e gondolatra is? Mert sokkal képzettebbnek hiszlek, hogy sem azok közé tartozzál, kik azt hiszik, hogy csak az erős kormány képes biztositni a rendet és a tulajdonnak háboritlan élvezetét.

De valld be, hogy a kormány ugy tartja fen a rendet, hogy ámitja azokat, kik mindent elhisznek. Láttuk az 1869-ki választásoknál, mint állitotta lábra egész rendőrségét, hogy meggátolja a választók „Éljen —.—!" kiáltásait. Tedd e helyre bármely szajnai követ nevét. Az erőnek ily szokatlan kifejtése az utcza-gyermekeket csoportositván s a kiváncsiak a rendetlenséget csak nevelvén, felhivta a hadserget, hogy inkább a sisakok fénye által öszszecsoportosult békés polgárok, mint a zavargók felett oly drágán vásárolt győzelmet vivjon ki, melyet tőle senki sem irigyel és elvitatni nem akar. Másnap a megyék minden főhelyén a hivatalos és félhivatalos sajtó arról értesitette Francziaországot, hogy a kormánynak erélyes magatartása mentette meg. Helyre állitotta a rendet, melyet ügyetlensége megzavarni segitett. E csatáknak — melyeknek áldozatai szép csendben az őrhelyen elzárattak — elbeszélése hosszu ideig gyönyörüségét fogja képezni a vidékieknek, kik elég tudatlanok arra,

hogy hivatalnok követeket válaszszanak; derék emberek, — kik hitelt adva az alpréfet szavának, az ellenzéki képviselőkben oly nagy fosztogatókat látnak, kik már előre felosztották egymás közt az ő birtokaikat.

Láttuk ugyanezen kormányt a rendőrbiztos köpenyébe bujva szétosziatni a békés gyüléseket azon ürügy alatt, hogy ő azokban megtámadtatott. Mintha a kormány a dolog természeténél fogva nem volna kitéve a birálatnak, discussiónak vagy épen a rágalomnak! Hasonló esetben a rendet megzavarni annyit tesz, mint a csendet helyreállitni.

Az Egyesült-Államokban, hol a nép kormányoz, nagyon nyugodt; nem ütlegel senkit, nem alkalmatlan és soha egy választót sem vet fogságba lázitó felkiáltások miatt. Ott sokkal szerencsésebb lévén, mint hazámban, az egész választási időszak alatt még egy fricskát sem kaptam.

Hozzá teszem, ha ezáltal a megvetésnek tenném is ki magam, hogy sem a tulajdon békés birhatására, sem a rend fentartására az erős kormány nem szükséges.

Az amerikaiak, kik féltékenyebbek birtokukra, mint bármely más nép, soha se gondoltak arra, hogy a hatalmat erősitsék. Elérték a biztonságot seregek és csendőrök nélkül, határozottan azért, mert nincs erős kormányuk.

Nálunk a socialismust *) mint rémképet arra használják, hogy a becsületes polgárokat a hatalom

*) Itt e szót: „socialista“ a latin socius értelmében veszem. Helyesen mondják, hogy e szó uj értelmében én oly socialista vagyok, mint bárki más, ha, mint némelyek állitják, socialista az, ki társadalmi reformokat kiván.

elvének megnyerjék. Erősitni a hatalmat, szaporitni praerogativáit, — ez a mi mentőszerünk. Ezen kivül nincs jólét, sem biztonság. — De egész másképen kell eljárni, mondják az amerikaiak. Hogyan? Ti megfosztjátok a polgárt minden kezdeményezéstől, leromboljátok és ujra épititek házát anélkül, hogy őt megkérdeznétek,. tetszéstök szerint változtatjátok sétányainak helyét, ti épititek iskoláit, templomait és szinházait, rendelkeztek pénze és vére fölött anélkül hogy beleegyezését birnátok; ellenőrizitek tetteit, szavait és gondolatait; őrködtök biztonsága, dicsősége, tápláléka fölött és — meghagyjátok néki a létezhetés gondjait; — ez nem igazság! A polgárnak, ha szegény, joga van, ha nem is gazdagságot, de legalább vagyonotok egy részét követelni. Ha az állam már bankár, kereskedő és kőmüves, legyen tápláló is!

A socialisták nem kivánnak egyebet, és igazuk van. Ők nem tesznek egyebet, mint következtetést vonnak az előzményekből, melyeket ti állitottatok fel.

Az amerikaiak oly erősen meg vannak arról győződve, hogy az erős kormány nem egyéb, mint ostora, állandó ellensége a rendnek, tulajdonnak és haladásnak, hogy minden lázongó népet bátoritnak és kezet nyujtanak neki.

Ők első jelszavukat: „Rebelion to tyrants is obedience to god,*) ezzel cserélték föl: „Novus ordo saeculorum,“**) de azért utálatuk a zsarnokság iránt most is ugyanaz, mint az

*) A zsarnokok ellen lázadni annyi, mint istennek engedelmeskedni.

**) Uj korszak.

első napokban. Legujabban is láttuk őket segitni az irlandi fénieket az angol aristokratia ellen, a krétaiakat a zultán ellen, a szabadelvü spanyolokat a Bourbonok ellen, a cubaiakat a spanyolok ellen. Európa első nemzete, melynek bátorsága lesz szabaddá lenni, az amerikaiakban hatalmas szövetségesekre fog találni. Állandó hadseregek hiányában a nagy köztársaság szövetsége által fog magának tiszteletet szerezni.

A socialismus és minden más ismus-ba végződő csapás kikerülésére legjobb eszköz: meghagyni a polgároknak a felelősséget minden tetteikért és e végből megadni nekik teljesen a szabadságot gyakorlatának minden ellenőrzése nélkül, a mi azt illusoriussá és veszélyessé tenné. Akkor senki sem fog azon gondolatra jönni, hogy egy egyetlen hatalmat teremtsen, mely minden emberi erőt absorbeálván, egyszersmind a gazdagságnak egyedüli birtokosa és osztogatója lesz. De kihez forduljunk a természeti jogok ily üdvös helyreállitása végett? Várni, hogy valamely kormány önmagát fosztja meg a hatalomtól, az őrültség tetőpontja volna! Mi a polgárokat illeti, képesek-e ők visszakövetelni az őket megillető jogot, midőn mindenki arra törekszik, hogy köztök a kezdeményezés legkisebb érzetét is elfojtsa? — Vagy tán a politikai intézmények- és polgári törvényekhez forduljunk?

VII.

SINE LEGE LIBERTAS.

Egy tőzsér barátom bevezetett egy irodába, hová az épen azon reggel megbukott váltóalkusz légyottot adott hitelezőinek. Már összegyültek volt, midőn ő nagyokat lihegve megérkezett.

„Gentlemen, kiálta fel azonnal, én nem ajánlhatok sem ötven, sem husz, hanem legfölebb tiz vagy öt százalékot. Ha önök jogaikkal élnek, engem a börzéről elüzhetnek, ha ellenben fölmentenek kötelezettségem alól, ma még tizezer dollárt nyerhetek.

„Fölmentjük!“ felelének egyszerre a hitelezők, — „jöjjön, igyék egy pohár italt.“

„Egy negyed óra alatt“ — jegyzé meg barátom — e váltóalkusz a börzén lesz. A reggel bukott, estére egész vagyont nyerhet. Igy tárgyaltatnak New-Yorkban az ügyletek.“

„Oly országban,“ felelém én, — hol ily könynyen veszik a bukást, az ügyletek nagyon kevés biztositékot nyujthatnak.“

„Nyujtanak annyit, mint másutt — viszonzá az amerikai — ha nem többet. Mi sohasem gondolunk honfitársaink nagylelküségének kizsákmányolására. Az ember, vagy társaság, ha őket szerencsétlenség érte, bátorittatva és segittetve, leggyakrab-

ban felemelkednek s nem feledkeznek meg arról, hogy mivel tartoznak hitelezőiknek. Az amerikaiak tudnak becsületesek maradni, vagyonukról, ugy mint személyekről rendelkezni anélkül, hogy az államhoz folyamodjanak.

„Igaz, — honnan van az, hogy az állam nem biztosit a gyermekeknek semmi jogot a szülőik után való örökségre nézve? Ez tán azon czélból történik, hogy megelőztessék a birtokok szétdarabolása, meggátoltassék a raktárak és kohóknak birósági uton való eladása — azok tulajdonosainak halála után? Engedjen meg, de ez oly demokrata néptől, mint önök, nagy elfogultság volna."

„Mi nem is sokat gondolunk arra, hogy gyermekeinkre érintetlen örökséget hagyjunk, hanem annál többet arra, hogy az államnak mit se áldozzunk fel jogainkból, főleg a végrendelkezésiből, mely mindenik közt a legbecsesebb. És valóban miért rendelkeznék az állam valamely egyénnek birtoka felett inkább annak halála után, mint éltében? A halott vagy élő polgár akaratának egyaránt épségben kell maradni. Egyébiránt ha a végrendelkezési szabadság haszon socialis szempontból, — — tessék elhinni — ez nem abban áll, hogy a nagy birtok pártfogásban s hosszu időre terjedő vállalatok kedvezésben részesüljenek, hanem hogy meggátoltassék az állam, hogy valami ürügy alatt bármi erkölcstelenitő jogot teremtsen magának bármely polgár hasznára másnak birtoka fölött, ha mindjárt ez amannak atyja is! A gyermek, ki mitsem remélhet, nem él másként, mint önerejére bizakodva s a helyett, hogy ezt elpazarolja, már serdülő korától fogva a társadalom érdekében hasznositja.

A mi öt illeti, az atya feloldatván azon kötelezettsége alól, hogy fiának hagyja azt, a mível bir, többé nem követelhet töle vak engedelmességet. Végrendelkezési jogot nyervén, elveszti azon jogát, hogy ellent mondhasson hajlamainak. Kénytelen megengedni, hogy ugy éljen, a mint neki tetszik, s házasodjék kénye-kedve szerint.

„És ez az eredmény, melyből önök dicsőséget csinálnak? Feledik-e, hogy az ember huszonöt éves kora előtt nem képes helyesen itélni saját érdekei felől? Mivé lenne a család és a társadalom, melynek amaz alapja, ha a törvény meg nem gátolná, hogy a fiatalok 25 éves koruk előtt szülőik beleegyezése nélkül megházasodjanak?“

„Az ön nézete szerint tehát nem a szerződő felek, hanem az állam van hivatva arra, hogy a házasság czélszerüsége felett határozzon. Nem elég, hogy életem s vagyonom felett rendelkezik, még szivem érzéseit is szabályozza? — és miért lenne atyám jobb birája érzéseimnek, mint magam? Ő — meglehet — aggastyán, osztályi és családi előitélettel bir és mindenekfelett nyakas. De én szeretek és szerettetem. Nem akarok és nem is tudok várni. Mi fog történni? — mert felteszem, hogy szerelmem hatalma diadalmaskodni fog az engedelmességi szokáson: vagy megházasodom, és atyám, megsértve az által, hogy akaratát számba nem vettem, a törvényszékhez fordul, mely házasságomat semmissé nyilvánitja; vagy nem akarván megsérteni az atyai tekintélyt, a becsületes leányt, — mint gyakran történik — szeretőmmé teszem, és ekkor a világ megveti és lenézi; aztán később elveszem, igy szaporitva azon házi bajok számát, melyek követ-

keztében a kölcsönös becsülés számüzve van, hogy az undornak adjon helyet.“

„Ha ellenben kevésbé szenvedélyes és jobban nevelt, az az engedelmesebb vagyok — bármely osztályhoz tartozzam is különben — türelmesen fogom várni, hogy szülőim öreg barátaikkal egy illedelmes házasságot tervezzenek ki számomra. Ők egy kis leányt fognak karjaimba vezetni, kit sohasem láttam s elveszek — ugy szólva — erőszakkal, igy aztán nem lesz más kivánságom, mint az, hogy megszabaduljak házas életemtől, mint hajdan a collegiumtól, hacsak várva szülőim késedelmező és lassu választását, nem vásároltam meg egészségem árán a jogot, hogy e férfiuság tényét kövessem el. Mindenki tudja, minő következményei szoktak lenni az ily egybekeléseknek, de senki sem gondol arra, hogy köszönetet mondjon a polgári törvénykönyvnek azon jótéteményekért, melyeket eszközöl.“

„Amerikában nem birunk házassági törvénynyel kivéve Ohiot, hol tizennyolcz, és Massa-Chusset-et, hol tizenhét év kivántatik a házasság kötésre. A többi államok- és tartományokban mindenkinek szabadságában áll tizennégy éves korában házassági frigyre lépni. Csakhogy mi nem szoktunk hozományt adni leányainknak s nem is tarthatnak komolyan számot örökségünkre, a fiatal emberek pedig mielőtt megházasodnának, kezdik megszerezni kenyeröket. Mesterséghez fognak, mielőtt elveszik a nőt. Két házasfélnek beleegyezése és együttlakása elég a házasság megkötésére. Vagy ha birtak annyi óvatossággal, hogy tanu előtt kijelentették, hogy egymást kölcsönösen férjnek és feleségnek tekin-

tendik, a házasság tökéletes. A tanuban semmi különös tulajdonság nem kivántatik meg. A jegyesek leggyakrabban egy paphoz (clergyman) vagy közhivatalnokhoz (mayor) folyamodnak, de ez tisztán csak az ő tetszésöktől függ. Nincs szükség semmi szertartásra. Csak Maine és Connecticutban kötelesek a házasulandók ebbeli szándékukat a városházán bejelenteni. Szóval itt összekel az ember a kivel akar, mikor és a hogy akar."

„És a házasságot ép oly könnyen fel is bonthatja. Minden végrendelkezési, házasságkötési és elválási szabadságuk mellett is az erkölcs minden alkalommal meggyaláztatik.

Tegnap a New-York hôtelben ebédeltem szemben egy nővel, kinek e városban három ex-férje van és azért igen jól él a negyedikkel is. Mindennap találkoznak az utczán, vendéglőben, szinházban vagy másutt. Ez rémitő botrány!"

„Nagyon jól ismerem az erény és a jó erkölcsök iránti szeretetöket. Ha a nő elválik, alig tudják visszatartóztatni a zugolódást; ha pedig házasságtörővé lesz, tapsolnak neki. Az amerikai nő elválik akkor, midőn a párisi szeretőt keres, — ez az egész különbség!"

„De Párisban legalább elrejtőzik a házasságtörés, mig önöknél az elválás nyilván üzetik. Chicagóba való érkezésem után való napon egy csoport utcza gyerek vett körül, kik ügyvédi iratokat mutattak elő nekem kiáltva: „Nem kiván az ur elválni? — Ez által, uram, az elválás tizenöt percz alatt megtörtenik! Az elválás biztos, uram!" Imé, mivé tették önök szabadságukat. A törvényeik által engedélyezett elválás átment erkölcseikbe is. A há-

zasságok felbontása külön iparággá fajult, mely a nyilvánosságot botrányossá teszi. Az elválást az utazók legnagyobb épülésére s a családok legnagyobb nyugalmára, nyilvános helyeken, uton, ut-félen árulják, mint a szivart s a gyufát."

„Az amerikaiak példája bizonyitéka annak, miszerint lehetetlen, hogy az erkölcs győzedelmeskedjék, ha az állam nem lesz szüntelenül biróvá a nélkül, hogy az egyesek érdekét tekintetbe vegye."

„És következőleg megszünteti az elválást, mint az 1816-ki törvényhozás?"

„Kétségkivül!"

„De gondolja meg, hogy ez egy tarthatlan állapot megteremtése volna." . . .

„Csak az elhagyott és bántalmazott nőre nézve, de . . ."

„De mit fognak törődni azon férfiak, kik a törvényeket alkotják, a nőkkel?"

„Ön nem beszél komolyan!"

„Ha ahhoz, hogy az ember komolyan beszéljen, az kivántatik, hogy elismerje, miszerint az az igazság, mely a helyett, hogy a nőt a becstelenség ellen védelmezze, azt feslettségre s házasságtörésre kárhoztatja, megvallom, hogy nem beszélek komolyan! Eh, mit! ha a férje által elhagyott nő egy becsületes férfira talál, ki őt elveszi, fogságra itéltetik; ha ellenben bordélyházba lép, pártfogoltatik; és azon törvényhozás, mely ilyetén igazságtalanságokat szentesit, még bámulókra talál? Részemről kijelentem, hogy előbbrevalónak, gyakran szükségesnek és mindig kevésbé erkölcstelennek tartom az elválasztást azon eredményeknél, melyeket az ellenkező törvények létrehoztak!"

„És — ugyan kérem — mennyiben lehet kedvező az elválás a jó erkölcsökre?“

„A mennyiben kisebbiti a nőtlenek és a szabad személyek számát.“

„Hol látta ön ezen eredményt?“

„Itt, magában New-Yorkban, anélkül, hogy távolabbról hozzak fel példát. E városban, hol a protestansok tizszerte számosabbak a katholikusoknál, a kétezeren felül levő szabad személyek között van 960 protestáns és 970 római katholikus nő.“

„Miből származik e csodálatos különbsége az erkölcsiségnek a két felekezet között, melyeknek tanai oly kevéssé különböznek egymástól? Kétségkivül több rendbeli okból, de főleg abból, hogy a protestansok megengedik és gyakorolják az elválást, mig a katholikusok kárhoztatják. Ezek nem mernek elválni, félvén, hogy megsértik papjaikat. A prostituált személyek számának fele itt a férjhez ment nőkből telik ki, kiknek nagyobb részét férjeik magaviselete a kétségbeesésig vitt: előbbre tartván a gyalázatot, mely a gyónás alkalmával megbocsáttatik, inkább elvetemednek, hogysem nyilván megsértsék a vallási törvényeket. Elvetemedni nem egyéb, mint hiba; elválva becsületesnek maradni pedig oly protestatio, mely bizonyos bátorságot és függetlenséget tételez fel annak részéről, ki azt teszi.“

„Az nem határoz! Az elválást megengedni annyi, mint feláldozni a gyermekek érdekét leggyakrabban szülőik bünös szeszélyének kielégitése végett.“

„Ha ez igy van, akkor mireváló kárhoztatni

az elválást és megengedni a házasságot özvegy férfi és özvegy nő között, kiknek az első ágyból vannak gyermekeik? Szakittassék félbe a házasság halál vagy elválás által, a gyermekek sorsa csaknem ugyanaz. Egyébiránt a gyermekek valódi érdeke mindenek fölött az, hogy törvényesek legyenek. Ezért szükséges megengedni az elválást, mely nélkül az ágyasság szükségessé s a házasságtörés elkerülhetlenné lesz; ezért szükséges biróilag nyomozni az atyaságot és megbüntetni — mint mi teszszük — a csábitót, anélkül, hogy az elcsábitott fiatal leány köteles volna bebizonyitni terhességét, vagy azt, hogy gyermeke született."

„Szóval" — mondám a közbeszólónak, hogy befejezzem a vitát — „ön törvényeink legnagyobb részét hiányosaknak találja."

„Főleg azt roszalom bennök, hogy nagyon számosak és szüntelen korlátozzák a polgárt, hogy igy eltompitsanak benne minden függetlenségi és kezdeményezési érzést és hajlamot, anélkül, hogy ebből a társadalomra valami haszon háramlanék. Mint gyermeknek, a törvény megtiltja, hogy huszonegy éves kora előtt a szülői házat elhagyja; mint férfinak pedig megtiltja, hogy huszonöt éves koráig megházasodjék; mint házasnak megtiltja, hogy más nőt vegyen el, ha felesége házasságtörő; ha elüzi feleségét, a törvény nőtlenségre vagy ágyasságra kárhoztatja, ha pedig magánál tartja, — daczára minden tiltakozásának — mind neki tulajdonitja a gyermekeket, melyekkel nejének kedve tartja őt megajándékozni."

Végül halála ágyán a törvény végrendelkezik helyette. Ha ehhez hozzáteszi még azt, hogy mint

katonának és adózónak vére és vagyona fölött is a törvény intézkedik, velem együtt el fogja ismerni, hogy a mely polgárok hozzá vannak szokva az ily törvényi zsarnoksághoz, azok könnyen alávetik magokat egy katona, egy gyülés, vagy egy kalandor zsarnokságának is.“

VIII.

DEMOKRATIKUS ERKÖLCSÖK.

„Mióta van ön Amerikában?" kérdém egy jeles franczia fodrásztól.

„Ah, uram, ne is kérdezze ön, 25 éve!"

„Ugy látszik, ön sajnálja e huszonöt évet, mintha lehetséges volna, hogy ez országban az ember ne legyen boldog."

„A mi az országot illeti, az nem volna rosz, de lakosaival együtt élni, — merő nyomoruság! — Hiszi-e uram, hogy itt nincs több hat vagy hét fiatal embernél, a kik felfodorittatják hajukat. A többiek durva emberek, kik nem hallgatnak senki tanácsára s csak saját érdekeikre gondolnak."

Ezután sokkal többet mondott az amerikaiak rovására, hogysem képes lennék azt leirni.

E fodrász véleményén megütődtem. Nem igy itél-e a francziák nagy része az amerikaiakról, mivel nem fedezi fel náluk a mi hibáinkat? Igen, azt meg kell adni, hogy az amerikai fiatal emberek nem ámittatják el magokat azon mindig kész tömjénzés által, melyet mi a fodrászok, kávéházi pinczérek és udvaronczok részéről tapasztalunk. Náluk nincs meg ama kis felfuvalkodottak csapata, mely lenyiratja haját, lovagias hidegvérrel nevetve azon egyszerü gyönyörérzet hatása alatt, hogy őket

igy czimezik: „gróf ur“ vagy „imádott angyalom.“ De a nép sem ámittatja el magát a fényes korszakok dicsénekétől, sem a mesterséges sas váratlan megjelenése meg nem igézi őt. Hiába beszélnél neki a dicsőségről, tovább haladna utján. A franczia, legyen az müvelt vagy paraszt, ha hizelegnek neki, nem kérdi, hogy miért és hogyan, hanem rászedeti magát és fizet. Az amerikai kevés örömet találván abban, hogy megcsalják, bizalmatlanabb; ő azt hiszi, hogy minden hizelgés tárczájára és minden nagyravágyó szabadságára tör. Ha szavazatát kéred, ezt feleli: „Minő érdekem van nekem arra, hogy önre szavazzak? Szavatartó ember-e ön, és mit igér? Békét vagy háborut? Védvám- vagy szabad kereskedési rendszert?“ És ha mindezekre feleletül egy fényes nevet mondasz neki, szemed közé nevet; mi köze neki a te nevedhez? Nagyon keveset töri magát azért, hogy hiuságod eszköze legyen. Ő nem akar tudni egyébről, mint saját érdekéről.

A politikán kivül látni fogod, mint kerül lépre az amerikai; ha valamely üzérkedésben csak legkisebb előnyt lát is, örömest beléfekteti minden tőkéjét. A merész üzérkedők s az anyagi nyereség csalétke gyakran magukkal ragadják és elvakitják. Sőt mint fog- vagy tyukszemorvos, vagy mint szellemidéző is tehet szerencsét. Mibe kerül az neki? Egy pár dollárba. De ne ámitsd magad. A menynyire nagylelkünek látszik a magán-, ép oly egoista és kétkedő a közéletben. Ugy látszik, hogy bizonyos hajlamot érez magában, hogy a zsugoriság érdekeit compromittálja, azonban megtartja egész józan eszét és egész hideg vérét azon körülmények számára, melyekben jóléte, méltósága és szabad-

sága vitattatik meg. Meggazdagodhatik mint egy Mengin, Home vagy Barnum,*) de mint politikai charlatan soha.

Amaz amerikai fiatal emberek között, kik — és pedig igen számosan vannak — semmi örömet nem találnak a fodroztatásban, senki sem gondol azon bánatra, melyet a fodrászoknak okoznak, sem azon megvetésre, melyben ezek részesitik. Önmagok fésülik meg magokat. Ez kétségkivül oly hiba, mint az, hogy önmagokat kormányozzák. De a mint önmagokat kormányozzák, ugy fésülködnek is. Mindannyian jól vannak fésülve, és mindannyian jol vannak öltözve.

A mi demokratikus és egyenlőséges társadalmunkban a papi öltöny, meg a blouse, a frákk, meg az egyenruha, az irigység, hacsak nem a gyülöltség által elválasztott osztályoknak mind megannyi külön öltözéke. A hivatalnok, a pap, a katona, az ügyvéd mind más-más ruhát visel. Lenyiratni magát, beretválkozni, öltözni, ez az értelmes osztályok főgondja. Kiki oly jelvényt akar viselni, mely őt, mint egyik vagy másik csoporthoz tartozót tüntesse ki és különböztesse meg a pórnéptől.

Amerikában senki sem gondol arra, hogy megkülönböztesse magát. A proletarius ugy öltözködik, mint a bankár, és ez mint a proletarius. Erre nézve példát láttam az első est alkalmával, melyet az Egyesült-Államok egyik szinházában töltöttem.

Mellettem ült egy csinosan öltözött fiatal ember begombolt felső kabátban, hosszu nyakkendő-

*) Tudvalevőleg Barnum most senator.

vel, szürke keztyüvel és fénymázos czipőben. Többször láttam, de nem emlékeztem, hogy hol: Amerikában-e vagy Európában. — A vasuton láttam. Ő a vonatnak egyik végétől a másikig sétált, kinálva az utazókat könyvvel, hirlappal, baraczkkal, czukornemüekkel egy csinos dobozból, hazafias dalokkal, Grant fényképeivel, szivarral, gyufával s mit tudom én még mivel. Láttam, mint hajtott össze egy lapot, melyet egy utas az ebédlő terem asztalán felejtett s nekem öt sous-ért eladott! A héten keresztül jövedelmező, de kevéssé tisztességes mesterséget üz. Szombaton este már gentlemen lesz elannyira, hogy a legjobb nevelésü emberek sem tesznek tul rajta. Ilyen ő minden héten szombat négy órától kezdve vasárnap estig. Ugyan e szinházban láttam az emlitett vonat vezetőjét egy fehér kalapos nő kiséretében. Francziaországban a hirlapárulóknak és vonatvezetőknek nincs oly szép ruhájok s nem is mennek minden héten a szinházba; de a hirlapok és vasutak háromszor drágábbak! Ajánlom e megjegyzést közgazdáink figyelmébe.

Az Egyesült-Államokban soha sem jöttek azon gondolatra, hogy az ember mestersége után, melyet üz, vagy állása után, melyet betölt, felsőbbnek tartassék egy másiknál. A munkás főnökével, a szolga urával egyenlőnek mondja magát. Ő semmivel sem roszabb, mint amaz. Ha lelkiismeretesen dolgozik, bőkezüleg fizettetik; elvégezve munkáját, azon helyeket látogatja, melyeket ura, s kezet szorit vele.

Nem kell azt hinni, hogy Amerikában roszabbul szolgálják az embert, mint másutt. Ellenkezőleg. Hanem az ur több tekintettel van a szolgálattevő és ez az ur irányában. Ugyanazon világból való

és egyenértékü emberek lévén, udvariasak egymás iránt s kölcsönös kedvezményeket tesznek egymásnak. Hogy e meghitt, udvarias viszonyra nézve ezerből csak egy példát hozzak fel: egy vasárnap ebédre mentem egy igen gazdag, igen szép és igen kaczér fiatal nőhöz, ki sokáig diszét képezte legaristokratikusabb termeinknek, s ki jelenleg New-Yorkban a legszebb palotát lakja az ötödik fasoron, a hol pedig mind igen szépek. Ő mentegetődzött s midőn én ezt igen különösnek találtam, megmagyarázta nekem, hogy ne vegyem rosz néven, mivel ő — szokás szerint — délután két órakor ebédelt, hogy a cselédségnek egész vasárnap délután teljes szabadságot adhasson. Hozzá tevé még, hogy ez a valódi demokratikus erkölcsöknek elmaradhatlan következménye.

E szerint minden foglalkozás egyenlő tiszteletben részesül. És e tárgyra nézve egy kérdést: Mit tesz a tönkrejutott müvelt ember Francziaországban? Egymásra adósságba veri magát vagy leggyakrabban a kormányhoz fordul hivatalért. Amerikában senkihez sem fordul, hanem megszerzi kenyerét maga. Kereskedő-segéd, sánczásó, ha kell csizma-tisztitó vagy omnibusz-vezető lesz. Azt hiszitek, hogy tréfálok? Oh nem. Menjetek Charlestonba! Itt fogtok látni egy igen tisztességes fiatal embert, ki egy gazdag ültetvényesnek fia, kinek családja az első kivándorlás idejére vihető vissza. Elődei Anglia legnagyobb házaival állottak rokonságban. E fiatal ember a legaristokratikusabb fényüzés közepette nevelkedett, tanulmányait Európában szerezte és most minden tudománya mellett is egy társaskocsivezető teendőit végzi Charlestonban. Nem szégyenl

foglalkozását és nem zugolódik ellene. Ha ismernétek őt, minden tétova nélkül kezet nyujtana és elbeszélné nektek az ó-világon keresztül tett utazásait. Munka által akarja visszaszerezni a vagyont, melyet elvesztett, mivel eredete igazságtalanság: a rabszolgaság volt. Gondoljatok róla a mit tetszik, de részemről azon nézetben vagyok, hogy ő oly méltó arra, hogy conductor legyen, mint arra, hogy betöltsön egy alpraefeti állomást, vagy hogy fényt szerezzen czimer-paizsának egy szerelem nélküli házasság által.

Ti nem vagytok e nézeten; nagyon is értem; mert, midőn az Egyesült-Államokba érkezésem után való napon találkoztam vele, igen helytelennek tartottam, hogy megélhetés végett miért nem fordul a kormányhoz; de most, rövid itt tartózkodásom után, helyeslem. Ha most tekintetemet Francziaországon jártatom, a kormány polczai olybá tünnek fel nekem, mint egy-egy nagyon csuszós magas kúszpózna, melynek koronája fényes tőrökkel van szegélyezve. Mindenki oda akar mászni, de az ut felén a nagyobb rész elgyengülve és elundorodva visszaesik. A mi az ügyesebbeket illeti, kik elég szerencsések az ily pillangó lemezzel, álfénynyel fedett csecsebecséket birtokukba ejteni, nemsokára észreveszik, hogy az aranyos papirlemez alatt levő e tárgyak, melyekre annyian sóvárognak, nem tartalmaznak egyebet a kiábránditásnál.

De nem ott a magasban van a boldogság, jó emberek! — meg fogják ezt nektek mondani azok, kik onnan visszajöttek. Ez egyenruha, mely távolról nézve herczegi öltözetnek látszik, közelről tekintve leggyakrabban nem egyéb az inas livrée-jénél. Kér-

dezzétek meg a hivatalnokot, hogy boldogabb-e, mivel böröndjében kihimzett ruhája és ezüst szegélyü nadrága van? Izletesebb-e ebédje s szeretetreméltóbb-e neje? Ellenkezőleg; mert neje, a helyett, hogy az ebédre s gyermekeire gondolna, a préfet báljáról ábrándozik. Élvezni ráér napokig, férje s családja számára pedig egy percze sincs.

Avagy ti fényelgő férfiak, kiket csaknem megfojt a fehér nyakkendő, elfáradva a fecsegésben, hazugságban, és hajlongásban, boldogok vagytok-e valóban? Van-e miből éljetek? Miért nem mondjátok gyermekeiteknek — ha vannak — : „Kerüld a hivatalt, fényüzést, czifraságot, a bálokat s látogatásokat; lépjél a kereskedés- vagy ipar terére, barátom, találj fel, gyártsál, árulj, tégy a mit akarsz, légy kereskedő, földmives, épitész vagy szobafestő, csak ne hivatalnok! Ne vakittasd el magad azon hitvány csecsebecsék fényétől, melyek ama kúszpózna tetején tündökölnek; szerezd meg magadnak a mindennapit, anélkül, hogy valakire szorulj; termelj, a helyett, hogy haszontalan gép légy. Ez által jó ebéded, nőd és gyermekeid lesznek, kik egészen tiéid s boldog leszel!"

De nem! ti nem fogtok igy beszélni. Vörös szalagotok szine elvakit. A mig a törvény arra kötelez, hogy gyermekeiteknek hagyjátok vagyonotokat, ezzel együtt ábrándjaitokat is nekik hagyjátok. Miért is lennének ők boldogabbak, mint ti?! Ez részökről illem- és tiszteletlethiány volna. Mondjuk ki: erkölcstelenség volna! De nektek igazatok van! E kis haszontalanoknak fel kell mászni a kúszpóznára, s hogy őket még ideje korán a hivatalos gymnastikára tanitsátok, a collegiumba külditek.

Ti jól tudjátok, hogy ők itt szerencsétlenek lesznek s az életben nem fognak egyebet tapasztalni csalódásnál és egyebet érezni az undornál. De ez nektek mit se tesz; mert mielőtt atyák lennétek, hivatalnokok vagytok.

Mily különös az, hogy a világon legszellemdusabb nemzet: a francziák között annyian találkoznak, kik azt hiszik, hogy az ember nem lehet máskép boldog, mint ha a kormányt szolgálja! Az amerikaiaknak arra nézve, hogy boldogok legyenek, elég, ha szabadok és polgárok. Ebben áll politikai büszkeségök. S e tulajdonaikat nem cserélnék el a miniszter vagy senator állásával. Azok, kiket a közélet követelményei nyilvános pályára hivnak: a követ, vagy a kormányzó nem hiszik magokat felsőbbeknek honfitársaiknál, minthogy egygyel több czimök van, de függetlenségök kevesebb. Az amerikaiaknak, mint hivatalnokoknak egyszerüsége felülhalad minden fogalmat s e tárgyra nézve elbeszélem részletesen egy látogatásomat, melyet egy este X. állam kormányzójánál tettem. Egy tábornok, egy senator és egy másik kormányzó társaságában voltam. Minden vezetés nélkül beléptünk egy szerény külsejü házba. A pitvaron, lépcsőn és előszobán át a terembe léptünk.

A kormányzó mezitláb aludt a kereveten fejét egy fülpárnára fektetve. Fölébredt, megdörzsölte szemeit és fölkelt. Következtek aztán a bemutatások, mindenkivel kezet szoritott ezen elmaradhatlan kérdést intézve hozzá: „How d'you do, sir?“ Erre leült, felhuzta harisnyáját s papucsát; mellényzsebébe nyult, abból kivett egy dohánytekercset, leharapott egy darabot belőle, hármat köpött utána s az-

tán megkezdé a társalgást. Őt a radikális párt választotta volt meg kormányzónak, s midőn kérdém, hogy mit tart a közelgő választásokról, melyektől állása függ:

„Teringettét! — felelé nekem — nem tudom (well, Ido'nt know), még azt sem tudom, hogy azon állam választópolgárai, melyet én kormányzok, vajjon most republikánusok-e vagy demokraták. Az igazat megvallva, az engem kevéssé nyugtalanit s nem törődöm vele; mint magánembernek megvan a véleményem, de azt magamnak tartom; mint kormányzó azon nézetben vagyok, hogy azon Grant vagy Seymour, ki az országnak legjobban tetszik, az lesz, kinek legnagyobb pártja van. Egyébiránt mind a kettő jó s a legjobbat csak a választások napján fogjuk megtudni.“

Mit tartotok e kormányzóról? Hogy goromba? Megengedem, de honnan van az, hogy midőn tőle távoztam, nem állhattam meg, hogy ne mondjam magamban: Mily jó választást tettek választói! Ez mintaképe a hivatalnoknak! Bár hozzá hasonlitna minden kormányzó és főleg a mi préfetjeink! Inkább szeretném őket látni dohányt rágni és a választásokkal kevesebbet foglalkozni!

IX.

DEMOKRATIKUS ERKÖLCSÖK.

(Folytatás.)

A szinház.

A terem berendezése igen demokratikus. Leggyakrabban semmiféle páholyok sincsenek.

A nézők, kik oly számosak, mint Párisnak akár elsőrendü előadások alkalmával egy szinházában sem, egymás mellett ülnek minden elkülönités nélkül. Nincsenek fürdőkád alaku sötét és titkos, sem első-, másod- és harmadrendü páholyok. A fiatal leányok, kik fiatal emberekkel mennek szinházba, előbbre tartják, hogy a tömegben eltünjenek, minthogy páholyba félre huzódva, magokra vonják a figyelmet. A fiatal emberek, kik őket kisérik, nem akarnak sem láttatni, sem elrejtőzni. Sem a nők, sem a férfiak nem lévén eladók, egyikök sem akar láttatni.

Az előcsarnok nem az udvaronczok kirakata, hanem a családok helye s ha véletlenül leányt lát ott az ember magára, az bizonyára párisi nő, ki érvényesitni akarja itt is keresetét, mig kudarczot nem vall az amerikai parton.

Egy este az operában egy fiatal ember és egy

haladt koru nő keltették fel kiváncsiságomat öltözetük fénye és koruk aránytalansága által.

„Látja ön, — mondák nekem — az a fiatal ember egy párisi becsületes kalaposnak a fia s a nő ennek felesége.“

„Anyja, akarta ön tán mondani.“

„Nem, felesége; im a történet: értelmes atyja, mint önöknél mindenki, már jókor a jezsuitákhoz adta Vaugirardba, hogy ezek őt kalapkészitésre tanitsák. Mihelyt e fiatal ember lerótta tartozását az egyetemen, ujat csinált, hogy jogot szerezhessen magának: szeretni Páris legvénebb és legkifestettebb kéjhölgyét.“

„Mint szokás, a máz alatt szüzi lelket fedezett fel s azon nemes elhatározásra szánta el magát, hogy rehabilitálni fogja e bukott angyalt, igy bizonyitván be, hogy a mai kalaposok is fogékonyak a nemes érzelmek iránt, melyek a hajdani lovagokat lelkesitették. De önök előitéletei és törvényeik méltánytalansága meggátolták őt nemes szándéka keresztülvitelében s igy kénytelen volt Amerikában engedékenyebb tisztviselőket és készségesebb papokat keresni, hogy felmutathassa a világ előtt e hősi egybekelést. Azóta itt mutatja hófehérségü ingmellét és törvényes kedvesét, ki ha nem is a szentség ereje, de legalább éveinél fogva tiszteletreméltóvá lett.“

Kivéve nehány, minden osztályból kiközösitett s elüzött európai nőt és büntársaikat, az Egyesült-Államokban sehol sem találni ily furcsa párokat, melyeknek jelenléte szinházainkban minden este bizonyságot tesz a vagyonos osztályok erkölcsiségéről s az udvaronczok hirnevéről, melylyel ezek di-

csekednek. A helyett, hogy magokkal vigyék maî-tresse-öket, a fiatal emberek becsületés leányokkal, a férjek pedig feleségeikkel mennek szinházba; az amerikai szinházak nagy számu közönségének e be-csületes párok képezik nagy többségét.

Amerikában az eredet, tárgy- és nyelv tekinte-tében három különnemü szinházat lehet megkülön-böztetni: az angol, amerikai és franczia szinházat.

Az angol szinház, melyben az Angliában szer-zett darabokat, leggyakrabban vigjátékokat, némely-kor Shakespeare szomorujátékait adják elő, csak kevéssé van felkarolva Amerikában. Az amerikaiak, mintegy igazat adva Tocquevillenek, ki azt mondá, hogy a demokratikus társadalmak már nem keres-nek többé a szinházakban szellemi élvet, hanem csak élénk érzéseket, mellőzik a drámát a melodrá-ma, s a vigjátékot a bohózat miatt. Ha szabad a szinháznak jövőjéről annak jelen irányzata után itélni, előre meg lehetne jósolni, hogy az irók nem fogják magokat más darabok szerzésére adni, mint nagy hatásu drámák és durva bohózatokéra. Az Egyesült-Államokban a szinház, a mennyit nyer népszerüségben, annyit látszik veszteni nemesség-ben és finomságban. A szellemre sokkal kevesebb tekintettel van, mint másutt, de annál nagyobb gondot fordit az érzékekre. Ha nem elégszik meg azzal, hogy a tunya és fáradt nézőt szórakoztatja, mutatván neki szép diszitményeket és fényes ruhá-zatot, reszketni, sirni vagy hahotával kaczagni kényszeriti, de soha sem mosolyogni.

És igy az angol szinház, vagyis a vigjáték csak

ritka kivétel az Egyesült-Államokban; nincsenek másutt pártfogói, mint a régi nagy városokban, mint New-York, Boston és Philadelphia, hol a vagyoni különbség s az európaiakkal való érintkezés a lakosság egy kis számát az aristokratia ösztönei felé hajtja.

Az amerikai szinházak ellenben nagyon el vannak terjedve és igen látogatottak. Az amerikai szinházak alatt értem az Amerikában szerzett és amerikaiak által előadott szindarabokat.

Mondjuk ki nyiltan, az amerikai szinház szegény és kevés változatosságot nyujt, de ezen nem lehet csodálkozni, mert oly társadalomban, hol mindenki egyenlő, csak egyetlen osztályt lehet szem előtt tartani, s ez az összes lakosság. De ez még nem minden; oly országban, hol minden hitvallás tiszteletreméltó és tiszteltetik, sőt maga a katholicismus is, mely itt méltóságteljes tud lenni, hol senki sem akarja másokra erőszakolni véleményét, hanem azt komoly érvekkel támogatja, hol senki sem henczeg, hol a vak lelkesedés ismeretlen s a kétely mindenütt tapasztalható: a nevetséges nem létezik. Végül az amerikaiak meg vannak fosztva a helyzetek és intrigák kiapadhatlan forrásától, melyből dráma-iróink a legnagyobb hatást meritik: értem a szerelmeskedést. A férfiak nem gondolnak többé a nők elcsábitására, hanem arra, hogy elvegyék. Sokkal inkább el vannak foglalva, hogysem a megvásárolható szerelemben, vagy házasságtörésben keresnének szórakozást. A fiatal emberek nem birnak maîtresse-szel és nem is akarnak. Nálunk a nők meggazdagodásra, hivatal, rang, méltóságok elnyerésére szolgálnak, itt a nő azt, ki őt

elveszi, szerelemmel és gyermekekkel ajándékozza meg; mint szeretők semmire sem valók. Nálunk leggyakrabban azért házasodnak, hogy meggazdagodjanak, itt gazdagodnak, hogy megházasodhassanak. A fiatal amerikaiak a házasságig a nőt, mint leendő feleségőket tekintik; ritkán s csak a nagy városokban nézik élvezet tárgyának. Azon szerelem, melyet költőink, mint a szivnek diszét mutatnak fel nekünk, valamint a magasabb osztályok időtöltése itt kivétel, sőt valóságos szörnyüség. A nők itt erényesebbek, ha nem is vérmérsékletöknél fogva, de mivel erényök ritkán lévén támadásnak kitéve, nincs alkalmuk a sülyedésre.

Ezekből kitünik, hogy leghiresebb és legtehetségesebb drámairóink is igen nagy zavarba jönnének, ha az amerikai erkölcsökből lennének kénytelenek tárgyat kölcsönözni valamely dráma- vagy vigjátékhoz. Meg lévén fosztva a törvénytelen szerelemtől, mely minden müvöknek kulcsát képezi, meglehet, kénytelenek volnának kegyetlen jelenetekhez folyamodni s rablókkal vagy gyilkosokkal helyettesitnék a bünös nőt. Az amerikai irók sem tesznek máskép, s ha a yankeek erkölcseit a szinpadon előadott jelenetek után itélné meg az ember, igen kedvezőtlen itéletet hozna az ő rovásukra.

Nem lévén más, mivel hassanak és érdekeltséget ébreszszenek a közönségben, mint az ölés, és ennek többé kevésbé uj és rettenetes körülményei, a gyilkosság uj meg uj módjainak feltalálására forditnak gondot. Az, mely az idén legnagyobb tetszésben látszott részesülni, abból állott, hogy egy összekötözött embert a vassinre tettek oly módon, hogy közel lévén a szétzuzáshoz, a rendőrség kény-

nyen szerencsétlenségtől tarthatott. A jelenet egy nemét tünteti fel az alagutnak; a gonosztevő a vasuti vonatra helyezi áldozatát; a jajgatás, melyet hallat, összevegyül a mozdony füttyeivel; már hallani a vasuti kocsik moraját; már látszik a mozdony vörös lámpája; reszketnek a szerencsétlen életéért, kinek halála kikerülhetlennek látszik; de azon pillanatban, midőn épen összegázoltatott volna, egy hősi nő oda rohan s megmenti; a vonat aztán sebes gyorsasággal elrobog a szinpadon végig a nézők tapsaitól *) kisérve.

A vizbe dobott, de a rendőrök által kihalászott erény is nagy tetszésben részesül. A mi az első szerelmest, a házasságtörő nőt s a természetes gyermeket illeti, melyek mindannyian nélkülözhetlen személyiségei a mi drámáink és vigjátékainknak, itt a részeges által vannak helyettesitve.

S miután a részegség az amerikaiak legnagyobb hibája, ennek ellensulyozására mértékletességi társulatokat alakitottak, s hogy e kép, mely kevésbé veszélyes, mint a szerelem képe, ne keltsen a fiatal leányokban bünös vágyakat, a szerencsétlenségeket, melyek annak következményei lehetnek, a szinpadon a legsötétebb szinekkel festik. Látni a részegest mint jön ki zilált hajjal, rongyosan valamely játékszobából, hol részegen elvesztette minden vagyonát nejének és gyermekeinek befaló falatáig. Egy utczaszeglet kövén leguggolva, a leggyötrőbb fájdalom jeleit adja s látván, hogy nem méltó az

*) Inkább füttyentésnek lehetne nevezni, ha e kifejezés használatos volna, mivel az amerikaiak füttyentenek, ha nekik tetszik valami, és helyeslésöknek akarnak kifejezést adni.

életre, öngyilkos akar lenni: de neje (mivel az amerikai szindarabokban a nö mindig a mentő szellem szerepét játsza) megjelen a nevezett helyen s megmenti őt a halál torkából. Ekkor szép igéreteket tesz, de ujból lerészegszik, mig a darab végkifejlésén aztán kigyógyul e betegségből, józan, mértékletes és jó férj és jó atyává lesz.

Nagy szemrehányásokat tettek e főhibáért az amerikaiaknak, de én hajlandó vagyok hinni, hogy többet isznak, mint a hogy mások képzelik. New-Yorkban már egészen közönséges dolog látni, mint alkotnak részeg emberek szellemdus terveket s kötnek milliókra menő ügyleteket ugy annyira, hogy ugy látszik, mintha az ital oly hatással volna az amerikaiak agyára, mint a zab a ló lábaira. Azon bankárok és iparosok, kik még reggel a bátorságnak és ügyességnek csodáit vitték véghez, négy órakor már részegek, s ha a halvány öregség megzsibbasztja erejöket, javithatlan részegesekké válnak. Ismertem egy tábornokot, ki egy este részegen szerencsétlenül elesett és összezuzta czombját. Még azon napon, melyen levették róla a köteléket, ujból lerészegedett s megsértette czombját valamivel fölebb, mint első esetben. Ez eszembe juttat egy másik nem kevésbé érdekes történetet. Részegeskedő pajtásai, kik a tábornokot haza vezették, csupa barátságból megfosztották őt minden pénzétől. E balcset után való napon az oda hivott orvos vászonköteléket s más szereket kért, hogy a sebet bekötözze. Egy jelenlevő ezredes ily tárgyakat akart keresni.

„A szekrény fiókjában van még egy ötven dolláros jegy“, — mondá neki a tábornok — „vedd magadhoz és vásárold be a szükségeseket.“ Az ez-

redes kapta a pénzt, elment, beállitott egy kocsmába, lerészegedett s nem is jött vissza előbb, mint nyolcz nap mulva tudakozódni kedves barátja hogylétéről, de anélkül, hogy rá is gondolna az ötven dollárra, melyről a tábornok nem is tett emlitést.

Jóllehet az iszákosság közös és általános hiba az Egyesült-Államokban, a részegesek elrejtőznek, hogy szenvedélyöknek adhassák magokat; bármily nagy legyen is e hiba, az Amerikában mindig szeméremmel jár karöltve, s ha a szemérem erény, az amerikaiak bizonyára dicsekedhetnek ez erénynyel. A leglátogatottabb kocsmákat élelemraktár, vagy fénykép - mühely fedi el. A törzsvendégeknek egy hátulsó terem van föntartva, mely több számozott osztályra oszlik.

Kiki megnyom az avatatlanok előtt láthatlan gombot s azonnal megnyilik egy fiók, melyben egy palaczk s egy pohár van. Igy ihatnak ők tetszésök szerint anélkül, hogy attól tarthatnának, hogy megbotránkoztatják embertársukat.

Eddigelé a társadalomnak egy osztálya sem volt képes kikerülni e bachusi ragályt. A legválogatottabb egyéniségeket találni az ezelőtt pár évvel Bostonban, Philadelphiában és New-Yorkban nyitott menhelyeken s doctor Day, ki Binghamtonban a „New-York inebriate asylum" igazgatója, beszéli, hogy a vallásnak már huszonegy szolgáját gyógyitotta ki, ezek közt egy katholikus papot, ki delirium tremensben szenvedett és egy zsidó rabbit. *)

New-York legelőkelőbb köreiben a tagok reggeli egy órakor mind részegek, s hogy megmutas-

*) Atlantic Monthly.

sam, miszerint a kép, melyet itt festettem, nem tulzott, nem sötét, fölemlitem, hogy közelebbről egy lap azt állitotta, hogy a wiskey legfontosabb terménye az amerikai iparnak.

Azonban habár nagyon elterjedt az iszákosság az Egyesült-Allamokban, a számos társulat által gyakorlott, a templomban prédikált s a szinpadon feltüntetett mértékletesség is folyton tért nyer. Végre kétségkivül győzedelmeskedni fog, annyival is inkább, mivel Amerikában a józanész és a szabadság mindig óvszert nyujt a rosz ellen.

De hagyjuk az amerikai szinház gyilkosságait és részegségeit s beszéljünk azon szinházról, mely minket közelebbről érdekel. Önök már előre tudják, hogy a franczia szinháznak pompás névvel jelzett faja magában foglalja általában a bohózatot és különösen Offenbach operettjeit, előadva francziául párisi szinészek által.

A franczia népnek volt fentartva, hogy megtanitsa e durva republikánusokat a vig couplet-k és illetlen tánczok müvészetére, — e végből franczia társulatok járják be az Egyesült-Államokat, mások pedig New Yorkban tanitnak.

Különösen két nagyszerü szinház van hivatva a Meilhac, Halévy et Comp. darabjainak előadására s én New-Yorkban ugyanazon este hét különböző szinpadon láttam előadni Offenbach operettjeit. E darabokat a mi párisi ex-nevezetességeink adják, kik oly fényüző diszitmények- és jelmezekkel vannak ellátva, a minőkről a Variéték s a Palais Royal nem adhatnak fogalmat.

Daczára, hogy az amerikaiak nagy része nem érti nyelvünket, mégis nagyon kiváncsiak a szinjátéknak reájok nézve ez egészen uj nemére. A kiváncsiság vonzza, a darab bámulatra ragadja, a zene mulattatja őket s különben sem vonakodnak a francziát saját müve után megitélhetni.

Tegyük hozzá, hogy ők az oly darabokat, mint á „Szép Helena," „Kék szakál" stb. ugy tekintik, mint finom erkölcseink birálatát, vagy ha ugy tetszik, eltorzitását és hogy azok, kik tudnak francziául, ugyane darabokban a korunkbeli erkölcsök csodás tanulmányát látják. Azt hivén, hogy közvetett czélzásokat fedeztek fel a franczia társadalom jelen állapotára, elég naivül azt tartották, hogy a „Gerolsteini nagyherczegnő" jellemvonásaiban valami nemes herczegnő — — — miért ne mondanám ki? — azt hitték, hogy Eugenia császárné van személyesitve.

Ki hinné, hogy e botor véleményt igen sokan osztják az Egyesült-Allamokban? Ezt az amerikaiak szégyenére mondom, sőt hogy megmutassák, a szabadság élvezete mily zavart okozhat az emberi észben, azt mondják az amerikaiak, hogy a franczia császárság papucskormány alá jutott és hogy a császárné valódi uralkodója Francziaországnak. Ha le kellene rajzolniok ő felségét, a kaczér Gerolsteini herczegnő vonásait adnák neki, jobb kezében ostorral, a balban a kormány gyeplőivel.

Mentségök az, hogy hozzá lévén szokva, hogy darabjaikban minden este politikai vonatkozásokat találjanak, könnyen azt hitetik el magokkal, hogy Fritznek gyors emelkedése és nemkülönben gyors bukása nem egyéb nyilvánvaló czélzásnál a császárné

valamely teremtményének váratlan kegyeltetése- és kegyvesztésére. De a mi megbocsáthatlan hibájok, az, hogy komolyan állitják ezen oktalanságokat s botor nézeteik támogatására bizonyitékok gyanánt felhozzák a császári kormány lazaságát és következetlenségét oly időben, midőn kecses uralkodónőnk vadászati hőstetteket visz végbe; és mindezen ostobaságokból azt következtetik, hogy nagyon kellett Francziaországnak hanyatlani, hogy igy kormányoztassa magát.

A szépnem egy tekintélyes része, mely erélyesen követeli a politikai jogok élvezetét, még terjeszti ez ostobaságokat, mivel azokban érvet talál azon tétel javára, melyet győzelemre akar emelni. A polgárnők czimének és előjogainak eltörlésére először Kansasban hirdetett női keresztes háboru gyors elterjedésnek örvend s ma már ugy szólva minden este meetingeket tart Uj-Anglia államaiban.

Apostolaik nem elégednek meg azzal, hogy beszédeket tartanak, hogy egy lapot alakitottak, melynek neve „The Revolution.“ *) E heti közlöny, habár szoknyás szerkesztők csinálják, sok gonddal és szellemmel van szerkesztve. Nagyon ügyesen fel tudta ez használni és kizsákmányolni Katalin czárné, Erzsébet királyné és a haza anyjának nevezett Mária Teréziának példáit. Elbeszélte a fontevraulti apátnők történetét, kik férfiaknak parancsoltak és e nők jelenleg Eugenia császárnét használják harczi lónak, kiről mint ők mondják, az egész világ tudja, hogy kényurilag kormányozza Francziaországot. Egy al-

*) E lapot Suzan B. Anthony vezeti. Főszerkesztői Elisabeth Cady, Stanton és Parker Piffsburg.

kalommal kérdém e kecses forradalmárok egyikétől, hogy miért nem idézi inkább Victoria királyné példáját. „A császárné példája sokkal nyomatékosabb és nagyon elősegiti ügyünket, mert a francziák, kikről hosszasan azt tartották, hogy nagyon bajosan kormányozható nép, most — ugy szólva — minden zugolódás nélkül alávetik magokat a császári papucsnak.“

Szóval, bármi indokból is, elég az hozzá, hogy a „Gerolsteini nagyherczegnő“ mesés sikernek örvend az Egyesült-Allamokban; a siker annál természetesebb, mert — mint már mondám — az amerikai szinház szegény. Néhány bohózat, mit ők irtak, nem egyéb a mi darabjaink egyszerü másolatánál. Az amerikaiak, bármily szellemdusak is különben, semmit sem alkottak a dráma terén. Innen onnan kölcsönöznek. Meghagyva az óvilágnak a maga rendszereit és előitéleteit, csak drámai férczmüveit, trágárságait és szakácsmesterségét veszik át. Meglehet, csak a monarchikus társadalmak, melyek a régi szokás és hierarchia által egyengetett ösvényen járnak, képesek oly embereket teremteni, kik nem restelik és elég bolondok arra, hogy oly darabokat irjanak, mint a „Szép Helena“ és a „Gerolsteini nagyherczegnő.“ És tudjátok-e mit tart fen számunkra a jövő, ha tovább haladunk a lejtőn, melyen vagyunk? Mi az idegen szemében már nem vagyunk többé a Marseillaise, hanem Offenbach francziái s fenyeget a veszély, hogy nemsokára a világ bohóczai és szakácsai leszünk.

X.

EGY RENDŐRI ÁLLOMÁS.

En mindig ugy képzeltem magamnak az amerikaiakat, hogy mindkét kezökben revolvert tartanak s feleletül golyóval fenyegetnek mindenkit, ki tőlök valamit kérdez. Ez előfordult én már nem is tudom melyik darabban, melyet a boulevard egyik kis szinpadán adtak elő. Azon angolok, kikkel Liverpoolból Quebekbe utaztam, megerősitettek e véleményemben és kényszeritettek az amerikaiakról ijesztő képet alkotnom.

„Ha ön nyugatra megy, — mondák nekem — gondoskodjék revolverekről."

Az amerikai szárazföldre érkezésem után való napon Quebek városában tanuja voltam egy verekedésnek, melynek szemlélete még növelte aggályaimat s gondolkozóba ejtett azon ut folytatása felett, melyre vállalkoztam. A canadai parlament két tagja közt vita támadt a város legaristokratikusabb helyisége a San-Louis vendéglő bar roomjában, mire e két egyéniség csendesen levetette felső öltönyét s elkezdett öklelőzni. A jelenlevők azonnal a verekedők egyikének, vagy másikának pártjára állottak, s a tódulás általánossá lett. A parlament tagjai és hatósági tanácsnokok a földön henteregnek, összekarmolják és öldösik egymást!

Nemsokára megérkezett a rendőrség. Három derék rendőr állt meg botjával kezében az ajtó küszöbén. A franczia rendőrnek semmi sajátságával nem birtak, kivéve a nyelvet.*)

„Gyorsan jöjjenek be, mert kést ragadtak."

„Eh, mit a' kések! . . . Jobbra-balra fordultak. Szétnéztek s azzal elmentek. A vendéglő tulajdonosa leolvasván arczomról a félelem és a boszankodás jeleit:

„Ez még semmi," — mondá, hogy megnyugtasson — az Államokban **) sokkal gyakrabban verekednek, mint itt s hozzá még revolverrel. E verekedések, habár rövidebbek, de az utazókra nézve sokkal veszélyesebbek."

Képzelhetitek ezek után csodálkozásomat és örömömet, midőn az Egyesült-Államokban való nyolcz hónapi tartózkodásom után a Szent-Lőrincz partján élve találtam magamat, honnan Francziaországba tértem vissza s oldalbordáimat nem bántotta egy golyó sem. Kénytelen voltam azt hinni, hogy csak játékot akartak üzni kislelküségemből, mert egész utazásom alatt egy pisztolylövést sem hallottam. Sőt még haragra lobbanni sem láttam amerikait. Ide-oda lökdösteti, elpáholtatja és összeröngáltatja magát minden zaj nélkül. Ha vasuti, vagy más baleset következtében kárt szenved, nem jajgat, hanem dolgára lát. Ha a lábára lépsz, azt hiszi, az ő hibája Előbb felhagysz az ő kinzásával, hogysem őt elhagyná türelme. Megfosztatván jogától, meglehet, erőt fog alkalmazni annak visszaszer-

*) Tudvalevő dolog, hogy Canadában mindenki francziául beszél.

**) A canadaiak mindig igy emlegetik az Egyesült-Államokat.

zésére, de ezt hideg vérrel teszi s csak többszörös intés után a legvégső esetben. Az erőszakoskodások, melyek az Egyesült-Államokban elkövettetnek, inkább az amerikaiak nyakasságának, mint vérengzési hajlamának tulajdonitandók. Egyébiránt én nem is hallottam emliteni ily természetü dolgokat, hacsak nem a far west pusztáin, a Sziklás-hegyek lábánál, hol meg lévén az ember fosztva a csendőröktől s elöljáróktól, kénytelen önnönmagának igazságot szolgáltatni. E tájékon szüntelen küzd az ember a vadállatok és indiánok, sőt még a fehérek ellen is. Könnyen felfogható tehát, ha hozzá lévén szokva, hogy mindennap koczkára tegye életét, a másokét igen csekélynek tartja.

E távol vidéken, hol az ember csak a természet törvényeinek engedelmeskedik, a rablók minden pörös eljárási forma nélkül felakasztatnak, a gyilkosok pedig megkiméltetnek. Azt teszik fel mindig, hogy a gyilkosnak alapos okai lehetnek arra, hogy megölje embertársát, mint: jogának, erszényének és életének védelme, és igy nem bántják. Csodálkozhatunk-e azon, ha e vad tájakon elébe teszik a gyilkost a rablónak, midőn látjuk, hogy civilisált országainkban a biróság sokkal több elnézést tanusit a személy, mint a tulajdon ellen elkövetett bűntények iránt? Nem szól-e több valószinüség a gyilkos mellett, hogy fölmentessék, mint a gyujtogató mellett?

Ha a statisztikai adatoknak hinni lehet, a személy és tulajdon elleni bűntények sokkal kevesebbek az Egyesült-Államokban, mint más országokban. A megtorlás oly szelid módon történik, hogy, kivéve a gyilkosság esetét, a birák ritkán hoznak oly

itélctet, mely öt évnél tovább terjedő fogságot szabna ki. Ez annál hihetlenebbnek látszik, miután a számtalan steamer-ek csak New-York kikötőjébe évenkint egymásra rakják partra az ó-világ salakját nyolczszázezer kivándorló alakjában.

A bünhönczök s az európai társadalmakból számüzöttek Amerikában becsületes munkásokká, s azok, kik a minap még lázongók voltak, jó polgárokká lesznek; a kormány soha sem hitte magát kötelezettnek arra, hogy lerombolja s ujra épitse a városokat, hogy ez által kielégitse vagy a munka által visszatartsa a zavargó munkásokat.

„Látja ön ez urat itt, ki jobbján ül?

„Igen."

„Ez egy halálra itélt."

„Brrr!"

„Politikai halálra; s most a missouri-i republikánusok senatusi jelöltje."*)

Minden nap találni az Egyesült-Államokban oly embereket, kik Európában veszélyeseknek tartattak s kik most uj polgártársaikban a bizalom és tisztelet érzéseit keltik s kik ördöngösökből lettek békés polgárokká.

Minek tulajdonitsam e csodálatos átalakulásokat a még — mondhatni — lakatlan földterjedelmének-e vagy gazdagsága bőségének, a felemelt fizetéseknek-e vagy inkább azon bánásmódnak, melyben minden amerikai polgár részesül? Egy futólagos észlelet véget vetett határozatlanságomnak.

---

*) Schurtz Károly Missouriból. Halálra itéltetett, mivel résztvett a badeni lázongásban 1849-ben; jelenleg az Egyesült-Államok congressusán senator.

Csodálkozva tapasztaltam az állatok szelidségét; soha, sem országuton, sem utczán, sem kikötőben nem láttam kocsist, ki igénybe vette volna az ostort, sem pedig lovat, mely megbokrosodott volna. Már hajlandó voltam az uj világ légkörének tulajdonitni e bámulatos tulajdonokat, midőn Broadwayban láttam, hogy egy társas-kocsiba fogott ló rögtön megállott. A kocsis a helyett, hogy káromkodott s az ostorral pattogtatott volna, leszállott helyéről s gondosan megvizsgálta, ha vajjon nem sértette-e meg a hám az állatot, aztán egyet csettintett nyelvével, de mivel e biztatás nem használt, nagy csodálkozásomra kifogta lovát, elvitte s két más lóval tért vissza. Ekkor már értettem a baj okát. Igen, mondám magamban, ez igy helyesen van! A teher igen nagy volt s a kocsis birt annyi tapintattal, hogy azt észrevegye; ha veri a lovat, csak makacscsá tette volna; jobbnak tartotta tehát, számbavéve gyengeségét, nem kivánni tőle többet, mint a mennyit birhat. Másnap könnyebb kocsit választott s lova csodákat müvelt. A kocsisok értelmességének kell tehát tulajdonitni az állatok szelidségét; és ha az állam-szekerét társaskocsihoz lehet hasonlitni, azt mondanám, hogy a lázongások és forradalmak elnyomására legalkalmasabb eszköz volna megváltoztatni a szekeret, ahelyett, hogy megrakjuk azt folyton növekvő számu katonákkal és csendőrökkel, kiknek hivatása büntetni az ellenszegülő polgárokat.

Gyakran kérdezém önmagamtól, hogy minő biztos jelből lehetne megismerni valamely nép polgárisultságának fokát. Ha ez a katonák, kaszárnyák, csendőrök és restauransok számában áll, akkor a

ranczia népnek kell oda itélni a pálmát. Ha ellenben az erkölcsök szelidségében áll, az amerikai nép fogja azt elnyerni. Ezer példát tudnék felhozni e szelidségre nézve, de elégnek tartom csak utalni azon bánásmódra, melyben az amerikai gonosztevőket részesiti a rendőrség, mely különben ép oly éber, mint a miénk, ha a polgárok nyugalma és biztonsága forog szóban.

Látod ama szép házat, melynek külseje semmi szégyenletest nem árul el? Nem azt hinné-e az ember, hogy valamely gazdag bankárnak, vagy nagykereskedőnek a lakása? Pedig rendőri állomás. Menj fel, ha ugy tetszik, e nehány lépcsőn, fordits egyet az ajtó gombján; még egy lépést és egy világos, meleg és nagy teremben vagy; ügyelj, ne hogy elsikamodjál, mert a koczka-padolat ki van viaszkolva. Ülj le e kényelmes kerevetre vagy karszékbe.

E három tisztességes ur közül, kiket az iróasztal előtt ülni látsz, az egyik az állomás kapitánya, a más kettő pedig segédje. A policemen-ek ide kisérik be a szabadszemélyeket, részegeket, tolvajokat és gyilkosokat. Egy egyént sem szabad elzárni, bárminő büntényt követett légyen is el, a kapitány parancsa nélkül; ugy hogy a polgár nincs kitéve a rendőr önkényének. — Én nem akarok itt megszégyenitő összehasonlitást tenni, de gondolkodtatok-e a felől, hogy bármely három szegletü kalapos hivatalnokunk, ki utczáink szegletén állomásoz, egészségtelen lebujba zárhat el becsületes embert, gyermeket, aggastyánt, vagy fiatal leányt? Ez megtörtént. Kiki tudja, hogy rendőr-biztosaink hivatalos helyisége zárva van éjszakán át, s hogy álmukat

csak nagy büntények, gyujtogatás, vagy házasságtörés esetében lehet háboritani. Gyakran még távol is tartózkodnak azon helytől, melyet vörös lámpa jelez.

Ellenben New-Yorkban a rendőr-kapitány állomásán, ugyszólva a börtön küszöbén tartózkodik. Teljes amerikai kényelemmel butorozott lakosztálya az első szobától csak válaszfal által van elkülönitve. A nap, vagy éj bármely részében bekisért egyén megjelen előtte. Azonnal hozzá lát az első vallatáshoz, meghallgatja a felvilágositásokat, s ha szükséges, az első tanuvallomásokat. Ha a vádlott kezest állithat, azonnal elküldenek valakit a jelzett személyhez. Biztositék hiányában a fogoly az épület alsó osztályába vitetik le, s bezárják egy czellába, melyben tábori ágy és friss viz van, s mely egy fényesen világitott és kiváló tisztaságu folyosóra nyilik.

Szóval az Egyesült-Államokban büntetik a büntényt, de tisztelik az egyént. A vádlott nincs kitéve a higvelejü és tulbuzgó tisztviselők megalázó boszantásainak, melyek gyakran sujtóbbak, mint maga a büntetés. Az egyéni szabadság biztositékokkal van körülvéve s az ember méltósága mindig tiszteletben tartatik. Ime ezért és igy lesz a bünhönczök összehalmozódásából a világ legnagyobb népe.

XI.

PALOTÁK ÉS SÉTÁNYOK.

Az Egyesült-Államokban nem lehet székesegyházakat mint Kölnben, muzeumokat mint Rómában és palotákat mint Párisban látni. A hajóról kiszállt idegennek, ki nevezetességek után kérdezősködik, más mester-müveket mutatnak, például fogházat, iskolát vagy raktárt. Mit kivántok többet? Ezek a demokratia palotái! Először is Blackwell Island és Greenwood Cimetery-be: New-York Versailles-ja és Saint-Cloud-jába vezetendik, melyek egyike a betegek és bünhönczök, másika a halottak számára van épitve és berendezve, mint Versailles és Saint-Cloud a királyok számára; egyébiránt mind a négy ugyanazon eredetü pénzzel van épitve és fentartva, t. i. a nép pénzével.

Blackwell Island kelet folyójának közepén, New-York mellett fekszik. E munkás telep közelében az amerikaiak e szigetet azon munkások számára tartották fen menhelyül, kik képtelenek, vagy méltalanok részt venni a tusában. Együtt vannak itt betegek, aggok, bünhönczök és tébolyodottak.

E hely igen alkalmasan van kiválasztva arra, hogy vissza adja egészségét és eszét azoknak, kik elvesztették. A levegőt mindig tisztán tartja az Ocean hullámzása, s a partokat a folyó tiszta vize mossa,

mely a tengernek visszafolyása. A testileg és szellemileg legegészségesebb ember megirigyelné azon szórakozást, melyet a szegény betegeknek a folyó szemlélete nyujt. Itt láthatók a nagy gőzösök, melyek gyorsan haladnak és elámulva hagyják a szemlélőt, még annyi időt sem adva neki, hogy megbámulhassa; az elegans két evezősök, melyek nagy fehér szárnyaikat terjesztik ki; csinos és gyors yachtok s csolnakok, melyeket nyolcz evezőlegény ereje hajt; ide járul még a nagy város zaja, melybe a munka átható zsibaja s a szabadság dalai, a gőzkatlan sipolása és a politikai körmenetek zenéje vegyül.

Az első épület a physikai betegségek gyógyitására van szentelve. Ez egy roppant gránitpalota, mely elég nagy arra, hogy valamennyi beteget két orvos vezetése alatt magába fogadhasson, anélkül, hogy valaha helyszüke volna.

A többi épületek mind erkölcsi betegségek gyógyitására szolgálnak. Az egyik, mely az első közelében van, de komorabb kinézésü, fogház, oly értelemben, hogy éjen magába zárja a gonosztevőket. Egyébiránt sem fallal, sem rácsozattal nincs körülvéve s napon át mindenki számára nyitva áll.

Nagyon érdekes látni a bánásmódot, melyben a bünhönczök részesülnek az Egyesült-Államokban *), s főleg Blackwell-Islandban. Itt egész nap künn dolgoznak s csak este záratnak be igen tiszta és nagyon jól szellőztetett czellákba. Aránylag nagy szabadságot élveznek s felelősek tetteikért még a fogságban is. Nem hordoznak sem lánczot, sem

*) A magán-rendszer több helyen is van alkalmazva.

golyót; és mi több, mi sem volna könnyebb, mint a folyóba ugrani és uszással megmenekülni. Senki sem gondol arra, hogy őket ebben megakadályozza. Mi tartja tehát őket vissza? fogjátok kérdeni. Megmondom; a mi őket visszatartja az, hogy a felügyelők, kik a legjobb lövők közül vannak választva, két revolverrel és egy karabélylyal vannak felfegyverezve, melyeket az első szökési kisérletre igénybe venni kötelesek. A minden czellába kiszegezett szabályzat naponta emlékezteti erre a foglyokat. Ez intézmény következtében nem kénytelenek lealacsonyitó bánásmódot türni, s a helyett, hogy ronda börtön fenekén sinlődjenek, némelykor még rosszabbakká legyenek, mindig pedig elbaromiasodjanak, a szabad levegőn dolgoznak, élvezik a nagyszerü kilátást a folyóra s együtt étkeznek. Én ismerek országot, hol a becsületes emberek, kiknek bátorságuk volt kimondani véleményöket, nem részesülnek oly jó bánásmódban, mint itt a gonosztevők.

Következik ezután az öregek menhelye, férfiak és nők számára külön, a dühöngők háza és az őrültek kórodája.

Beszéljek-e e helyiségeknek, melyek minden betegnek ingyen befogadására nyitva állanak, kiváló tisztaságáról? Elmondjam-e, hogy a folyó partján levő csinos kioszkban láttam egy Stuart Máriát és egy chinai császárt? — hogy találkoztam egy leydeni palaczkkal és egy lenyaktilózottal? Az őrültek mindenütt ugyanazok, Amerikában ugy, mint Európában; de ismertem egyet, ki megérdemli figyelmeteket nem annyira őrültségének neme által, mert az nem uj, hanem inkább azon szabadság által, melyet engednek neki, hogy azt tehesse, a mi

neki tetszik. Ez egy irlandi, ki azt hiszi magáról, hogy azon isteni küldetéssel bir, hogy megvédelmezze a pápát és világi hatalmát. *) Azt hiszi, hogy minden volt, levő és jövendőbeli hadvezér közt ő a legnagyobb; hogy ellenállhasson az istentelenség támadásainak, a sziget legvégső részén épitett minden segitség, sőt minden épitési anyag nélkül egy erődöt, mely nyolcz évi munkájába került. Hogy ide juthasson az ellenség, át kell törnie számos várövöt, egy furcsa épitésü kaput és százötven métre hosszuságu töltést; csak ezek után következik az erőd, mely vizzel körülvett lapos épületet képez. A falakat földhányások, töltések képezik, melyek lőrésekkel vannak ellátva. A közepén van egy deszkából és földből épitett kunyhó, mely e nagy katonának irodáját, konyháját és hálótermét foglalja magában. Kivéve az első szobát, e palotába igen bajosan lehet máskép bejutni, mint négykézláb. E barlangban lakik a hadvezér elzárkozottan ábrándjaival, anélkül, hogy abból valaha kilépne vagy tudni akarna valamit a világról, mely őt irigyli. Csak a látogatókkal érintkezik, mely alkalmat arra használja fel, hogy megadóztassa őket fejenkint huszonöt sousval. Hogy mire forditja ő ez adót, senki sem tudja. Azt mondja, hogy a katholikusok neki milliókat adtak várának felépitésére s vezetőm, hogy megmentsen a szokott adófizetésének kötelezettsége alól, nagyon szegénynek tüntetett fel előtte, mire ő nagylelküleg egy váltót adott nekem, mely mint mondá, lehetővé teszi, hogy naponta ötven

*) Ez őrült igen hires Amerikában, s minden idegen meglátogatja.

dollárt kapjak egész életemen át — már nem tudom melyik consulnál. Midőn láttam, hogy e szegény beteg mennyire hiszi, hogy való az, a mit mond, s midőn láttam, mily büszkeséggel mutatja nekünk vártöltéseit és faágyuit, akaratom ellenére is nem állhattam meg, hogy ne mosolyogjak.

Ő is azt hiszi, hogy szembeszállhat az összes szabadon gondolkozókkal: ő is meg van arról győződve, hogy ő hatalmas, csalatkozhatlan és örök. *)

Ugyanezen napon meglátogattam a greenwoodi temetőt. Beszéljek-e a holtak e nyughelyéről? Miért ne? Ez uj világban minden annyira különbözik a régitől, még a temetők is.

Az amerikaiak halottaik számára a városok környékén fekvő legszebb helyeket választják ki, legtöbbnyire oly kimagasló helyeket, miket folyók, néha tenger vesz körül, mint Greenwoodban. E temető, a többiekhez hasonlólag, müvészileg berendezett angol parkot képez, cser- és szomorufüzfával beültetve. A fiatal leányok sirjai a tavak tiszta vizébe tekintenek, a hadvezérek és katonáké a tengert és annak végtelenségét szemlélik, a bankárok és kereskedők siremlékei pedig New-York városára, an-

---

*) Blackwell Islandtól nem messze van a Randall sziget, hol New-York város nyolczszáz szegény és elhagyott gyermeket nevel fel, aztán következik a Ward sziget, mely a részegesek ápolására szogál. E jótékony intézetek, melyekül e három sziget átalakittatott, mintegy öt ezer embernek nyujt ellátást. Az ezek fentartására szolgáló költség minden évben külön megszavazás tárgyát képezi. Tudva van, hogy Amerikában a szövetségi kormány költségein kivül a nép maga külön szavazza meg az utak, fogházak és iskolák költségeit. E különböző budget-k minden évben megvitattatnak s nyilvános számadás alá vannak vetve.

nak ezer utczáira, házaira, vitorla- és gőzhajóira néznek, melyek a birodalmi városba viszik a világ kincseit. Egy tábornok a domb csucsán nyugszik, — ép azon helyen, melyet a lázadók ellen vivandó csata helyéül választott ki. A nagy fák árnyában az egyszerü polgárok, a pázsit és virágok közepette pedig a gyöngéd nők és gyermekek aluszszák örök álmaikat. Az amerikaiak igen nagy gondot forditnak temetőikre, attól tartván, nehogy a járókelőkben valami fájdalmas érzést keltsenek. S nincs-e igazuk? Nem sokkal helyesebb-e átalakitni a halottak nyughelyeit kellemes kertekké, mint azoknak gyászos és viszszataszitó kinézést kölcsönözni? Itt a temetők a szerelmesek és boldogok kedvencz sétányait képezik, melyekben semmi szomoritót nem találnak. Eh, de mi rémitő is van a sirban? A halál! — de hiszen ez nem egyéb, mint a küzdeni megszünt lét; — ez az egész! Mi van ennél természetesebb, logikaibb, és előrelátottabb? Egyébiránt az ember, ki dolgozik és termel, nem fél a haláltól s ha már kezdi környezni is, nem rémül meg tőle. Innen van, hogy az amerikai félelem és keserüség nélkül néz szembe a halállal. Ugy látszik a haláltól való félelem azon ember büntetése, a ki haszontalan a társadalomra nézve, és ki a helyett, hogy éljen és termeljen, tengődik és fogyaszt.

New-York minden temetője a városon kivül fekszik, vagyis a félszigettől, melyen a főváros van, a Hudson vagy a kelet folyója által vannak elválasztva. Mit mondanának Páris városának jól administráltjai, ha halottjaik elkisérésére kénytelenek lennének gőzhajóra szállni? Ezek előbbre tartják szük helyekre temetni a hullákat, sérteni a si-

rokat ujak ásása által és szivni a halálos levegőt, mint áthelyezni a temetőket Méry-sur-Oiseba. A franczíák sokkal könnyebben mondottak le szabadságukról, dicsőségökről és vagyonukról, mint a hogy lemondanának azon előitéletökről, minha a vasuti kocsikon nem lehetne ép ugy sirni, mint gyalog.

XII.

ELNÖK-VÁLASZTÁS.

A déli államok egyikének, Kentuckynak *) czimere két embert tüntet elő. Az egyiknek hajporozott parokája, csipke-gallérja, himzett kabátja, rövid nadrága és selyem harisnyája van. A másik egyszerüen van öltözve, mint egy európai polgár, vagy mint egy proletarius az Egyesült-Államokból. Barátságosan kezet szoritnak s fejök fölött e jelszó olvasható: „United we stand, divided we fall": Egyesülve fenállunk, külön válva elbukunk. Ez aztán bizonyára szép czimer és jelszó! De őszinte-e valóban a barátság, mely a nemes embert a plebejussal egyesiti? Lehet-e az tartós? A szép marquis már csak nehezen látszik türni a megalázó egyességet, s a nép embere pirul alárendeltsége felett. A nemes ember nem sokára eltaszitja a munkás kezét, hogy kardot rántson ellene. — A kiváltság és egyenlőség közt kiütött a háboru.

Körülbelől ez az eredete az északi és déli államok közötti polgárháborunak s ujabban a köztársaságiak és demokraták (E.) közötti békés küzdelemnek.

Délen a fehérek oly aristokratiát képeznek,

*) Kentucky semlegesnek nyilatkozott a különválás idejében, de a szövetségesek később megerősitették Columbust a Missisipi partjain.

mely hasonlit az ókorbeli köztársaságok aristokratiáihoz. Mig a rabszolga veritékével termékenyité a földet, ura a tétlenség élvezetének adta át magát, vagy politikával foglalkozott. Szabad ideje megengedte neki, hogy a forum vitáiba avatkozzék, tanulmányokat tegyen s idővel láttuk, hogy a déli államok jeles tehetségü embereket szültek, mint szültek hajdan a spartai és atheni köztársaságok, vagy napjainkban az angol aristokratia.

Önök ismerik az Egyesült-Államok képviseleti rendszerét és azon módositásokat, melyen az keresztülment. Minden állam két senatort *) küld a congressusba, bármily számu népességgel birjon is, és annyi követet, a hányszor 70,316 lakosa van. **) A déli államokban e számba tudták be a fehéreket és négereket — kik akkor nem birtak több politikai joggal, mint a vadállatok — valódi létszámuk három ötödrészéig. Képviseltettek tehát, de csak uraik hasznára, kik szavaztak önmagukért és rabszolgáikért is egyszersmind. Igy történhetett s valóban meg is történt, hogy a fehér lakosságra nézve egyenlő két állam közül az északi egy követet küldött a congressusba, mig a déli kettőt választott, a négerek gyakran kétszer számosabbak lévén a fehéreknél.

Az alkotmány által a rabszolgatartó államok fehér lakosságának nyujtott e kiváltságok, valamint a déli birtokaristokratiának az északi pénzaristokratiával való szövetsége idézték elő a demokrata pártnak határozott tulsulyát a közügyek vezetésében.

---

*) A senatorok másodfokú, a képviselők egyenes választás utján választatnak. (Lásd az Egyesült-Államok alkotmányát.)

**) Az 1842-ki törvény szerint.

De helyes, igazságos lett volna-e az, hogy a polgár, kinek nem volt egyebe, miből éljen, mint kézimunkája s nem volt mi felett rendelkezzék, mint szavazata, örökösen türje a gazdagság- és politikai jogoknak ily egyenlőtlen felosztását? Bizonyára nem! Azonban ki tudja, mennyi ideig kellett volna még szenvednie, ha a rabszolgatartó aristokratia meg nem kisérli magához ragadni a nagy Nyugatot, a szabad munka igéret földjét. Látván, hogy tul a Missisipin uj államok alakulnak, be akarta vinni a rabszolgaságot, hogy megtartsa tulsulyát, már fel is ütötte a szolgaság zászlaját Kansas termékeny sikjain, midőn a congressus öt évi vita után kimondotta, hogy ez állam szabad állam gyanánt az Uniohoz csatoltatik. *) Csaknem ugyanezen időben ejtette ki kezéből a közügyek vezetését a republikánusokéba, kiknek jelöltje Lincoln Ábrahám elnöknek választatott. Ez következett abból, hogy a nemes ember eltaszitotta magától a munkást. A déli demokraták kitüzték a polgári háboru zászlaját s bombázás alá fogták Sumter erődöt.

Négy évi hősies küzdelem után capitulált az aristokratia az Apomatox court house-i almafa alatt. Legyőzetve, de nem csüggedve, a vita terén akarta visszanyerni azt, mit fegyverrel kezében elvesztett.

Az uj csatatér Washington capitoliuma lett.

Eltöröltetvén a rabszolgaság, az első kérdés az volt: miként szabályoztassék a szavazás a déli államokban? A demokraták, kik nem hagytak fel követeléseikkel, azt felelték, hogy minden embernek képviseltetnie kell, s hogy midőn a négerek nem

*) 1861. január 29.

birtak szavazási képességgel, régi uraik szavaztak helyettök is.

A republikánusok mit sem akartak erről tudni. Hogy ne adassék meg a négereknek a választási jog — mondák ők — beléegyezünk; de, hogy e kizárásból a legyőzöttek huzzanak hasznot, soha! Nem akartak oly módon győzni, hogy meghagyják ellenfeleiknek a kiváltságokat, melyekkel magok nem birtak. Kimondatott aztán, hogy jövőre minden államban a képviseltetés alapjául a nép valódi, összes száma fogadtatik el. Ez volt az alkotmány *) tizennegyedik módositása.

E javitmány, mely a déli államok polgárait egyenlőkké tette az északi államok polgáraihoz az által, hogy a négert ideiglenes alárendelt helyzetben hagyta, mindkét pártot kielégiteni s a vitának véget vetni látszott. De szerencsétlenségre az Unio államainak három negyede pártkérdést csinált az alkotmányból.

A demokraták nem akartak tágitni. Felbátoritva Johnson által, kit Lincoln meggyilkoltatása hatalomra emelt, vonakodtak szentesitést adni a törvénynek. „Minden embernek képviseltetnie kell" — ismétlék ők — „No jól van, legyen, felelének végül a republikánusok elkeseredve a legyőzöttek nyakassága által. Nekünk nincs igazunk, nektek igazatok van. Legyen minden ember képviselve! De az-

*) Fourteenth constitutional amendment proposed by the senate and house of representatives of the United States of America in congress assembled (two-thirds of both houses concurring) to the legislature of the different states on the 13-th of June.

tán szavazzanak a négerek is! Ezt igy kivánja a logika.“ Igy keletkezett a hires ujjászervezési *) törvény, mely a déli államok minden polgárának faj vagy szin különbség nélkül szavazati jogot adott.

Nagyon sokféleképp itélték és támadták meg még Európában is ez ujjászervezési törvényt. A vak lármának kutforrása mindenekelőtt azon eléggé elterjedt hiedelem volt, hogy a néger alsóbb lény a többi embereknél. Én arról győződtem meg (mert addig nem is volt alkalmam, hogy e tekintetben határozott véleményt alkossak magamnak), miszerint a néger alárendeltsége csak viszonylagos. Csakis a vadság és szolgaság állapotához van kötve, melyben ő eddig élt. Nehány év alatt az Egyesült-Államok négerei sokkal felvilágosultabbak lesznek, mint a mi földmivelőink, de kik szavaznak anélkül, hogy valaki abban valami gáncsolni valót találna. Azon naptól kezdve, melyen az ujjászervezési törvények kihirdettettek, az Egyesült-Államok minden városa ingyenes iskolákat nyitott a feketék számára, mit mi még nem tettünk meg vidéki lakosainkkal szemben. Csak Richmond városának negyvennél több iskolája van, melyet minden koru és mindkét nembeli tanuló látogat. Philadelphiában közelebbről ingyenes orvosi tanfolyam nyilt meg, melyben minden faj- és szinkülönbség nélkül oktatást nyerhet bárki. A jelen pillanatban épitnek Uj-Orleansban egy kereskedelmi és ipartanodát, melyben a fehérek ugy, mint a feketék szintén ingyen fognak oktattatni.

*) Re construction act establishing military governments in the South. Elfogadtatott több mint két harmad szavazattöbbséggel 1867. febr. hóban s kihirdettetett Johnson elnök vetoja ellenére

Im, ezek követésreméltó példák. Egyébiránt a négerek ma már nem oly tudatlanok, mint hiresztelik. Többen közülök igen szép vagyonra tettek szert. Grant tábornok Basset nevü fekete követet küldött Haïtiba s ugyan e fajhoz tartozót Clayt Liberiába. Legujabban két néger békebirót nevezett ki a Columbiai kerületben. Ugy szintén több adószedőt és egy póstamestert választott ki a feketék közül. Grant tábornok véleménye tehát oda terjed, hogy a négerek diplomaták, közhatósági, pénzügyi és közigazgatási tisztviselők lehetnek. E vélemény lassankint az összes amerikaiak véleménye lesz, kik képesek lesznek a legközelebbi jövőben magokról lerázni, s az emancipált, de engedelmességtől még el nem szokott rabszolgákra bizni a közügyek vezetésének gondjait. Kivánatos volna, hogy Európának egy bizonyos népe e tanulékony faju egyének kezére bizná a kormányrudat, kik ép oly kevéssé képesek parancsolni szokásból, mint vérmérsékletből.

Mi az ujjászervezési törvények közvetlen eredményét illeti, azok megalázták a déli aristokraták büszkeségét. De ők nem vesztették el bátorságukat, épugy, mint északi barátjaik. A közelgő uj elnökválasztás utolsó kilátást adott nekik a győzelemre.

Az 1867. november 3-ki választások előestéjén a vita lényegben ugyanaz volt, mint a tusa kezdetén. Az államok szabadsága, a közadósság törlesztése, a polgári jog elnyerésére szükséges tartózkodás az Egyesült-Államok, a védvám vagy szabad kereskedelem fölött folytatott viták nem voltak egyebek, mint két ellentétes elvnek kifolyásai. A két párt igéretei ugyszólva nem voltak egyebek hadi készülődéseknél. A kérdés, megengedem, nem annak elhatá-

rozása volt, hogy a néger rabszolga legyen-e, vagy szabad. E kérdést az Észak győztes fegyvere már megoldotta. Hanem arról volt szó, hogy minden polgár egyenlő legyen-e a törvény előtt, hogy meggazdagodhatik-e mindenki saját munkája által, vagy pedig fentartatik a vagyon bizonyos egyének számára? Kiváltság uralkodjék-é az Egyesült-Államokban, vagy az egyenlőség? Az Egyesült-Államok a szabad munkának legyenek-e hazája, vagy az egyedáruságnak? Szóval, legyen-e aristokratia az Egyesült-Államokban? Ez volt lényegében a kérdés, mely fölött a választásoknak határozni, dönteni kellett.

A pártok kiválaszták jelöltjeiket, aztán megkezdék a küzdelmet, azaz meetingeket rendeztek. Minden városban lehetett látni körmeneteket fáklyákkal, lobogókkal és zenével. A polgárok kirivó vörös, kék, vagy fehér ruhába öltöztek. Látni vastag papir lándzsával felfegyverzettzuávokat, tengerészeket, ácsokat, timárokat két kerekü szekereken bejárni az utczákat. Ez a politika farsangja, fogjátok mondani! Nem, csak annak nyilvánossága. A reclame ép oly jó szolgálatot tesz a politikának, mint a kereskedelemnek, vagy iparnak s ugy látszik, ép oly szükséges valamely eszmének vagy pártnak, mely azt védelmezi, győzelemre juttatására, mint a festmények eladására. A demokratikus országban a csend roszul illik a politikához. Itt szükséges, hogy az élénk és zajos legyen, miszerint abban minden polgár részt vegyen, s hogy igy az átalános szavazat valódi kifejezése legyen a nép akaratának. Midőn Európában egy ezred katonaság zenével élén keresztül megy az utczán, minden ablak megnyilik.

Az utczagyerekek váll-rojtokról és csatákról álmadoznak, a nők meg vannak hatva; a tömeg bámulja és kiséri a katonákat s akarata ellenére harcziassá lesz. Szomoru következménye a katonai parádéknak! De képzeljetek egy választókból alkotott fényes ezredet; a tömeg minden utógondolat nélkül fogja követni, mindenki szavazni fog akarni, s a szunynyadó népek politikai életre fognak ébredni. Miért van az egyik kékbe, a másik vörösbe öltözve? — fogják kérdezni; — s az ügyállás teljes ismeretével fognak szavazni. Ezután a politika el fogja venni kedvöket a háborutól és katonai laktanyáktól; a sokaság megtapsolandja a választók ezredét és gunykaczajjal fogja kisérni a gránátos ezredet.

A jelenségek után itélve bajosan lehetett volna eldönteni, hogy kié lesz a győzelem. A demokraták körmenetei a legfényesebbek voltak. Mellettök volt az elnök s belenyugodtak az áldozatokba. A republikanusok többséggel birtak a congressusban s igy a győzelem valószinüségének örvendettek. „Hogy békénk és egyenlőségünk legyen,— mondák a köztársaságiak — válaszszuk meg Grand-ot és Colfax-ot!“ — „Hogy megmentsük a köztársaságot, — viszonzának a demokraták — válaszszuk meg Seymour-t és Blair-t.“ Ez volt minden beszédnek a vége, melynek folyamától és az érvelésektől megkimélem az olvasót. A demokraták néha azt mondák, hogy: „Ha Grant megválasztatik, nem fog élve bejutni a Fehér-Házba!“ Hallva a szónokokat és a különböző fenyegetéseket, a küzdelem elkeseredettnek tünt fel. Sokan állitották, hogy nem fog vérontás nélkül végződni s a választások előtti napon a lapok polgári háborut hirdettek másnapra. Ha ezek-

re hallgatnak, New-York több utczája véres jeleneteknek lett volna szintere.

Azonban november 3-ika minden szokatlan jelenet nélkül telt le. A város oly csendes, mint azelőtt; a polgárok dolgukhoz láttak; a legroszabb hirű városrészekben nem lehetett egy lázitó szót vagy vitát hallani. Az idegennek, ki megtudja, hogy az amerikai nép a mai napon egy nagy társadalmi kérdés felett határoz, mindez hihetlennek tünik fel. Minden városrészben husz-harmincz főre menő s egy kis kapu előtt álló ember csoport egyedüli látható jele azon nagy cselekvénynek, melyet az Egyesült-Államok polgárai véghez visznek. Mindenütt rend uralkodik és pedig a rendőrség és fegyveres erő segélye nélkül. De azért ne ámitsd magad, több hirlap, mint a mennyit Európában olvasol, ez este meg fogja kettőztetni példányainak számát, nagy betükkel hiresztelve ujságot valamely ütközetről. A nép elolvasandja e meséket, a mint meghallgatta a szónokok hosszu fejtegetéseit oly érzéssel, minő azon szemlélőé, ki végig néz egy vigjátékot, mely többé kevésbé jól van játszva. Ez amerikaiak, kiket sokan gyermekeknek tartanak, a politikai bölcseség legmagasabb fokára emelkedtek — a kétely által.

Önök tudják, kinek neve került ki a választási urnából. Grant roppant többséggel választatott meg.

A richmondi győző semmivel sem bir, a mivel imponálhatna a tömegnek, nincs sem sas-szeme, sem hatalmas kézmozdulata. Sürü szemöldökkel árnyalt szürke szeme nem szórja a villámokat s legszokottabb kézmozdulata az, hogy nadrágja zsebébe dugja jobb kezét. Zömök és kissé nehézkes; szakála

barna és jól van gondozva; fejét haj födi s nincs elhizva. Sem kopaszság, sem kövérség nem adnak neki demokratikus külsőt. Grant olyan, mint mindenki, sőt egyszerübb mindenkinél; csak egyszerüsége által különbözteti meg magát, csak ez által tünt fel.

Előbb mint timár, aztán mint szerencsés tiszt, utóbb a körülmények által az Egyesült-Államok első tisztségére emelve, hogy szolgálatokat tegyen hazájának, tisztelet és méltóságok közepette megtudta őrizni szerénységét. Soha polgár nem volt népszerübb az Egyesült-Allamokban és soha senki sem volt egyszerübb mint ő. Az amerikaiak nagy többsége bálványozta őt, s megis — a mi a francziában nagy csodálkozást kelt — pártemberei nem igyekeztek neki tekintélyt és tiszteletet szerezni. A tömeg türte, hogy lerombolják és szembe köpdössék bálvány-képét. A richmondi győző, hasonlólag a régi triomphatorokhoz, a legdurvább sérelmek czélpontjául szolgált; a hajdani timár özvegyek és árvák szaporitója, vérivó, kéjencz, részeges, emberevő és tisztátalan teremtés.

Ő visszavonultan falusi lakásán Galenában, mosolyogva olvasá e rágalmakat, később neje kezébe került a lap, ki magyarázatul férje nyakába borult s — én pirulok helyette — még idegenek előtt is megölelte. Ki gondolta volna, hogy ez egyszerü polgárnő, ki szereti és bámulja férjét, hogy e gazdasszony, ki legnagyobb gondot fordit az ebéd készitésre, ma már a Fehér-Házban legyen elhelyezve. A követek tisztelegnek neki. Minden aristokratiának követei, herczegei, főurai, grófjai hajlonganak előtte, de hiában üdvözlik, ő csak megmarad

Grantnénak, ki ha az Egyesült-Államok elnöknéje lett is, még mindig ugy szereti férjét, mint galenai bérlőné korában.

A tábornok sem változott: nem lett se büszkébb, se szigorubb. Nem gondol arra, hogy megbüntesse azokat, kik tegnap részegesnek és gyilkosnak nevezték. Hanem főgondja, ugy látszik, az, hogy szerényen meghuzódjék; tartása mindig kissé hajlott, mintha becsülete s jó hirneve sulya alatt görnyedeznék. Soha sem beszél önmagáról, hacsak nem kényszeritik rá, s mint tudom, soha sem tartott fényes beszédet. A hizelgő tömeget, mely előtt lehető legritkábban mutatja magát, kerüli. Nemsokára Washingtonba érkezése után nagy számmal gyülekeztek össze ablaka alá, a boys in blue mellette tüntetni s zajosan kiálták nevét. Engedve a felhivásnak, megjelent s körülbelől ily beszédet tartott nekik:

„Barátim, köszönöm szivességteket! Nagyon szeretetreméltók vagytok; de én irtózom a tüntetésektől, tegyétek meg tehát nekem azt a szivességet, hogy távozzatok.“

Ezer adomát tudnék elbeszélni az ő egyszerüségéről és jóságáról. De minek? Nincs reményem meggyőzni a hatalom letéteményeseit, elnököket, királyokat vagy császárokat arról, hogy szerényeknek és alázatosaknak kell lenniök a néppel szemben, melynek költségein tartják fen méltóságukat. Nincs is szándékomban megértetni egyikökkel sem, hogy az ember csak ugy lehet valóban nagygyá, ha kicsivé teszi magát.

Elég legyen csak azt fölemlitenem, hogy ha a richmondi győző elnöknek akarta volna magát választatni, erre elég lett volna, hogy az Egyesült-

Allamok hadseregeinek főhadvezéri egyenruháját levesse. Ebből kitetszik, mennyire különböznek azon emberek, kiket az amerikai nép megválaszt, hogy őket kormányozza, azoktól, kik minket kormányoznak. Francziaországban a polgár közhivatalt keres, hogy egyenruhát ölthessen magára, Amerikában, hogy azt levethesse. A franczia fényelegni, az amerikai hazájának szolgálatokat tenni akar. Az egyik hiu és nagyravágyó, a másik szerény és becsületes.

Egy timár plebejusi erénye többre becsültetik egy Caesar aristokratikus hibáinál. Az erény — meglehet — kevésbbé fényes, de bizonyára olcsóbb.

A távsodrony már megvitte volt hirül az egész világnak a választások eredményét, midőn egy csengő harang szabályos hangjai vonták magukra a tömeg figyelmét New-York nagy utczáin. A déli birtokosok aristokratiájának vagy a new-yorki pénzembereknek gyászos hangja-e ez, kik tegnap sokkal veszélyesebben sujtattak Grant tábornok békés diadala, mint azon győzelmek által, melyeket minap a szövetséges hadseregen aratott? Korántsem! A demokraták nem csüggednek a sikertelenség miatt. E harang hangjai egy szekér közeledtét jelenték, melyen különböző feliratok voltak alkalmazva. Némelyek a demokraták különös győzelmét ünnepelték New-York államban, hol Hoffmann választatott meg kormányzónak. Mások azt igérték a republikánusoknak, hogy a demokraták fényesen visszaadandják a kölcsönt 1872-ben. Ez a mécs utolsó fellobbanása volt! Mert, ha nem csalódom, a demokrata-párt teljesen le van győzve s kénytelen feloszlani.

De azt jelenti-e ez, hogy a köztársasági párt jövőre minden ellenvetés nélkül fog uralkodni? Bizonyára nem! Mert a társadalom ép oly kevéssé állhat fenn különböző vélemények nélkül, mint a kormány ellenzék nélkül, hanem a pártok átalakulni és változni fognak ugy név, mint czél és tárgy tekintetében. Alapjában véve, örökös küzdelme lesz ez az egyenlőségnek és szabadságnak az emberek önzése ellen, kik gazdagságot összehalmozni s a munkát kizsákmányolni akarják. Meglehet, egy félrevezetett többség győzelemre fogja őket vezetni egykoron, de e győzelem oly országban, hol a közvélemény oly élesen lát, csak ideig-óráig tartó lesz.

Azon mértékben, a mint az amerikai társadalom öregbedik, a küzdelem mind hevesebb lesz. De bizzatok mindannyian, kik meggyőződésből a köztársaságiakkal szavaztatok!

Bárkik legyenek is ellenfeleitek, bárminők legyenek is lobogótok szinei, a győzelemről biztosak vagytok, ha ugyanazon elvekért fogtok küzdeni; mert ti vagytok az emberiség előcsapata azon uton, melyet nemsokára megteend és megtesz már ma is, miután nem teremtetett a tudatlanságra és despotismus megszokására, szemben az egyenlőség, szabadság és egyesülés állapotával. Unokáink hálát fognak adni az Egyesült-Államok republikánusainak azon vérért, melyet az emberi szabadság visszaszerzésében ontottak és azon bölcseségért, melyet a munka szabadságának védelmében tanusitottak.

Midőn e gondolatokba voltam merülve, egy amerikai vállamra ütve kiáltja, hogy:

„Éljen Grant!"

„Beh jó kedve van önnek!" — mondám én.

„Igen," — felelé ő — „de van is miért. Mi nehány év alatt ugyanazon eredményt értük el, mint önöknél több század alatt XI. Lajos, Richelieu, Mazarin és 1793!"

„Isten neki! örülök, hogy önök igazságot szolgáltatnak Francziaországnak, mely először adta példáját a világ előtt azon nagy demokratikus mozgalomnak, melyet most minden nemzet követni látszik."

„Miért nem folytatják önök e példaadást" — viszonzá az amerikai felsohajtva — „ha oly bátrak és vitézek? S most is miért késnek minket utánozni? Mi szerencséseknek éreznők magunkat, ha önök is azon szerepet játsznák, mely a nemzeteknek hajdan tiszteletet és rokonszenvet szerzett. De nem, önök előbbre tartják a caesarismussal való küzködést s boldogoknak érzik magokat, ha félénk felszólalásaikra nyernek némi megalázó engedményt, melyben nincs semmi rokon a szabadsággal s nem egyéb hazugságnál. Mig Amerika vére árán törült el egy igazságtalan monopoliumot: a rabszolgaságot, addig Francziaország befészkelődni és megszilárdulni engedte a hatalom monopoliumát és a zsarnok kormányt, Francziaország alszik akkor, midőn meg kellene szüntetnie egy intézményt: a caesarismust, egy egyedáruságot: a zsarnok kormányt, egy aristokratiát: a hivatalnokokét, mely minden aristokratia között a legroszabb.

„És miért mindezt, kérem?"

„Teringettét, hát hogy szabadok legyenek! Angliában és Amerikában is ugy történt, mihelyt mi megkezdettük. Önök megvették az ekét, mielőtt ökrökről gondoskodtak volna. Előbb akartak egyen-

lők, mint szabadok lenni. Mintha azon nemzet, mely megszünteti aristokratiáját, mielőtt polgárokat teremtett volna, nem önkényt örökitné meg a despotismust. Ettől eltekintve, hogy megörökithesse magát, elég neki, ha rászed egy népet, mely nem képes egyesülni és pedig azért nem, mert — felvilágosodás hiányában — nem képes felfogni egy oly elvont czélt, minő a népnek önmaga általi kormányzása.“

XII.

KÖZOKTATÁS.

„Ki nevezi ki önöknél a tanárokat és tanitókat?“ — kérdé később tőlem az amerikai, ki, mint emlitém, uj kereszteshadjáratot kezdett hirdetni a caesarismus, zsarnok kormány stb. ellen.

„A közoktatásügyi minister,“ felelém, „az igazgatók s a préfetek.“

„Ebben mindig kételkedtem“ — viszonzá ő — „s azt mondám magamban, hogy ugy kell lenni, hogy a francziák az államra bizták gyermekeik oktatásának gondját s innen van, hogy még most sem szabadok.“

„Hogy hogy?“

„Mivel az államnak, legyen az monarchikus, vagy köztársasági, nem lehet más czélja, mint hogy pártembereket vagy szolgákat neveljen. Legutolsó gondja, hogy polgárokat képezzen, — oly embereket értek, kik képesek saját nézettel birni, azt kimondani és védelmezni. Miután a függetlenségnek és méltóságnak érzései, melyeket minden jó nevelésnek fejlesztenie kell, neki alkalmatlanok és ingerlik, azok elfojtására törekszik. A közoktatás az államnak ép ugy, mint a papoknak kezében fegyelmi és büntető intézménynyé lesz, melynek czélja bün-

tetni a polgárt gyermeksége óta azon érzelmekért, melyek vele születtek. Az állam, hogy jobban kormányozhassa és megsemmisitse a polgárt, a gyermekben az alázatosság és félelem érzetét kelti fel. Legyen ön biztos abban, hogy szüntelen azt fogja neki ismételve mondani: rendeltetésed az engedelmesség! De ne várja, hogy ezt mondja: te önmagad papja és souverainje vagy, válaszsz magadnak istent és kormányt! Kivánja inkább, hogy a papság az atheismust tanitsa! Önöknél a tanitók a caesarismust tanitják, a mint nálunk hasonló körülmények között rendre a köztársasági vagy demokratikus tanokat hirdetnék a szerint, a mint egyik, vagy másik párt van a kormányon. Ők azon kormány mellett dolgoznak, mely fizeti s igen szépszerivel megbuktatnák, ha másként cselekednének. Mig az állam kezében hagyják a nevelést, nem lesznek polgáraik; vagy, a mi egyre megy, olyan polgárokkal fognak birni, minőket az állam óhajt, az az buta és engedelmes polgárokkal."

„De hát ön szerint kire kellene bizni a tanárok és tanitók kinevezésének gondját?"

„Nevezzék ki önmagok! Számos követet küldenek Párisba oly megbizással, hogy a költségvetést s a hadjutalékot megszavazzák, tehát mindoly dolgokat, melyek, mint gondolom, többe kerülnek, mint a mennyi hasznot hajtanak, miért ne tehetnének már mind magukra, mind gyermekeikre nézve hasznos dolgot, az az miért ne választhatnának tanitókat? Kezdve a követtől le a törvényhatósági tanácsnokig, mindazok, kiket önök választanak, azzal foglalkoznak, hogy költségeket szavaznak meg; válaszszanak végül már tanitókat is, kik nem szavaz-

nak meg semmit, de kik tanitják önöket és gyermekeiket ugy, mint érdekök kivánja. Tanulni többet ér, mint háboruzni s hozzá még kevesebbe kerül. Válaszszák meg minden városban és faluban a kevésbé tudatlanokat s bizzák ezekre az iskolák igazgatását. Alakitsanak ezekből egy iskolatanácsot melynek teendői két, három vagy négy évre terjednek, önök tetszése szerint; e hivatal szedje be az adót, melyet önök az ő előterjesztésére megszavaznak és kivetnek; nevezze ez ki a tanitókat és adjon minden évben nyilvános számadást; minden egyes tagja, jól jegyezze meg e nevezetes pontot, vagy tagjai együttesen legyenek a törvényszék elé állithatók, mint bármely egyszerü magán-ember. Egy sousért, egy polért, egy szóért tegyék felelőssé a tanitót s egyszersmind az egész nevelési vagy oktatási hatóságot a békebiró előtt. Ily módon biztosak lehetnek, hogy filléreik jól lesznek befektetve és gyermekeik jó bánásmódban fognak részesülni. Igy tesznek New-Yorkban, Bostonban, Philadelphiában és mindenütt. A nép golyó-szavazat utján választja meg az oktatási hatóság tagjait s választása mindig a legméltóbb s legtiszteltebb személyekre esik. Követ vagy senator bárki lehet, ha nem is érdemelte meg e megtisztelTetést; de hogy valaki az iskolatanács tagjának választassék, tiszteletreméltónak és tiszteltnek kell lennie. E hivatal sokkal inkább megtiszteli azt, ki arra méltónak itéltetett, mint a kormányzóé.“

Az amerikai, ki nekünk ily tanácsot adott, megállitott egy szép ház előtt, mely nem hasonlitott sem fogházhoz, sem katonai laktanyához, mégis iskola volt. — Bementünk. A tanulók egy nagy teremben összegyülve hallgatták a napirendet. Ennek

felolvasása után egy fiatal kedves leány — mint az amerikai nők legnagyobb része — és kaczérul öltözve, mint mindnyájok — egy elragadó indulót játszott zongorán. Erre a kisdedek megindultak s szép rendben illető osztályaikba vonultak. Miután megbámultam ez elegans és tiszta termet, e gyermekeket, kik oly örömmel mentek tanulni, mintha tánczolni kellett volna menniök, e szép fiatal leányt és a zongorát, az iskolafőnök következő adatokat szolgáltatott nekem:

„Egyedül New-York városában, mondá, kétszáz hatvan iskola van, melyeket kétszáz huszonhat ezer száz harminczhét tanuló látogat. Mindenikben, sőt csaknem minden osztályban fog ön ily zongorát és fiatal leányt találni. Az iskolatanács által alkalmazott két ezer ötszáz negyven tanáron kivül kétezer harmincz nő is tanit. *) A legujabb statistikai adatok szerint az Egyesült-Államok iskoláiban mintegy százezer nő tanit; öt millió tanitványuk van, kik husz millió könyvet használnak. **) A tanitás itt a fiatal leányokra nézve igen természetes és tisztességes kenyérkereseti eszköz. Fizetéseik ötszáz és ezer hétszáz dollár közt váltakoznak. ***) New-York város és iskoláinak évenkint megvitatott és megszavaztatott költségvetésében a mindkét nembeli tanitók fizetése egy millió ötszáz hetvenkét ezer nyolczszáz nyolczvanhét dol-

---

*) City of New-York, twenty sixth annual report of the board of education 1867.

**) E könyvek értéke 18.750,000 dollárra van becsülve.

***) Report of the finance committe of the board of education of the city of New-York on the budget of the year 1867, presented february 5 th 1868, and adopted by the board.

lárra menő összeget tesz. *) New-York városának iskolatanácsa, melynek felügyelete alatt áll kilenczvenkét kezdő, kilenczvenhét közép és huszonhat esti iskola, továbbá negyvenegy intézet árva, szegény és elhagyott gyermekek számára, két elemi iskola és egy collegium, 1867 évben a közoktatásra kiadott összesen két millió kilenczszáz negyvenhat ezer kilenczszáz negyvenöt dollárt.“ **)

„Az Egyesült-Államok minden városa közt tán épen New-York az, melynek szabad iskolai rendszere a legtökéletesebb; de azért egyik sem hanyagolja el ezen nélkülözhetlen alapját minden demokratiának; a nyugat legfiatalabb államai versenyeznek buzgóságban a kelet idősebb államaival, hogy mindenütt terjeszszék a felvilágosodást.“

„Illinois államnak, mely alig fél század óta létezik, ma már 10,705 iskolája, 3240 tanitója és 10797 tanitónője van. Az iskolai névsorokba beirt gyermekek száma 826,820-ra megy 1.711,753 főnyi lakosság mellett! Az 1868-ik évben a közoktatás tiz millió négyszáz husz ezer nyolczszáz nyolczvanegy dollárba került.“

„Missouri államnak 6040 nyilvános iskolája és 7100 tanitója van. A tanulók száma 544,664-et tesz, melyből 34,481 a néger fajhoz tartozik.“

„Minnesota, mely csak 1857-ben lett állammá, s melynek lakossága alig haladja meg a 200,000-et,

*) Ibid.

**) 1867-ben a közoktatás egy-egy tanulóra 9 dollár 40 centba került. Ez összegbe belé van foglalva a tanárok fizetése, fütés, világitás, a könyvek és a felszerelés. Az iskolák ingatlanainak értéke 5.500,000 dollárt tesz.

a közoktatásra többet költ két millió dollárnál, mig a helyi közigazgatás rendes költségei csak 762,315 dollárt tesznek; 1863. évben nyolczvan ezer gyermek vett részt az ingyenes tanfolyamokban."

„Végül Michigan 2.450,336 dollárt költ iskoláinak fentartására, melyeket kétszáz ötven e zer gyermek látogat. Csak maga az elemi iskola tiz ezer dollárba kerül évenkint."

„Hat osztályra osztott kezdő iskoláinkban a gyermekek irni, olvasni, továbbá az erkölcstan, számtan, földrajz és zene első elemeit tanulják. Hogy a középtanodába felmehessenek, előzetes vizsgát kell tenniök. Az iskolák hét osztályra vagy fokozatra vannak osztva, melyek tartama öt hóra terjed, kivéve az elsőt, melyre a tanulóknak egy egész iskolai évet kell forditaniok.

„Az osztályok változtatása karöltve jár, a haladással különböző ismeretágakban, mint a nyelvtan, földmivelés, ipar és kereskedés, földrajz, az Egyesült-Államok története és alkotmánya, a főbb kormányzati elvek, a csillagászat elemei, gyakorlati életszabályok, számtani és algebrai feladványok, végül a könyvvezetésben, s a leányokra nézve a varrásban."

„A tanulók száma, kik 1867-ben középiskoláinkat látogatták, 58,848-ra megy, mely számból a leányokra 27,802, a fiukra 32,046 esik. Megállapodom kissé e számoknál, hogy kimutassam rendszerünk előnyét. Az utóbbi beiratások (1868) szerint Francziaország lyceumaiban 38,000, collegiumaiban pedig 33,600 összesen tehát 71,600 növendék volt; miből én azt következtetem, hogy egyedül New-York városa közép-

tanodái több tanitványnyal birnak, mint egész Francziaország lyceumai és collegiumai összes népességének fele. Eszerint tehát, ha nem lehet anynyira számba venni a magán-tanodákat Francziaországban, mint New-Yorkban, hol ezek igen számosak, el lehet mondani, hogy egyedül a lyceumok és collegiumok azon intézetek, melyekben elsajátitják a fiatal francziák azon ismereteket, miket itt nálunk a középiskolákban tanitnak. Ez összehasonlitásból láthatja ön, hogy annyival inkább alaptalan azon vád, melyet ellenünk emelnek, hogy minden nép közt mi hanyagoljuk el leginkább a középoktatást, mivel a görög és latin tanitása nem igen való demokrata népnek, miután a gyermekek nagyon gyakran nem tanulnak egyebet a régi irókból, mint lenézni a kézimunkát és kereskedelmet."

„De ez még nem minden! Befejezve a középtanodákat, a tanulók póttanfolyamra mehetnek, hová tizenhárom éves korukban vétetnek fel. E tanfolyam két vagy három évig tart. Itt számtant, az algébra főbb tételeit, mértant, csillagászatot, természettant, természetrajzot, vegytant, physiologiát, és gyógytant tanitnak. Alaposan tanulják azalkotmányt, kormányzati politikát, municipalis jogot és némi nemzetgazdaságot. Minden elvont tanulmányszak, mely nincs közvetlen összeköttetésben a gyakorlati élettel, a tárgysorozatból gondosan ki van küszöbölve. Egyébiránt e tárgysorozat minden évben változik, mivel a nevelésnek követnie kell a polgárisodás haladását; egyes tudomány-ágak naponta mind nagyobb specialis fontosságot nyernek s nyilvános iskolákban, minők a miéink, mindig elébe kell tenni a gyakorlatot az elméletnek."

„Hiszen ez Francziaországban is igy van —“ felelém végül a főnöknek.

„Hogy oktatási elveik ugyanezek, nem vitatom. De azon ismeretek, melyeket hoszasan felsoroltam, hozzáférhetők-e, elsajátithatók-e mindenki által? Nem! Csak a polgárok és hivatalnokok gyermekei által. Önöknél csak a kezdő iskolák ingyenesek s csodálkozom, hogy nem terjesztették ki az ingyenességet. Itt ellenben a gyermekek a négy évestől kezdve a huszonegy évesekig minden iskolába járhatnak, a nélkül, hogy szülőik, gyámjaik, vagy mások bizonyos dijakat, vagy adót fizetnének. Tanonczaink közt vannak bankárok, szegény emigransok és napszámosok gyermekei; ez utóbbiak a legszámosabbak.“

„De a magasabb tanfolyamokon a könyvek bevásárlása és a felszerelések mégis csak okoznak holmi kiadást.

„Ön téved, felelé az igazgató, mi a tudományt s ennek eszközeit ingyen, — s ha szabad e kifejezéssel élnem — demokratikusan adjuk. Mi a szegénynek filléreit s gazdagnak aranyait egyaránt utasitjuk vissza. Nem bánni egyformán a gyermekekkel nem volna egyéb, mint gyermekségöktől kezdve egyenlőtlenséget támasztani az emberek között, mint gyülöletet kelteni a polgárokban egymás iránt, szóval nem volna egyéb, mint forradalmi társadalmat nevelni.“

Az első osztály, melybe az igazgató engem vezetett, ünnepi kinézésü volt. A tanár asztalán virágbokréták voltak s minden ablakot rózsák és gerelyek diszitettek. A falakat egy madárkalit s szép metszvények tették kellemesekké. Nehány természeti

ritkaságokkal fedett állvány s zongora egészitették ki a terem diszletét.

Mit sem mellőztek, a mi ez osztálynak mosolygó külsöt adhatott; az amerikaiak oly tárgyak közé helyezik a gyermekeket, még tanulás közben is, melyeket ezek szeretnek: virággal, madárral s zenével környezik őket. Igy aztán a tanulók is vonzódnak az iskolához, s valódi gyönyör rájok nézve, hogy miss Suzanntól tanuljanak olvasni, de nem is hiányzik egy se a légyottról, melyet ez nekik ad. Tanulóink közül hányan mondhatják ezt el magokról? Sőt közülünk is hányan emlékeznek vissza az iskolai és collegiumi időkre a szomoruság fájó érzése nélkül? Hányan tanultak meg irni és olvasni anélkül, hogy könyeket hullattak és tanitóikat átkozták volna?

Egy másik teremben ötszáz gyermek tüdőjének egész erejéből fütyölt. Azt hittem, hogy egy rigókalitba jutottam. Egy fiatal leány zongorán kisérte e csiripelést. Erre e fütyülők el kezdettek énekelni, ezután szabályosan gestikuláltak: kezeiket előre nyujtották, fejök fölébe emelték, összekulcsolták s öszszefonták karjaikat. E füttyek, e furcsa ének, e kis kezek nevetésre fakasztottak. „Különös nevelés! mondám magamban. Ugy kell lenni, hogy az emberek bolondok.“ Ezután kinyitották az ablakokat; a gyermekek öt perczig gymnastikai mozdulatokat tettek, melyekre a fiatal leány adta a jelt. Az amerikaiak azt állitják, hogy semmisem veszélyesebb a gyermekek egészségére, mint az, ha hosszasan egy helyen vannak és rosz levegőt színak.

Innen van aztán az a furcsa, de ép oly üdvös szokás, hogy minden fél órában kinyitják az abla-

kokat, mialatt a növendékek tornászati mozdulatokat tesznek. A nyilvános és ingyenes iskolák az Egyesült-Államokban valóságos tenyészdéi az embernek, — a szó legtágasabb értelmében; itt ép annyi gonddal nevelik a gyermek testét, mint annak értelmét; az amerikaiak azon nézetben vannak, miszerint arra, hogy az ember jó polgár legyen, első feltétel, hogy szép állat legyen.

Ugyan ez épület második emeletén egy középiskola is volt. Itt először egy kis néphez vezettek, mely francziául tanult. A tanár felkért, hogy tartsak egy speechet tanitványainak. Ez ember kétségkivül azt hitte, hogy ezzel engem nagyon megtisztel, nem tudván, hogy én még soha sem beszéltem nyilvánosan, még gyermekeknek sem, miután nem gyakoroltam az ügyvéd, követ vagy hitszónok mesterségét. De megmondhatám-e én neki, hogy anyanyelvem, melyen magamat kifejezni kért, nem sajátom, hogy egész fiatalságom alatt mindig azt tanácsolták nekem, hogy hallgassak s mindig eltiltottak a beszédtől? Én inkább szerettem volna — szégyen az ily vallomásra — kikerülni az eshetőséget, hogy szónoki kudarczot valljak a habár csekély fontosságu közönség előtt; annyival is inkább, mivel a gyermekek azon reménytől édesgetve, hogy szép beszédet fognak hallani, egész erejökből kiálták: „Mossieu! Mossieu!“ Fülig pirulva tehát egy roszszul füzött beszédet tartottam. Zavarba jöve a magam kézmozdulata és előadása fölött, nem tehettem jobbat, mint hogy eldadogtam nehány szót, összegyürve kinomban kalapomat, mely pedig nem tehetett róla. A gyermekek, hogy legalább ezez alkalommal megmutassák, miszerint korukban nem mindig hiány-

zik a szánalom: beszédemet tetszésnyilatkozatokkal fogadták.

„Ha önt fütyölni, énekelni, beszélni és gestikulálni tanitották volna, — sugá fülembe barátom — és ha az ily gyakorlattól nem tiltották volna el, most nem dadogott és nem gyürte volna össze kalapját."

Meglátogattam egy vegyes iskolát, melyben fiuk és leányok, fiatal emberek és kisasszonyok voltak együtt. Senki sem oly silány lelkü, hogy valami hátrányt lásson a két nemnek e közeledésében, mely épen az erkölcsnek legnagyobb előnyére szolgál. Másutt azáltal ébresztik fel a rosz szenvedélyeket, hogy gátot vetnek a természetes vonzalom nyilvánulásának. Itt soha sem fojtják el a leány ösztöneit és érzelmeit. A természet sokkal inkább képes a mosolygó kis leányt becsületes nővé, hű feleséggé és jó családanyává alakitni, mint az apáczák és papok. Kisded koruktól fogva magokra járnak iskolába. Ugy hat, mint tizenöt éves korukban szembe néznek a férfival minden félelem és szégyen nélkül.

Francziaországban a nő minket nagyon gyakran erényei és szeplőtlensége lesben álló rablóinak tekint; itt a férfiakban és fiatal emberekben, kik őt látogatják, oly pajtásokat és barátokat lát, kiknek egyike az életben társa és férje leend.

Következik ezután a leányok iskolája; itt is ünnepi külső, itt is vidámság minden arczon.

Egy történeti osztályba léptem be, épen midőn a tanitónő e kérdést tette fel:

„Minő magatartást tanusitott Francziaország szemben az Unioval a különválási harcz alatt?"

Egy tizennégy éves szép kis leány, kit nem

győztem eleggé nézni, felállt s rám szegezve szemrehányással telt két szép szemét:

„Francziaország,“ felelé, „mely rokonszenvezett a lázadással, helyzetünket hasznára zsákmányolta ki; seregeket küldött e földre, hogy ausztriai Miksát Mexico trónjára ültessék s megsemmisitsék a köztársaságot. E magaviselet undorral töltötte el az amerikai népet.“*)

Soha kormányunk tettének egy birálata sem volt oly lesujtó reám nézve, mint ez s felkiálték: „De ez nem az én hibám!“ midőn barátom egy más osztályba vezetett.

„Melyek azon hivatalnokok, kérdezé a tanár, kiket vád alá lehet helyezni?“

„Az elnök, az alelnök és minden polgári hivatalnok“ — felelé a tanuló.

„Melyek azon bűntények, melyekért elmarasztalhatók s helyeiktől elmozdithatók?“ — kérdé ujból a tanár.

„Az elnök, alelnök és minden polgári hivatalnok elmarasztalható és helyétől elmozditható“ — mondá a növendék — „árulás, a közpénzek elsikkasztása és rosz magaviseletért.**)

*) E kérdést és feleletet meg lehetne találni a mindkét nemüek középiskoláiban használatos történelmi kézikönyvben, melynek czime: „A manual of history of the United States. A new edition brought down to the administration of president Johnson, illustred with maps; to which is annexed the declaration of independence, and the constitution of the United States, with questions, or the use of schools.“

**) Lásd az Egyesült-Államok alkotmányát és az idézett kézikönyvet.

„Ily törvényekkel és ily neveléssel“ — tevé hozzá barátom, — „egy mexicói expeditio igen bajos leendett.“

Hogy New-York városa tanszabadságának rendszeréről teljes fogalmat adjak, szükséges még meglátogatnunk a collegiumot. Ez egy igen szép góth izlésü épület, mely büszkén emelkedik ki a park közepén. Van benne egy kápolna, husz előadási-, két olvasó- és két rajzterem, sat. sat. A tanu lók rendelkezésére álló könyvtár a legválogatottabb müvekből tizennégy ezer kötetet foglal magában, melynek értéke ötvenezer dollárnál többre van becsülve. A vegyészeti laboratorium és természettani terem, melyek a tudós doctor Doremus által folyton gyarapittatnak, igen tökéletesek. Nagyszerü olvasztóüveg és göreb-választékkal s vegytani készletekkel; továbbá a földmérés, hajózás, géptan, a hang, világosság, meleg, delejesség és villanyosság tüneményeinek tanulmányozására szükséges minden eszközzel el vannak látva, melyek eddig Franczia- és Németország-, Anglia- és Amerikában feltaláltattak. Látni itt hidakat, boltozatokat, lépcsőzeteket és erőditvényeket ábrázoló franczia mintákat is. E vegy- és természetani termek, melyek a növendékek számára folyton nyitva állanak, mi azokat rájok nézve elég becsesekké teszi, értéke tizenhétezer ötszáz dollárra van becsülve. A természetrajzi terem pedig, mely szép burány, csontváz sat. gyüjteményekkel dicsekszik, kétezer dollár értékü. Tizenkét tanárnak fizetése kilenczvennyolcz ezer hétszáz ötvenhét dollárt tevő tekintélyes összegre rug s e tanárok egyenkint többet kapnak huszezer frank-

nál a mi pénzünk szerint, egy segéd-tanár, tizenhárom helyettes tanár és egy külön előadó tanár fejenkint háromezer kilenczszáz negyvenöt dollárt huznak.*) A gyermekek tizennégy éves korukban vétetnek fel a collegiumba, anélkül, hogy ezenkivül más feltételekhez volna kötve belépésök; de miután a fiatal amerikaiak épen e korban kezdik megszerezni kenyeröket, a tanulók száma csak hétszázra megy, kik mindnyájan szabad, független pályára s a magasabb iparra szánják magokat. Ugyanazon tanfolyamot hallgatják mindnyájan, de szabadon választhatnak a holt és élő nyelvek tanulása közt. Tetszésök szerint tanulják a görögöt és latint, vagy a franczia, német és spanyol nyelveket. Az utóbbiak ugy tanulmányozzák Moliéret, Goethét és Cervantest, mint mi Homért, Virgilt és Cicerót.

Az összes tanulók összegyülnek reggelenkint egy nagy teremben, hol egyikök egy karzat nélküli emelvényre lépve, beszédet tart. A két első tanfolyam hallgatói (seniors and juniors) kötelesek időközönként**) öt beszédet tartani az egész összegyült fiatalság előtt. A harmadik osztálybeliek két beszédet tartanak. Szükséges-e mondanom, hogy sokkal helyesebben szólnak hozzá minden tárgyhoz, mint a mi követeink s megvitatják még az alkotmányt is, ha kedvök tartja!

Mint minden iskola, ugy a collegium is, ingyen szogáltatja a könyveket a tanulóknak. A könyvtáron

---

*) Twenty sixth annual report of the board of education 1867.

**) Az első határidő kezdődik september első szerdáján és tart február közepéig; a második kezdődik február közepén s végződik julius 4-én.

kivül tizenkétezer dollár *) értékü hétezer tankönyv áll rendelkezésökre. Befejezhetik tanulmányaikat a nélkül, hogy csak meg is nyissák erszényöket s miután az amerikaiak soha sem gondoltak arra, hogy megadóztassák azon, minden értelmes emberben természetes vágyat, hogy tanuljon s tudományáról bizonyitványt kapjon, az egyetem ingyen állitja ki számukra a különböző diplomákat.

Francziaországban másképen van! Alig lehet irni és olvasni tanulni költség nélkül; de már a helyesirás tanulásáért fizetni kell. Minden ismeret meg van adóztatva, minden fokozat eladó! a tudományban pénzért, a közéletben a függetlenség és méltóság árán; arra, hogy valaki tanárjelölt vagy tudor lehessen, gazdagnak, arra pedig, hogy hivatalnok lehessen, udvaroncznak kell lennie.

Hanem arra, hogy választó lehessen az ember, nem kivántatik meg semmi vagyoni vagy értelmességi képesitvény.

Igazságos-e ez? Nem volna-e jobb azokra szoritni a választási jogot, kik az értelmiségre kiváltsággal birnak? Keserü guny ez a tudatlanok többsége által gyakorolt általános választási jog! A francziák egynegyed része nem tud sem irni, sem olvasni, — ez tény! Miért nem ruházzák fel tehát a maireket és plébánusokat, hogy szavazzanak e tudatlan tömeg helyett? Ez legalább őszinte tett volna és megkimélné e szegény ördögöket hiábavaló rendetlenségtől. Mások, kik az iskolában megtanultak olvasni, olykor irni is, de másfelől a történelemről, földrajzról vagy jogról semmi fogalmuk sincs; ezek is a hivatalnokok által fütött és vezetett

*) Twenty sixth annual report, 1867.

szavazó gépek! Adjátok hozzá a választók e két osztályához mindazokat, kik a mindenható kormánytól valami kedvezményt várnak, azután ezek barátjait, szülőit, cselédjeit — és fogalmatok lesz a felséges népről!

„Nálunk mindenki képezheti magát anélkül, hogy egy fillérjébe kerülne, — mondá barátom. De ha mindenkinek joga és alkalma van is a kiképeztetéshez, nem mindenki bir szavazati joggal. Massachussetben például és Connecticutban arra, hogy valaki választó lehessen, szükséges, hogy nevét olvashatólag leirni, s az Egyesült-Államok alkotmányát folyékonyan olvasni tudja.*) Ha Francziaországban III. Napoleon ily törvényt kezdeményezett volna, méltán igényt tarthatna bámulatunkra, mert ez legalább az első lépés lett volna tőle a szabadság felé azon idő óta, melyben a nép tudatlansága reá ruházta a legfőbb hatalmat.“

“Eh, mit! hát a sajtó és gyülekezési szabadság nem mindmegannyi kedvezmény, melyeket ő a szabadság érdekében tett?“

„No ugyan szépen vagyunk, önök mindig hiu reményeikkel és üres vitáikkal állanak elő. Szünjenek meg már hátralépéseket követelni a despotismustól, melyek annak nagy megerőltetésébe kerül-

*) Más államokban, mint Pensylvania és Delaware, a választási képességre megkivántatik, hogy az illető az államnak vagy grófságnak bizonyos adót fizetett legyen, kivéve a huszonegy és huszonkét év közöttieket. Másokban ellenben, mint New-Jersey, Maine, New-Hampsire, Illinois, stb. stb., az általános szavazatjog van alkalmazásban. Kansas azon elmés kivétel által különbözteti meg magát, hogy a ki résztvesz párbajban akár mint vivó fél, akár mint segéd, örökre elveszti választási jogát. (Qualifications of voters in the different states.)

nek s melyek önökre nézve haszontalanok, mert tökéletlenek! A helyett, hogy lármában fecséreljék el idejöket, egyesitsék minden segédforrásaikat és erőiket arra, hogy lehetségessé tegyék minden polgárra a müvelődést. Egyesüljenek, adóztassák meg magokat! *) Nyissanak minden városban a kormánytól teljesen független, szabad és ingyenes iskolákat, alapitsanak elemi iskolákat, hogy tanitókat képezhessenek! Hirdessék azon igazságot, hogy a szegények számára adakozni annyit tesz, mint fentartani a nyomort, mig a közoktatásra adakozni annyi, mint amazt már csirájában elfojtani! Sem a legékesebbben szóló parlamenti viták, sem a legdicsőbb forradalmak nem képesek szabadságot adni, — a neveléstől kell azt várnunk. Majd mikor minden franczia iskolába fog járni, oly kormányuk lesz, a minőt épen óhajtanak, vagy a mi jóval több, nem leend semmiféle kormányuk."

„Ön tehát azt hiszi, hogy az ingyenes és kötelező oktatás . . . . . ?"

„Kötelező! piha! csunya szó! A francziák mind ugyanazok. Ha igazi vagy hamis eszmével birnak, gyorsan bilincsbe kell azt verni. — Önök mindnyájan engedelmeskednek, nem gondolkoznak, nem vitatnak meg semmit! Én a szabadság nevében beszélek! — Ime, igy értelmezik önök a szabadelvüséget! Tudnak szolgálni, tudnak parancsolni, de nem tudnak szabadok lenni! Valóban nagyon helyes eszköz: az oktatás terjesztésére annak korlátozása! Vezessék iskolába a gyermekeket, zárják rájok az ajtót s ők az ablakon fognak kiugrálni,

*) Épen az a szerencsétlenség, hogy alig birunk egyesületi joggal, s hogy a községeknek nincs joguk, szabadon megadóztatni magukat.

hogy oda soha többé vissza ne térjenek. Annyira megszokták már a hatalmat, hogy hajlandók volnának háromszegletü kalappal vagy kardszijjal elfödni a szabadság szobrát. De higyjen az én régi amerikai tapasztalatomnak: a szabadság nem lehetséges máskép, mint a hatalom beleavatkozása nélkül; és hogy a szülők iskolába küldjék gyermekeiket, erre nem szükséges szigoru törvény, mely őket rászoritsa. Alapitsanak minden városban és minden faluban kényelmes és vidám kinézésü iskolákat, legyenek csinos tanitónőik és értelmes tanáraik s fizessék őket bőkezüleg. Szóval, vegyenek mintát a mi iskoláinkról. Terjeszszék nagylelküséggel, szelidséggel és ingyen az oktatást s az akkor mindenkire nézve kedves kötelesség leend.“

„Ez a czél, melyet követniök és elérniök kell minden áron. Ne feledje Francziaország, mely magát müveltnek tartja, hogy lakosainak egy negyedrésze tudatlanságban poshad! Minden polgárisult nemzet közt ő az, mely — mint Girardin mondja — legtöbbet költ a destructiora és legkevesebbet az instructióra.“

XV.

BEFEJEZÉS.

Előbb röpiratot irni volt szándékomban.

Egyik fejezetben kimutattam volna az Egyesült-Államok példája által, miszerint arra, hogy a polgárok szabadok és jól kormányozva legyenek, szükséges, hogy önmagokat kezdjék kormányozni.

Egy másik fejezetben azt bizonyitottam volna, hogy miként tették lehetetlenné az amerikaiak a háborut egy, Francziaországnál tizennégyszer nagyobb területen az által, hogy csak egy egyedüli népet alkottak s eltöröltek minden egyenlőtlenséget az emberek között a nélkül, hogy valamely fejedelem vagy uralkodó javára kivételt tettek volna.

Végül a harmadikban — a befejezésben — igyekeztem volna meggyőzni Francziaországot arról, hogy érdeke azt kivánja, miszerint eszméi, érzelmei és magaviseletére nézve amerikaivá legyen.

De az a baj, hogy Francziaországban nem közölheti az ember büntetlenül gondolatait oly alakban, a minőben akarja. Nem is emlitve a veszélyt, melybe a szerzőt bárminemü közlemény, főleg pedig a röpirat sodorhatja, melynek — természeténél fogva — irálya sokkal élénkebb és élesebb, mint a nagyobb szabásu munkáké; s emellett még

a röpirat már előre bélyeg alá esik. Hirlap megindítására a bélyeg mellett még cautiót kellett volna letenni.

Marad tehát még egy utolsó eszköz: könyvet irni; ily módon, ha nem is kerüli ki az ember a röpirattal s a hirlappal együtt járó kellemetlenségeket, de legalább kikerüli a gondolat megadóztatását, korlátozását. De könyvet irni nem kis dolog. Az ember nem lehet rögtön iróvá s nem is kell nagy tudomány annak megértésére, hogy jó könyvet irni csak igen kevés számu ember kiváltsága; miután más részről nagyon fájt, hogy ne fejezzem ki nyilván azon rokonszenvet, mellyet bennem a szabad Amerika keltett, igen nagy zavarban voltam. Nem remélve sikert, le is mondottam arról, hogy közöljem tapasztalatimat ugy, a mint azokat tettem. S ha tehetségem lett volna is jó könyvet irni, nem sokra mentem volna vele. Kénytelen voltam fizetni a nyomdászt és a könyvkereskedőt, kik magok fizetik az ipar-adót és viselik a risikot. Munkám, legyen az jó vagy rosz, igen drága, s a polgároknak csak egy kis részéhez van intézve, mely mitsem nyom a választási mérlegben, mig röpiratom két sous-ba került volna s mindazokhoz lett volna intézve, kik tudnak olvasni. Amerikában, hol szabadon lehet irni s hol a könyvkereskedők az egyedüli üzlet-emberek, kik ki vannak véve az iparadó alól, az igaz eszmék gyorsan terjednek és nagyon fel vannak karolva. De ismerjétek el velem együtt, hogy igen bajos a választók millióit megtériteni költséges könyvekkel s megádóztatott és korlátok között mozgó hirlapokkal.

Erről tehát lemondottam, a mint azt mások is

megtették volna helyemben, kik méltóbbak, hogy meghallgattassanak. De mielőtt befejezném soraimat, ha gyenge hangomat nem hallaná meg több, mint csak egy honfitársam is, ezt mondom hazámnak, hogy ha nem érzesz erőt magadban, hogy máskép cselekedjél, kövesd sorsodat! Éleszd fel parlamentedben a kelet-római császárság szőrszálhasogató vitáit, alakulj át fegyvertárrá, környezd kiváltságokkal a gazdagságot és vagyont; ne vedd számba, ha ugy tetszik, hogy a vallási viták nem mentették meg a görög birodalmat a bukástól, hogy a nehéz fegyverek nem tarthatták fen a hübériséget: de tudd meg, hogy amott Amerikában egy nagy nép ébredez, mely minket elitél s gunyt üz belőlünk. Csodálja, az igaz, társadalmi szervezetünkben a bohózatot és gyönyöreinket, mulat élczeinken, de szánakozik meddő vitáink felett. Mig az európai népek, megbénitva a szolgaság által, keveset törődnek jövőjükkel s csak hosszu időközönkint ébrednek, hogy megkoronázzanak, vagy megfoszszanak a koronától valamely uralkodót, ők szakadatlanul dolgoznak az emberiség előhaladásán és jólétén. Mig mi harapdáljuk zablánkat s azt megtörve ujból viszszaesünk a hagyományok és hangzatos szavak igájába, ők, megszabadulva minden bilincstől, egy zászló alá csoportosulva s haladva a nélkül, hogy a haszontalan vitatkozások őket feltartóztatnák, elhagynak minden más népet.

Tudd meg végül, hogy Roebuck, interpelláltattatván azon magatartása miatt, melyet az amerikai háboru ideje alatt tanusitott, ezt felelte: „Véleményem az, hogy az Egyesült-Államok népessége nem sokára oly tekintélyes lesz, hogy ez államok uralni

fogják az egész világot." *) Most már minden ember, ki szabadon akar élni, nyugatra vándorol. Az európai nemzetek lágyékából egy óriási gyermek fog születni, a ki rajtok egykoron uralkodni fog.

Ha ellenben, a mint abban kételkedni nem is lehet, lesz erőd s bátorságod lerázni bilincseidet: kövesd az amerikaiakat! Szünj meg már egyszer lealacsonyitni a kötelesség és erény szavait az által, hogy az engedelmesség bünére alkalmazod. Ragadd meg Európa kormánypálczáját, mig mások ki nem ragadják kezedből. Ébredj! Vagy ha ezt nem teszed, kis földed területe nem fog számba vétetni a világtérképén. Egy darab ideig vendéglőid terményeiből fogsz élni, mint a vizzel körülvett város casinójának jövedelméből. Párisod lesz a hiba legfőbb oka, ha csak a népár hulláma, mely zug és tornyosul, el nem söpri azon piszkot, melyről hirnevessé lettél.

De nem lehetvén ilyen a jövőd, melyről álmodol, fel fogsz ocsúdni aléltságodból, magadhoz térsz és elfoglalod rangodat, melyet megérdemelsz azon nemzetek között, melyek a szabadság és haladás felé sietnek.

Ugy legyen!

*) Roebuck Sheffieldben tartott beszéde. Az Egyesült-Államok iránt — a többiekhez hasonlólag — irigy angol szájában ez elismerés igen nagy jelentőségű.

FÜGGELÉK.

KIVONAT A FÜGGETLENSÉGI NYILATKOZATBÓL.

Az amerikai Egyesült-Államoknak a nagy congressusban egybegyült képviselői által 1776. julius 4-én tett nyilatkozat.

Miután az emberi viszonyok folyamában szükségessé válik valamely népre nézve, hogy megszakitsa azon politikai kötelékeket, melyek őt egy más néphez füzték s hogy a földi hatalmak között különvált és egyenlő állást foglaljon el, melyre őt a természetnek és a természet istenének törvényei jógositják, azon tisztelet, melylyel az emberiségnek tartozik, követeli, hogy kijelentse azon okokat, melyek őt e különválásra birták.

Mi önmagokban világos igazságoknak tartjuk a következőket: Hogy minden ember egyenlőnek van teremtve; hogy az emberek teremtőjüktől bizonyos elidegenithetlen jogokkal ajándékoztattak meg, hogy e jogok közt foglal helyet az élet, szabadság és boldogság keresése; hogy a kormányok e jogok biztositására vannak alakitva s hogy hatalmuk a kormányzottak beleegyezéséből származik, hogy midőn valamely kormányforma megszünt e czélra törekedni, a népnek jogában áll megváltoztatni vagy megszüntetni, és uj kormányt alapitani, azt

ezen elvekre fektetvén és oly alakban szervezvén annak hatalmát, mely neki biztonsága és jólléte tekintetéből legalkalmasabbnak látszik. Valóban maga az eszély mondja, hogy a régóta alapitott kormányt csekély vagy mulékony okokból nem kell megváltoztatni; és a tapasztalat megmutatta, hogy az emberek sokkal inkább türnek, a mennyiben a szenvedések épen türhetők, hogy sem önmagoknak szolgáltassanak igazságot az által, hogy eltörlik a formákat, melyekhez hozzá voltak szokva. De midőn a visszaélések és bitorlások hosszu sora szakadatlanul egy czélt tartva szem előtt, világosan kimutatja azon törekvést, hogy valamely népet a korlátlan despotismus járma alá hajtson, a népnek jogában és kötelességében áll, hogy kivonja magát ez iga alól és hogy uj garantiákat állitson jövőbeli biztonsága érdekében. Ilyen volt e gyarmatok türelme szenvedéseikben s ilyen most a szükségesség, mely őket kormányrendszerök megváltoztatására kényszeriti. Nagy-Brittania mostani királyának története: az ismételt igazságtalanságok és bitorlások hosszu sorának története, melyeknek az volt egyenes czélja, hogy ez államokban korlátlan zsarnokságot alapitsanak meg. Ennek bizonyitékául a részrehajlatlan emberek itélétére bizzuk a következő tényeket: . . . .

. . . .

Ő megtagadta beleegyezését a közjóra legüdvösebb, legszükségesebb törvényektől.

Megsértette az igazságszolgáltatást az által, hogy megvonta szentesitését a biróságok felállitásáról szóló törvényektől.

A birákat, hivataloskodásuk idejére s határoza-

taik után járó dijak és fizetésekre nézve, egyedül saját akarátától tette függővé.

Roppant számu hivatalokat teremtett s a hivatalnokok egész sergét küldötte ez országba, hogy sanyargassák népünket s fölemészszék vagyonát.

Ő nálunk állandó hadseregeket tartott, törvényhozásaink beleegyezése nélkül.

A katonai hatalmat a polgáritól függetlenné tenni, sőt annak fölébe helyezni törekedett . . .

. . . .

Ennélfogva mi, az amerikai Egyesült-Államoknak a nagy congressusban összegyült képviselői, a mindenség legfőbb biráját hiván fel tanuul czélzataink egyenességére:

E gyarmatok jó népének nevében ünnepélyesen nyilvánitjuk és kijelentjük, hogy e gyarmatok egyesültek és joguk van szabad és független államokká lenni; hogy fel vannak mentve minden engedelmesség alól Nagy-Brittania koronája iránt és hogy köztök s Nagy-Brittania állama közt minden politikai kötelék megszakadt s meg kell szakadnia; és hogy mint szabad és független államoknak teljes hatalmukban áll hadakozni, békét és szövetségeket kötni, szabályozni a kereskedelmet és véghez vinni minden más cselekvényt vagy dolgot, melyek teljesitésére független államok jogositva vannak; s eltelve az isteni gondviselés pártfogásába vetett szilárd bizalommal, e kinyilatkoztatás fentartására kölcsönösen lekötjük életünket, vagyonunkat és legszentebb javunkat: a becsületet.

(Következik ötvenöt aláirás.)

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK ALKOTMÁNYA.

BEVEZETÉS.

Mi, az Egyesült államok népe, hogy tökéletes Uniot kössünk, megállapitsuk az igazságszolgáltatást, biztositsuk a belbékét, hogy gondoskodjunk a közös védelemről, növeljük a közjóllétet és tartósakká tegyük ugy magunk, mint utódainkra nézve a szabadság áldásait, az amerikai Egyesült-Államok számára következő alkotmányt állapitottunk meg:

(Az Egyesült-Államok kormánya három hatalomból áll: a törvényhozó hatalomból, mely a törvényeket alkotja, a végrehajtó hatalomból, mely azokat alkalmazza, s a birói hatalomból, mely azokat magyarázza.)

I. Czikk.

A TÖRVÉNYHOZÓ HATALOMRÓL.

I. Szakasz.

A congressusról általában.

Az összes törvényhozó hatalom az Egyesült-Államok congressusára bizatik, mely a senatusból s a képviselőházból áll.

II. Szakasz.

A képviselőházról.

1. A képviselőház a különböző államok népe által minden két évben választott tagokból fog állani s minden államban a választóknak azon képesitvényekkel kell birniok, melyek azokban megkivántatnak, kik az egyes állam törvényhozásának nagyobb részét választják.

2. Senki sem lehet képviselő, mig legalább huszonöt évet be nem töltött, mig hét évig nem volt az Egyesült-Államok polgára s megválasztása idején nem tartózkodik azon államban, melyben megválasztatik.

3. A képviselők száma a különböző államoknak, melyek az unio kapcsába fognak felvétetni, illető népességi száma szerint állapittatik meg. Ezen népességi szám akként határoztatik meg, hogy a szabad személyek összes számához, hová azok is tartoznak, kik csak bizonyos számu évekig szolgálatra kötelezték magokat, honnan azonban a meg nem adóztatott indiánok kizáratnak, minden más személyek számának három ötöd része adatik.*) A valódi számlálás az Egyesült-Államok congressusának első gyülésétől számitva három év alatt**) történjék meg s azután ismételten minden tiz évi időközben, a mint azt a congressus törvény utján el fogja rendelni. A képviselők száma ugy állapittatik meg, hogy 30,000 lakosra csak egy képviselő

*) Ezen elnevezés alatt: „más személyek" (orther persons) a rabszolgákat értették. Ezen intézkedés azonban a rabszolgaság eltörlése által megszünt.

**) Az első számlálás 1790-ben volt.

essék, hanem minden államnak legalább egy képviselője legyen. Mig az emlitett számlálás megtörténnék, New-Hampshire állam jogositva van választani három képviselőt, Massachusetts nyolczat, Rhode Island és Providence-Plantations egyet, Connecticut ötöt, New-York hetet, New-Jersey négyet, Pennsylvania nyolczat, Delaware egyet, Maryland hatot, Virginia tizet, Észak-Carolina ötöt, Dél-Carolina ötöt és Georgina hármat. *)

Ha valamely állam képviseletében üresedés állna be, azon állam végrehajtó hatalma uj választást fog elrendelni, az üresedés betöltésére.

5. A képviselőház maga választja meg elnökét és hivatalnokait; s egyedül ez bir azon joggal, hogy *hütelen államtisztviselőket vád alá helyezzen.* **)

III. Szakasz.

A senatusról.

1. Az Egyesült-Allamok senatusa minden államrészéről ennek törvényhozása által hat évre választott két senatorból áll, s minden senator bir szavazati joggal. ***)

---

*) A képviselők jelen száma kétszáz harminczötre megy. A képviselők és senatorok 6000 dollár évdijat huznak, és ezen kivül az utiköltséget, melynél 8 dollár van alapul felvéve minden 20 mértföldre, mely az illető lakhelyét a kormány székhelyétől elválasztja. E dijra menet és jövet is joguk van. A képviselőház speakere (elnöke), valamint a senatus elnöke pro tempore 12,000 dollárt kapnak.

**) Impeachment.

***) A senatorok szavazattal biró jelenlegi száma hetvennégyet tesz. Ehhez kell számitani még a tartományok által küldött kilencz senatort, kik csak tanácskozási joggal birnak.

2. Mihelyt az első választás után összegyültek, azonnal három osztályra oszolnak. Az első osztálybeli senatorok helyei két év loforgása után megüresednek; a második osztálybelieké, a negyedik és a harmadik osztálybelieké pedig a hatodik év lefolyása után üresednek meg, ugy, hogy egy harmada a senatusnak minden második évben ujra választassék. Ha lemondás következtében vagy más módon üresedések állnának be oly időben, midőn valamely állam törvényhozása szünetel, akkor ez állam végrehajtó hatalma tölti be ideiglenesen e helyet a törvényhozásnak legközelebbi összeüléseig, melynek hivatása lesz az ily üresedéseket betölteni.

3. Senki sem lehet senatorrá, a ki nem töltötte be a 3o. évet, s nem volt az Egyesült-Államok polgára 9 évig, s midőn megválasztatik, nem azon állam iakosa, melynek részéről megválasztatott.

4. Az Egyesült-Államok alelnöke, elnöke a senatusnak, de nem bir szavazati joggal, kivéve, ha a senatorok szavazatai egyenlőkre oszlottak meg.

5. A senatus maga választja meg többi hivatalnokait, ugy szintén egy elnököt is pro tempore az alelnök távollétében, vagy ha ennek az Egyesült-Államok elnöki teendőit kell végezni.

6. A senatus egyedül bir azon joggal, hogy a képviselőház által a hütlen állami hivatalnokok ellen emelt vádra itéletet hozzon. Midőn e tárgyban ülést tart, tagjai megeskettetnek. Ha az Egyesült-Allamok elnöke van vád alatt s kihallgattatik, a főbiró fog elnökölni és senki se itéltessék máskép, mint csak ha a jelenlevők kétharmada az itélet mellett szavazott.

7. Hütlen állami tisztviselők ellen emelt vád esetében az itélet nem terjedhet tovább, mint az illetőnek hivatalától való elmozditására és azon jogának elvonására, hogy az Egyesült-Államokban oly hivatalt nyerhessen és viselhessen, mely tiszteletet, bizalmat és jövedelmet nyujt. Azonban az elmarasztalt fél alá van vetve a törvény által megállapitott vád alá helyezésnek, büntető eljárásnak, elitéltetésnek és megbüntetésnek.

IV. Szakasz.

A két kamaráról.

1. A senatorok és képviselők választásának idejét, helyét és módját minden állam saját törvényhozása által állapitsa meg; azonban a congressus mindig tehet vagy változtathat ily intézkedéseket törvény által, kivéve a helynek kijelölését, hol a senatoroknak megválasztatniok kell.

2. A congressus legalább egyszer egy évben gyüljön össze s az ülés deczember első hétfőjén tartassék meg, ha az törvény által más napra nem határoztatott.

V. Szakasz.

A kamarákról külön-külön.

1. Minden ház birája a maga tagjai választásának, szabályszerüségének és tulajdonságának; minden ház tagjai nagyobb részének együtt kell lenni, hogy valamely tárgy elővétethessék; ha azonban a tagoknak a tanácskozásra és határozathozatalra szükséges száma nincs jelen, a ház egyik napról a másikra elnapolhatja magát s jogában áll a távol-

levő tagokat oly módon és oly büntetésekkel rászoritni a megjelenésre, a melyeket minden ház jónak lát. *)

2. Minden ház megállapitja házszabályait, megbünteti tagjait rosz magaviselet miatt s két-harmad szótöbbséggel ki is zárhat kebléből valamely tagot.

3. Minden ház naplót vezet tárgyalásairól s azt időnként közzé teszi; kivéve oly tárgyakat, melyek saját belátása szerint titokban tartandók.

Minden ház tagjainak valamely tárgy felett nyilvánitott „igen“ vagy „nem“ szavazata, a jelen levő tagok egy ötöd részének kivánságára szintén felvétetik a naplóba.

4. A congressus ülésezése alatt a két ház egyike sem napolhatja el magát a másik beleegyezése nélkül három napnál hosszabb időre, sem más helyen össze nem ülhet, mint csak ott, hol mind a két ház üléseit tartja.

VI. Szakasz.

A két ház tagjainak kiváltságairól és összeférhetlenségéről.

1. A senatorok és képviselők szolgálataikért kárpótlást kapnak, melyet nekik a törvény biztosit, s mely az Egyesült-Államok kincstárából fizettetik. Ők minden esetben, kivéve az árulást, hütlenséget, közcsend háboritást, szolgálatuk ideje, az illető ház — melynek tagjai — ülésezése, oda menetelök és

*) Ajánlom az olvasó figyelmébe az amerikai törvényhozás által a kisebbségek befolyásának megóvása tekintetéből megállapitott ez intézkedést. Ennek folytán alig nehány tagból álló kisebbség képes volt napokon át sakkban tartani a congressus többségét.

visszatérésök ideje alatt mentek a fogságtól; s a két ház valamelyikében tartott beszédeik vagy vitatkozásaik miatt másutt pörbe nem vonathatnak.

2. Azon idő alatt, melyre választatott, egy képviselö, vagy egy senator sem vállalhat az Egyesült-Államokban oly hivatalt, mely az idő alatt keletkezett, vagy melynek jövedelmei szaporittattak; és mindaz, a ki az Egyesült-Államokban valamely hivatalt visel, hivatalának ideje alatt nem lehet a házak egyikének sem tagja.

VII. Szakasz.

A törvények alkotásáról.

1. Az adók felemelésére vonatkozó minden billnek a képviselőházból kell kiindulni; azonban a senatus módositványokat javasolhat, s mint más törvényjavaslatoknál is, hozzájárulhat.

2. Minden bill, mely a képviselőházon és a senatuson keresztülment, mielőtt törvényerőre emelkednék, az elnök elébe terjesztetik. Ha helyesli, tartozik aláirni, ha nem, ellenvetéseivel együtt azon házba küldi vissza, melyből eredetét vette, a ház ezen ellenvetéseket egész terjedelmökben naplójába vezeti s a billt még egyszer tárgyalás alá veszi. Ha e második megfontolás után a ház két harmadrésze a bill mellett szavaz, az elnök ellenvetéseivel egyetemben a másik házhoz küldetik át, mely azt szintén második tárgyalás alá veszi; ha itt is két harmadrész elfogadja, törvényerőre emelkedik.

De a két ház mindezen esetekben igennel vagy nemmel szavazzon, s azon tagok nevei, kik a bill

mellett, vagy ellene szavaztak, mindkét ház naplójába beirassanak. Ha az elnök valamely billt tiz nap alatt (ide nem számitva vasárnapokat), a felterjesztés idejétől számitva, vissza nem küld, törvénynyé válik, mintha aláirta volna; ha pedig a congressus az által késlelteti a visszaküldést, hogy magát hoszszabb időre elnapolta, ez esetben nem emelkedik törvényerőre.

2. Minden rendszabály, határozat vagy szavazat, melyhez a senatus és a képviselőház hozzájárulása szükséges (kivéve az elnapolás esetét), az Egyesült-Államok elnökéhez felterjesztendők; csak ha ő elfogadja, érvényesek; ha el nem fogadja, ép oly módon, mint a billek, a senatus és képviselőház két harmada elfogadása következtében emelkednek érvényre. *)

VIII. Szakasz.

A congressus hatásköréről.

A congressusnak jogában áll:

1. Dijakat, közvetlen vagy közvetett adókat kivetni és beszedni **), közadósságot fizetni s az

*) Kilátszik ebből, hogy a congressus függetlensége védve van a végrehajtó hatalom minden befolyása ellen.

**) A törvények nem tesznek semmi különbséget az egyenes és közvetlen adó közt. Az egyenes adó főleg a jövedelemre vettetik ki. — Minden egyén, kinek nyeresége, haszna vagy jövedelme meghaladja az ezer dollárt, öt perczentes adónak van alá vetve. Mindenki, a ki elhanyagolja vagy megtagadja bevallani jövedelmeit az assistant assessornak, ha csak betegséggel nem mentheti magát, 100 dollár pénzbirsággal büntettetik, s azonkivül adója ötven százalékkal szaporittatik. Ez esetben az assistant assessor a megadóztatandó jövedelemösszegét azon informatiók alapján állapitja meg, melyeket megszerezhetett. Ha az assistant assessor nem találja kimeritőknek az adózó bevallá-

Egyesült-Államok védelméről és jólétéről gondoskodni; de minden dijaknak és adónemeknek egyenlőknek kell lenni az összes Egyesült-Allamokban.

2. Az Egyesült-Államok hitelére kölcsönöket kötni.

3. A kereskedelmet külnemzetekkel s más országokkal, valamint az indián törzsekkel rendezni;

4. Az idegeneknek honositására *), és az Egyesült-Államokban előforduló bukásokra **) egyenlő törvényeket hozni;

5. Pénzt verni, ennek, valamint a külföldi pénzek értékét szabályozni; továbbá a mértéket és sulyt megállapitani;

6. Megbüntetni azokat, kik az Egyesült-Államok bankjegyeit és forgalomban levő pénzeit utánozzák;

7. Posta hivatalokat és posta-utakat felállitni és rendezni;

---

sait, az adót más informatiók alapján veti ki. Azon esetben, ha az adózó nem egyezhet meg az assistant assessorral, joga van bevallását esküvel vagy más módon bizonyitni, ugy hogy azt lehet mondani, miszerint ő maga veti ki önmagára az adót. A közvetett adó a ki- és bevitelre, kézműgyártmányokra, bélyegre, stb. terjed ki. Lásd the direct taxact of August 6, 1861; the Excise tax of July 14, 1862; the amendatory acts of March 3, 1863; the acts of June 1864; March 1865; the amended acts of July 20, 1866, and March 1867.

*) Az Egyesült-Államokkal békében élő bármely országból származott idegennek 3 évig kell itt lakni, hogy az Egyesült-Államok polgárává lehessen. Meg kell esküdnie, hogy e 3 év alatt szándéka volt az Egyesült-Államok polgárává lenni, s egyszersmind le kell mondania minden czimről és rendjelről.

**) A congsessus 1867. martius 2-án a bukásokról szóló következő czimü törvényt fogadott el: „An act to establisch an uniform system of bankruptcy througout the United-States."

8. A tudományok és hasznos müvészetek felvirágzását az által elősegitni, hogy iróknak és feltalálóknak müveik *) és találmányaikért **) bizonyos időre kiváltságot ad;

9. Törvényszékeket felállitni, melyek a főtörvényszék alatt állanak;

10. Hadat üzenni, a visszatorlásokra ***) engedélyt adni, s a tengeri s szárazföldi foglalásokról intézkedni;

11. Megállapitni és megbüntetni a kalózkodást, hütlenséget a nyilt tengeren és a népjog megsértését;

12. Hadseregeket állitani és fentartani, de az erre szükséges pénz nem szavaztathatik meg két évnél hosszabb időre.

13. Hadi hajókat épiteni és fentartani;

14. A tengeri és szárazföldi kormányzat szabályozására törvényeket alkotni;

15. A katonaságot beidézni, az Unio törvényeit végrehajtani, felkeléseket elnyomni és támadásokat visszaverni; †)

16. Gondoskodik a milicz szervezete, fegyverzete és fegyelméről, valamint a milicz azon részének kormányzatáról, mely az Egyesült-Államok

*) A congressus az iróknak irói tulajdonjogot (a copyright) ad tizenegy évre, de melyet meg lehet ujitani.

**) A feltalálóknak szintén engedélyokmányt ad, melynek tartama tizenegy évre terjed.

***) A megtorlási engedélyek alatt az egyeseknek adott azon megbizást kell érteni, hogy ezek valamely idegen kormány alattvalóinak tulajdonát a tengeren lefoglalhassák.

†) Részben ez intézkedésnek köszönhető, hogy az amerikaiak nélkülözhetik az állandó hadseregeket.

szolgálatában áll; de fenhagyja az illető államoknak a jogot, hogy tisztjeiket kinevezhessék s a miliczet a congressus által előirt módon képezhessék.

17. Mindig kizárólag gyakorolja a törvényhozó hatalmat azon (10 angol négyszög mértföldnél nem nagyobb) kerületek fölött *), melyek az egyes államok képviselete s a congressus beleegyezése folytán az Egyesült-Allamok kormánya alá jutottak; ugyszintén azon helyek fölött is, melyek azon állam törvényhozása folytán vétettek meg, melyekben feküsznek, hogy rajtok várak, raktárak, fegyvertárak, hajó-doggok és más hasznos épületek helyeztessenek el.

18. Végül alkotja mindazon törvényeket, melyek alkalmasok és szükségesek arra, hogy az emlitett jogok, vagy az ezen alkotmány által az Egyesült-Allamok kormányának, vagy a tőle függő osztály, vagy hivatalnoknak adott hatalomnak érvény szereztessék.

IX. Szakasz.

Az Egyesült-Államokban tiltott cselekvényekről.

1. Oly személyek bevándorlása vagy bevitele, melyet a jelenlegi államok megengedni jónak látnak, a congressus által nem fog eltiltatni az 1808. év előtt **); azonban az ily bevitelre dij vagy adó vettetik, mely egy-egy személyre 10 dollárnál többre nem mehet.

2. A Habeas corpus törvény ne függesz-

*) Ilyen a columbiai kerület.

**) Itt a négerekről van szó. Mihelyt a congressus az alkotmány megsértése nélkül tehette, az az 1808. január 1-től kezdve megtiltotta a rabszolga-bevitelt Azóta e záradéknak nincs semmi jelentősége.

tessék fel előbb, mintha azt lázadás vagy megtámadtatás esetében a közbiztonság szükségessé teszi.

3. Semmiféle bill d' attainder **), sem visszaható ex post facto törvények nem hozathatnak.

4. Semmiféle fő-, vagy egyenes adó nem vethető ki máskép, mint census vagy a fönebb elrendelt számlálás utján.

5. Az államok valamelyikéből kivitt árukra ne vettessék sem adó, sem más dij. Sem pedig a kereskedelem szervezése vagy egyik állam kikötőjének megadóztatása által előny ne szereztessék egy másik rovására; sem végül a hajók, melyek egyik államból vagy állam felé veszik utjokat, ne köteleztessenek másutt kikötni, vagy adót fizetni.

6. A kincstárból pénz nem vehető ki máskép, mint a törvény utalványozása folytán **); s időnként a közpénzek bevételének s kiadásainak pontos kiszámitása tétessék közzé.

7. Az Egyesült-Államok ne osztogassanak nemesi czimet: s az, ki ez államokban fizetésért szol-

*) A bill d'attainder a törvényhozó testület által oly czélra megszavazott bill, mely által valaki árulásban vagy hütlenségben bünösnek nyilvánittatik és megbüntettetik anélkül, hogy az igazságszolgáltatás formái vele szemben megtartatnának,

**) Még az elnök háza ajtajának kitatarozására is törvényre van szükség. Előttem fekszik egy 1866. mart. 4-én elfogadott pénzügyi törvény, mely a Fehér Ház kijavitására 5500 dollárt rendel fordittatni. Egy 1500 dollárt tevő összeg a congressus könyvtárának fűtésére szükséges kőszén bevásárlására, 600 dollár pedig a főtörvényszék pinczéjének kiigazitására rendeltetett, stb. stb. Az összes szövetségi hivatalnokok minden fizetése a capitoliumban alkalmazott ajtónállókéig törvény által állapittatik meg.

gálatot vagy fontos hivatalt foglalt el, a congressus beléegyezése nélkül ne fogadjon el királytól, fejedelemtől vagy külföldi államtól sem ajándékot, sem kitüntetést, sem bármi néven nevezendő hivatalt vagy czimet.

X. Szakasz.

Az egyes államokra nézve tiltótt cselekvények.

1. Egy állam sem léphet önmagától szövetségre, összeköttetésre vagy confoederatióra; nem adhat megtorlási engedélyeket; pénzt, hiteljegyeket ki nem adhat; aranyon és ezüstpénzen kivül egyébbel adósságot nem törleszthet; d' attainder billeket vagy ex post facto vagy oly törvényeket nem hozhat, melyek által a szerződések érvénye megszüntettetnék, ugy szintén nemesi czimeket sem osztogathat.

2. Egy állam sem vethet ki a congressus beléegyezése nélkül vámot vagy adót a be- vagy kivitelre, kivéve annyit, a mennyi felügyeleti törvényeinek *) végrehajtására szükséges. Mindazon vámok és adók tiszta jövedelme, melyeket az egyes államok a be- és kivitelre vethetnek, az Egyesült-Államok kincstárába foly és az erre vonatkozó törvények a congressus revisiója és ellenőrzése alá esnek. A congressus beleegyezése nélkül egy állam sem vethet ki tonna-adót, békében serget vagy hadi hajót nem tarthat; más állammal vagy külföldi hatalommal egységre nem léphet, s háborut nem

*) A felügyeleti törvények czélja: emelni és fentartani a kézmüiparczikkek értékét, meggátolván, hogy valamely áru egyik államból a másikba vitethessék a törvényhozás beleegyezése nélkül.

kezdhet, ha csak valóban meg nem támadtatott s a veszély oly nagy, hogy halasztást nem tür.

II. Czikk.

A VÉGREHAJTÓ HATALOMRÓL.

I. Szakasz.

Az elnökről és alelnökről.

1. A végrehajtó hatalom az Egyesült-Allamok elnökére ruháztatik. Hivatalának ideje négy évig tart. Hasonlókép az alelnöké is. Mindketten következő módon választatnak.

2. Minden állam saját törvényhozása által megállapitott módozat szerint annyi választót nevez ki összesen, a hány senatort és képviselőt küldeni a congressusra jogositva van; de sem senator, sem képviselő, sem pedig az, ki az Egyesült-Államokban hivatalt visel, meg nem választathatik.

A választók összegyülnek illető államaikban s golyóval szavaznak két egyénre, kik közül az egyik ne legyen azon állam lakosa. Följegyzik az egyének neveit, kikre a szavazás történt a szavazatok számával együtt, melyet nyertek. Aláirnak és hitelesitnek minden jegyzéket s lepecsételve az Egyesült-Államok kormányának és pedig a senatus elnökének küldik. A senatus elnöke a senatorok és képviselők jelenlétében közöl minden beérkezett iratot, mire a szavazatok megszámittatnak. Kinek legtöbb szavazata van, az lesz az elnök, ha e szavazatok száma az összes szavazók többségét képezi. Ha egynél többen ily szavazattöbbséget s a szavazatok egyenlő számát nyerték, ezek közül a képviselőház

azonnal válaszszon meg egyet elnöknek golyó-szavazás utján. Ha egyiknek sincs szavazattöbbsége, a nevezett ház a három jelölt közül, kik legtöbb szavazatot nyertek, hasonló módon válaszszon elnököt *). De az elnökválasztásnál a képviselőházban a szavazatok az államok szerint számittassanak, minden állam képviseletének csak egy szavazata lévén. E végből minden államnak egy tagja, vagy az összes államok kétharmadának kell jelen lenni s az összes államok szavazattöbbsége dönti el a választást.

Ha a képviselőház, erre felszólitva, nem választja meg az elnököt jövő márczius hó 4-ig, az alelnök lesz elnökké, valamint az elnök halálának vagy alkotmányos képtelenségének esetében is.

2. A ki legtöbb szavazatot nyert az alelnökségre, alelnök lesz, ha e szám az összes választók többségét képezi; ha senki sem bir szavazattöbbséggel, a senatus választja meg az alelnököt a két legtöbb szavazatot nyert jelölt közül; e választásra a senatorok két harmada s az összes számnak többsége kivántatik meg.

3. Mindenki, a ki alkotmányosan az Egyesült-Államok elnökségére meg nem választható, — az elnökségre sem választható meg.

4. A congressus állapitja meg az időt, melyben a választók **) kineveztetnek s a napot, melyben sza-

*) Jefferson, ki 1800-ban annyi szavazatot nyert mint Aaron Burr, a képviselőház által választatott elnökké. Hasonlókép John Quincy Adams is 1824-ben,

**) Ez eljárást elnök-választásnak nevezik. Az elnök-választásra a törvény által meghatározott nap minden negyedik évben martius hó első kedd napja.

vazzanak; de ennek minden államban ugyanazon napon kell történni.

5. Csak benszülött polgár, vagy az, ki ezen alkotmány létrejöttekor az Egyesült-Államok polgára volt, választható meg elnöknek; annak, ki e hivatalra megválasztatik, 35 évesnek kell lenni s szükséges hogy 14 év óta tartózkodjék az Egyesült-Államokban

6. Ha az elnök elmozdittatik hivatalától, meghal, leköszön, vagy annak viselésére alkalmatlanná lesz, az alelnök lép az ő helyére. Ha ugyanez esetek fordulnának elő az alelnöknél, a congressustörvény által határozza meg, hogy melyik hivatalnok töltse be az elnök helyét *). Ez teljesiti aztán az elnöki teendőket, mig ez ismét képessé lesz annak betöltésére vagy mig uj elnök választatik.

Az elnök meghatározott időben szolgálataiért fizetést huz, mely azon idő alatt, melyre választatik, sem nem szaporitható, sem nem csökkenthető; és ez idő alatt nem huzhat más dijazást az Egyesült államoktól vagy azok egyikétől. **)

Mielőtt elfoglalná hivatalát, következő esküt köteles letenni:

„Esküszöm, (vagy állitom, erősitem), hogy az Egyesült-Államok elnökségének helyét hiven fogom betölteni és minden erőmet az Egyesült-Államok

*) A congressus elrendelte az 1792. mart. 1-én alkotott törvényben, hogy az elnök és alelnök egyidejü elmozdittatása, halála, leköszönése vagy képtelensége esetében a senatusnak pro tempore elnöke, vagy ennek hiányában a képviselőház speakere (elnöke) tölti be az elnöki tisztet.

**) Az elnök fizetése 25,000 dollárt tesz évenkint. Azonkivül használja a „Fehér Házat“ és a butorzatot, mely benne van. Az alelnök 8000 dollár fizetést huz.

alkotmányának fentartására, pártfogására és védelmére fogom forditani."

II. Szakasz.

Az elnök hatásköre.

1. Az elnök főparancsnoka az Egyesült-Államok hadseregének és tengeri haderejének, valamint az egyes államok polgár-katonaságának főparancsnoka, ha azok valóban az Egyesült-Államok szolgálatára vannak összegyülve. Ő a végrehajtó osztályok főbb hivatalnokaitól irásbeli véleményt követel illető hivatalaik körébe eső minden tárgyra vonatkozólag, és joga van az Egyesült-Államok ellen elkövetett vétségek büntetését elengedni vagy enyhitni, kivéve a képviselőház általi vád alá helyezés esetét.

2. Joga van a senatus tanácsa és beléegyezése mellett szövetségeket kötni, de csak a jelenlevő senatorok kétharmadának hozzájárulásával; ő nevezi ki és helyezi el a senatus tanácsa beléegyezése mellett, a külföldre küldött követeket, más nyilvános ministereket és consulokat, a főtörvényszék biráit és az Egyesült-Államok minden más hivatalnokait, kiknek kinevezése ez alkotmányban nem másképp állapittatik meg vagy törvény által meg nem határoztatik *). De a congressus törvény által egyedül az elnökre, vagy

*) Az elnök nevez ki államtitkár név alatt hét minisztert a külügy, pénzügy, belügy, tengerészet, hadügy, igazságügy, (attorney general) és postaügy vezetésére. Kinevezésöket a senatus erősiti meg. Egyenkint 8000 dollár fizetést huznak egy évre. Az elnök nevezi ki kizárólag a hivatalnokokat a szövetséges kormány e hét ágában. Ugy szintén a területek kormányzóit is ő nevezi ki.

a biróságokra, vagy az osztályfőnökökre bizhatja az alsóbb hivatalnokok kinevezését. *)

3. Az elnöknek joga van minden üresedést betölteni, mely a senatus szünetelése alatt áll be; de ezen betöltések csak a legközelebbi ülésszak végeig érvényesek.

III. Szakasz.

Az elnök kötelessége.

Az elnök köteles időről időre a congressusnak az Unio állapotáról jelentést tenni s oly intézkedéseket, rendszabályokat ajánlani, melyeket jónak lát **); rendkivüli esetekben minkét házat vagy csak az egyiket összehivja. Ha a két ház nem egyezhet meg az idő fölött, melyre magukat elnapolják, ő oly határidőre napolja el őket, melyet alkalmasnak talál. Ő fogadja a követeket és más nyilvános ministereket; köteles arról gondoskodni, hogy a törvények hiven hajtassanak végre s ő igtatja hivatalába az Egyesült-Allamok minden hivatalnokát.

IV. Szakasz.

Az elnök vád alá helyezéséről.

Az elnök, alelnök s az Egyesült-Államok minden polgári hivatalnoka állásától elmozdittatik, ha árulás, megvesztegettetés, sikkasztás, más nagyobb

*) Megjegyzendő, hogy az alkotmány nem tesz emlitést a hivatalnokok elmozditásáról. Az elnöknek elvben joga van elmozditni a hivatalnokokat, kiket ő nevezett ki, kivéve a főtörvényszék biráit.

**) Az elnöknök a congressushoz intézett e közleményei az elnök üzeneteinek neveztetnek.

büntény és rosz magaviselet (misbehavior) miatt vád alá helyezve elmarasztaltattak.

III. Czikk.

A BIRÓI HATALOMRÓL.

I. Szakasz.

Az Egyesült-Államok biróságairól.

Az Egyesült-Allamok birói hatalma a főtörvényszékre és az alsóbb törvényszékekre ruháztatik, melyek a congressus által időnként felállittatnak.*) A főtörvényszék és az alsóbb biróságok tagjai mindaddig megtartják hivatalukat, mig jól viselik magukat. Szolgálataikért meghatározott időre fizetést kapnak, mely hivataloskodások ideje alatt nem csökkenthető. **)

II. Szakasz.

Az Egyesült-Államok biróságainak hatásköre.

A birói hatalom kiterjed mindazon büntényekre, melyek az alkotmány, az Egyesült-Államok törvényei és azon szövetségek ellen elkövettetnek, melyek az Egyesült-Államokkal köttettek

---

*) A congressus kilencz kerületi és negyvenkét járásbiróságot állitott fel. Az alsóbb törvényszékek biráit mind az elnök nevezi ki. Minden kerületi törvényszék áll a főtörvényszék egyik ülnökéből és azon kerület törvényszékének egyik birájából, melyben e biróság ülést tart. Ezek évenkint minden kerületben két ülést tartanak. A járásbiróságok egy-egy biróból állnak, kik azon járásokban székelnek, melyekbe delegáltattak.

**) A főtörvényszék elnöke (chief justice) évenkint 6500 dollár fizetést kap. A nyolcz ülnök mindenike pedig 6000 dollárt huz.

vagy fognak köttetni; továbbá mindazon esetekre, melyek követeket, nyilvános minisztereket vagy consulokat illetnek; az admiralitás és tengerészet törvényhatóság minden tárgyára; azon viszálykodásokra, melyek két vagy több állam között, egyik állam és másiknak polgárai között, egyik állampolgárai között egyrészről, kik oly tartomány vagy országrészeket követelnek vissza, melyeket más államok engedtek át, s egy másik állam vagy annak polgárai és külföldi államok, polgárok és alattvalók között másfelől kitörnek.

XI. Czikk

MÓDOSITVÁNY.

1. Az Egyesült-Államok birói hatalma nem terjed ki azon pörös eljárásokra, melyek az Egyesült-Allamok valamelyikének, vagy idegen hatalomnak polgárai és alatt valói által az Egyesült-Államok egy másika ellen indittatnak.

(Ezen intézkedés is megváltoztattatott az alkotmány XI-ik módositása által.)

2. Minden esetben, a mely követekre, miniszterekre vagy consulokra vonatkozik, a főtörvényszék határoz. Minden más esetben a főtörvényszék elfogadja a fellebbezéseket ugy a törvényre, mint a tényálladékra vonatkozólag, de csak azon korlátok és intézkedések mellett, melyeket a congressus meg fog állapitni.

3. Minden nemü bünper, kivéve a képviselőház általi vád alá helyezés esetét, esküdtek által döntessék el. A pört azon államban kell tárgyalni, hol a büntény elkövettetett, ha pedig egyik államban sem

követtetett el, azon helyen lesz tárgyalva, melyet a congressus törvény által ki fog jelölni.

III. Szakasz.

Az árulás büntényéről.

1. Az Egyesült-Államok elleni árulás egyedül abban áll, ha valaki ellenök háborut támaszt, vagy ellenségökkel szövetkezik, vagy annak segitséget nyujt. Árulás miatt senki sem itéltetik el, ha a tény bizonyitására két tanu föl nem lép vagy maga a vádlott a biróság nyilvános ülésében be nem vallja.

2. A congressus szabja ki az árulás büntényére a büntetést*), de az árulás miatti bármely büntetés nem eredményezi a vérbecstelenitést (corruption of blood) vagy az elitélt javainak confiscatióját hosszabb időre mint ennek élete.

IV. Czikk.

I. Szakasz.

A nyilvános cselekvényekről.

A nyilvános törvények, okmányok és a többi államok birósági tárgyalásai minden államban hitelre találnak. A congressus általános törvényekkel megállapithatja, hogy mi módon hitelesittessenek e törvények, okmányok és tárgyalások s minő érvénynyel birjanak.

II. Szakasz.

A polgárok kiváltságairól.

1. Az egyik állam polgárai jogositva vannak a másik állam polgárainak minden kiváltságára és mentességére.

*) A congressus elhatározta, hogy az árulás bünténye akasztással fenyittessék.

2. Ha valaki, a ki az államok egyikében árulás, hütlenség vagy más büntényekkel vádolva, abból megszökik s egy másik államban elfogatik, akkor azon állam végrehajtó hatalmának kivánságára, melyből elillant, szolgáltassék ki és vezetessék azon államba, mely a büntény felett itélni illetékes.

3. Ha valaki, a ki egyik államban szolgálatra vagy munkára van kötelezve, egy másik államba szökik, itt sem törvény, sem rendelet által föl nem menthető szolgálati vagy munkakötelezettsége alól; hanem annak kivánságára, kinek ő ily szolgálattal vagy munkával tartozik, kiszolgáltatandó.

III. Szakasz.

Az uj államokról és területekről.

1. A congressus uj államokat vehet fel az Unióba; de semmi uj állam nem alakittathatik más állam hatósága alatt; ugy szintén két vagy több államnak, vagy egyes részeiknek egyesülése által sem képezhető uj állam illető törvényhozásaik és a congressus beleegyezése nélkül.

2. A congressusnak teljes hatalma van az Egyesült-Államok területe vagy azok más birtokai fölött rendelkezni és minden szükséges intézkedést megtenni és ez alkotmánynak semmi része se magyaráztassék ugy, hogy az Egyesült-Allamok vagy azok egyike igényeire hátrányos legyen.

IV. Szakasz.

A főbb előnyökről, melyeket az Egyesült-Államok az egyes államoknak biztositnak.

Az Egyesült-Allamok az Unio minden államának köztársasági kormány-formát biztositnak, min-

denikét megvédelmezik a támadásoktól és a törvényhozás (vagy ha ez egybe nem hivattathatnék) a végrehajtó hatalom megkeresésére belföldi erőszakoskodásoktól is.

V. Czikk.

A MÓDOSITÁSI JOGRÓL.

Ha mindkét ház kétharmadrésze szükségesnek tartja, a congressus ez alkotmánynak javitmányát, módositványát inditványozhatja; vagy ha a különböző államok törvényhozásainak kétharmada sürgeti, hivjon egybe conventet a módositások inditványozására, melyek az alkotmány részeinek fognak tekintetni, ha a különböző államok háromnegyedének törvényhozásai, vagy conventjei által, a mint azt a congressus javasolni fogja, elfogadtattak. Kiköttetik azonban, hogy az első czikk kilenczedik szakaszának első és negyedik záradéka az 1808. év előtt semmiféle módositás által meg ne változtathassék; és hogy egy állam se fosztassék meg saját beleegyezése nélkül a senatusban gyakorolt szavazat-jogától.

VI. Czikk.

A KÖZADÓSSÁGRÓL. AZ ALKOTMÁNY FENSÉGÉRŐL. AZ ESKÜRŐL.

1. Az Egyesült-Államok az ezen alkotmány elfogadása előtt kötött adósságok és elvállalt kötelezettségek tekintetében ép oly lekötelezettek maradnak ez alkotmány, mint a confoederatió alatt.

2. Ezen alkotmány, az Egyesült-Államok által alkotott törvények s az általok kötött vagy kötendő szerződések a legfőbb országos törvényeket képezik s

minden állam birái ezekhez vannak kötve, daczára valamely állam alkotmányában vagy törvényeiben előforduló ellenkező intézkedésnek.

3. A fönnebb emlitett senatorok és képviselők, az államok különböző törvényhozásainak tagjai, ugy az Egyesült-Államok, mint az egyes államok közigazgatási és birói tisztviselői eskü, vagy állitás által köteleztessenek ezen alkotmány fentartására; de az Egyesült-Allamok bármely hivatalának betöltésére szükséges képesség feltételeül semmiféle hitvallás ne követeltessék.

VII. Czikk.

AZ ALKOTMÁNY JÓVÁHAGYÁSA.

Kilencz állam conventjének ratificatiója elégséges ezen alkotmánynak azon államokba való behozatalára, melyek azt jóváhagyják.

Az alkotmány módositásai.

(Ez alkotmány felolvasása nagy elégületlenséget szült a különböző államok conventjeiben, melyek annak helybenhagyására hivattak össze. Azt találták, hogy a nép jogai nincsenek kellőleg biztositva az Egyesült-Államok vagy egyes államok kormányainak hatalmaskodása ellenében. Igy keletkezett a congressusnak 1789. márt. 4-ki ülésében a tiz módositvány, melyek az államok háromnegyed részének jóváhagyásával 1796. december 15-én kiegészitő részei lettek az alkotmánynak.)

I. Czikk.

LELKIISMERETI-, GONDOLAT-, TÁRSULATI- ÉS KÉRVÉNYEZÉSI SZABADSÁG.

A congressus nem alkothat oly törvényt, mely vallási intézményre vonatkozik, vagy mely annak

szabad gyakorlatát eltiltsa, megoszoritsa a szólási vagy sajtószabadságot, vagy a népnek azon jogait, hogy békésen összegyülekezhessék vagy sérelmei orvoslására a kormányhoz kérvényeket intézzen.

II. Czikk.

FEGYVERVISELÉSI JOG.

Miután a jól rendezett milicz szükséges a szabad állam biztonságára, a nép fegyvertartási és viselési jogának sérthetlennek kell lenni.

III. Czikk.

KATONA EL NEM SZÁLLÁSOLÁSI JOG.

Béke idején ne szállásoltassék el a katona senki házába a tulajdonos engedelme nélkül; de még háboru idején se, kivéve a törvény által megállapitott módon.

IV. Czikk.

A SZEMÉLY ÉS A POLGÁROK LAKÁSÁNAK SÉRTHETLENSÉGE.

A népnek azon joga, hogy személye, háza, majorjai s ingatlanai minden igazságtalan letartóztatás, lefoglalás vagy kutatás ellen biztositva legyenek, meg ne sértessék; és ne adassék ki oly rendelet, mely nem eskü által erősitett valószinü okon alapszik és mely az átkutatandó helyet és letartóztatandó személyt határozottan ki nem jelöli.

V. Czikk.

A POLGÁROK ÉLETÉNEK, SZABADSÁGÁNAK ÉS TULAJDONÁNAK MÁS BIZTOSITÉKAI.

Senki sem köteles magát védelmezni főben járó vagy becstelenitő vádak ellenében, hacsak nem fogatik perbe és vád alá a nagy jury által, kivéve azon eseteket, melyek a szárazföldi és tengeri hadseregnél vagy a milicznél, ha valóságos szolgálatban van, háboru idején, vagy közveszély alkalmával előfordulnak. Egy és ugyanazon büntényért senki se tétessék ki a veszélynek kétszer, hogy életét vagy tagját elveszitse. Ugyszintén senki se kényszerittessék arra, hogy valamely bünügyben önmaga ellen bizonyitson; és senki se veszitse el életét, szabadságát vagy vagyonát a nélkül, hogy jogszerüleg itéltetett volna el. Igazságos kárpótlás nélkül a magánvagyon se fordittassék közhasznu czélokra.

VI. Czikk.

A VÁDLOTTAK JOGAI.

Minden vádlott fölött a bünperben gyorsan és nyilvánosan részrehajlatlan esküdtek biráskodnak azon államból és kerületből, mely utóbbinak határai megelőző törvény által határozottan megállapittattak, hol a büntény elkövettetett; joga van a vádlottnak, a vád minősége és okáról értesitve, az ellene bizonyitó tanukkal egyszerre kihallgattatni, valamint az iránt is utasitást nyerni, hogy maga számára tanukról s ügyvédekről gondoskodjék.

VII. Czikk.

JOG A JURY ÁLTALI ELITÉLTETÉSRE.

A közönséges jog szerinti pörökben (in suits at common law), melyekben a pörös tárgy 20 dollárnál többet tesz, azon jog, hogy az esküdtek itéljenek, maradjon épségben és az esküdtek által egyszer eldöntött ügy az Egyesült-Allamok egy törvényszékének sem jöhet felülvizsgálata alá, mint csak a közönséges jog által körülirt esetekben.

VIII. Czikk.

A TÖRVÉNYSZÉKEK SZIGORUSÁGA ELLENI MÁS BIZTOSITÉKOK.

Tulságos nagy biztositékok, igen nagy pénzbüntetések vagy kegyetlen és szokatlan börtönbüntetések itéletileg ki nem mondhatók.

IX. Czikk.

Az alkotmányban meg nem nevezett, előszámlált jogok nem magyarázhatók a nép birtokában levő más jogok megtagadásának vagy mellőzésének.

X. Czikk.

Azon jogok, melyeket az alkotmány az Egyesült-Államokra nem ruházott át, vagy az egyes államoktól meg nem tagadott, az illető államoknak vagy a népnek tartatnak fen.

(A XI. és XII. czikket lásd fönebb.)

XIII. Czikk.

(Előterjesztetett a congressus által a különböző államok törvényhozásának 1865. febr. 1-én és az összes államok háromnegyed szótöbbségének elfogadása által jóváhagyatott ugyanezen év december 18-án.)

I. Szakasz.

Az Egyesült-Államok területén belül vagy az azok hatósága alatt levő bármely helyen sem rabszolgaság, sem önkénytelen szolgaság nem létezhetik, kivéve, ha ez büntetendőnek itélt büntény méltó megfenyitésére alkalmaztatik.

II. Szakasz.

A congressusnak jogában áll oly törvények alkotása, melyek által ezen czikk végrehajtása biztosittatik.

(Azon államok, melyek e czikket helybenhagyták, következők: Illinois, Rhode Island, Michigan, Maryland, New-York, Nyugat-Virginia, Maine, Kansas, Massachussets, Pensylvania, Virginia, Ohio, Missouri, Nevada, Indiana, Louisiana, Minnesota, Visconsin, Vermont, Tennessee, Arkansas, Connecticut, New-Hampshire, Déli-Carolina, Alabama, Éjszak-Carolina és Georgia. Összesen huszon hét állam.)

JEGYZETEK.

A.

Joë Smith szegény szülőktől született Scharonban (Windsor grófság, Vermont állam) 1805. decemb. 23-án. Beszélik, hogy midőn 15 éves korában egy erdőbe vonult, hogy hangosan imádkozzék, az atya isten és Jézus Krisztus két fénylő személy alakjában jelent meg előtte. 1823. septemb. 21-én az angyal egy könyvet fedezett fel neki, mely az örök evangéliumot foglalja magában. Négy évvel később ugyanazon égi küldött, kit ő Nephinek nevez, egy barlangot mutatott neki, melyben egyiptomi betükkel beirt arany táblák voltak, ugyszintén egy pár szemüveg, melyen át azok olvashatók voltak. Ezen betükkel irt szöveg leforditása képezi az uj szentek bibliáját, vagy mint ők mondják, a mormonok könyvét. Az ó és uj testamentumot foglalja magában, a mint mi is ismerjük, Amerika népeinek történetével, melyek azt a világ teremtése óta lakták. Az uj egyház első szervezését Manchester faluban 1830. april 6-án nyerte s „Church of Jesus Christ of latter day saant's." — „Az utolsó nap szentjeinek Jézus Krisztus egyháza" nevet vett fel. Ekkor csak hat hivet számlált. Joë Smith 1832-ben néhány tanitványa kiséretében Missouri államba ment, hogy egy uj Sion alapitására helyet szemeljen ki. A következő évben egy városnak első alapjait veté meg Jakson grófságban a Missouri partjain. De nem sokára a lakosok által elüzetve, kénytelen volt Illinoisba menekülni, hol Nauvoo várost alapitotta 1839-ben. E város, mely mintegy varázsütésre a földből nőtt ki, oly óriási terv szerint volt épitve, hogy az utazó most is bámulattal nézi romjait. Alapitása után öt évvel már hat ezer lakosa volt. A mormonok független alkotmányt nyertek Illinois államtól s fegyverben tartották a miliczet, midőn az üldözések megkezdődtek. Katonáik lefegyvereztettek s Joë Smith Carthago városába vitetett fogságba hol álarczozott emberek által felkonczoltatott 1844. jun. 27-én. Erre

aztán a mormonok elhagyták e barátságtalan országot 1846-ban február havában s Brigham Young vezetése alatt átkeltek a Missisipi jegén és mindig nyugatnak a Sziklás-hegyek felé tartva, eltüntek a pusztaságokban. Két évi utazás után, mely alatt éhséggel, szomjusággal, hideggel és vadakkal kellett küzdeniök, elérték a Sóstó völgyét. Itt alapitották meg Great Salt lake City városát s független állammá alakultak, melynek a mormon könyvből vett Deseret nevet adtak, a mi méhet jelent. De az Egyesült-Államok congressusa vonakodott ez uj államot független állam gyanánt az Unióba felvenni, hanem Utah területté alakitotta s kormányzóul Brigham Youngot nevezte ki, a ki mint ilyen s mint az indián ügy főnöke 1858-ig müködött, midőn a mormonok sikeresen tartották magukat Buchanam elnök által ellenök inditott háboruban. Brigham Youngot ekkor kormányzói állásában Cumming váltotta fel. Azóta nem háboritották a mormonokat, kik a földmüvelésre és iparra adták magukat. (Lásd a mormonok vallására és történelmére vonatkozólag legrészletesebb adatokat tartalmazó müveket: Les memoires d' un Mormon, par L. A Bertrand, Paris, collection Hetzel, E. Dentu, librairie Palais-Royal. Lásd Hepworth Dixon munkáját: l' Amerique nouvelle. Továbbá : a Livre de Mormon, Paris, 1852, Marc Duclouxnál 7, rue Saint-Benoit. — The Book of doctrine and covenants. Liverpoul, 1854, by S. W. Richards, 15, Wilton street, stb.)

B.

Az amerikai Unio jelenleg 37 államot és 9 tartományt foglal magában, melyek alkotmányai csaknem utánzását képezik a szövetsége alkotmánynak. A tartományok abban különböznek az államoktól, hogy sokkal nagyobb függésben vannak a szövetséges kormánytól. A tartományok kormányzóit az Egyesült-Államok elnöke nevezi ki s müködésök négy évig tart, mig az államok kormányzóit a nép vagy a törvényhozás választja egy vagy két évre az államok különfélesége szerint.

Ugy a tartományok, mint az államokban az elnök felfüggesztő vetoval bir a törvényhozás által elfogadott törvényekre nézve; de a tartományokban, mielőtt e törvények kihirdettetnének, a szövetséges congressus által kell helybenhagyatniok, mig az államok oly törvényeket alkothatnak, minőket akarnak, a nélkül, hogy az Egyesült-Államok kormányának ellenőrzése alá bocsátnák, kivéve néhány esetet,

melyek az alkotmány első czikkének tizedik szakaszában vannak felsorolva.

Az államok népességök számaránya szerint küldenek követeket a washingtoni congressusba, — a tartományok pedig nem.

Minden állam törvényhozása tagjai közül két senatort választ meg, kik az Egyesült-Államok congressusán egy-egy szavazattal birnak.

A tartományok törvényhozása csak egy senatort küld a congressusra, ki részt vesz ugyan a tanácskozásokban, de nem bir szavazati joggal.

Az egyedüli feltétel, hogy a tartomány állami ranggal vétessék fel az Unióba: a tiz ezer főnyi lakosság; de ekkor is a congressustól függ, hogy felvegye-é azt az Unióba, vagy pedig kizárja.

Igy Utah, melynek lakossága meghaladja a kétszázezeret, még most is csak tartomány.

C.

A mormonoknál a püspök mint békebiró az első folyamodásu, felebbezési és semmitő törvényszék tagja szerepel egy személyben.

Salt lake Cityben a hány városrész, annyi, az az 21 püspök van.

Foglalatosságuk abban áll, hogy minden héten tudomást, meggyőződést szerezzenek egyházkerületbelieik vagyoni állásáról, továbbá ők segélyezik a bujdosókat, szükölködőket, és felszedik a tizedet, mely az ujonnan oda érkezők segélyezésének társulati alaptőkéjét képezi. — S viszont ha ez utóbbiak birnak valamivel, vagyonuk egy tizedrészét e pénztár javára kötelesek adományozni.

Az első folyamodásu törvényszék 12 főpapból áll. A legidősebb tag elnököl és resumálja a tárgyalást. Itélet szótöbbséggel hozatik.

Végül a felebbezési törvényszék a Melchisedech-rendből választott 3 tagból áll. — Minden mormon pap, és két rendre oszlanak. Áron és Melchisedech papságára, mely utóbbi örökletes. Ehez van kötve e törvényszéki tagság és isteni kinyilatkoztatások nyerhetésének kiváltsága. Egyébiránt az egész nép választja őket s évenkint kétszer: april és october hóban ujra választásnak vannak alávetve. A jelenlegi czimzetesek ezek: Brigham Young, Heber, Kimball és Daniel Wels.

A nép kétszer gyül össze évenkint Great Salt lake City anyavárosában, hogy megválaszsza vagy ujra válaszsza az egyházi tisztviselőket és megvitassa a közügyeket. E népgyülések, melyekben a nők is birnak szavazattal, rendesen három napig tartanak.

D.

A gunynevökön reszketőknek nevezettek (shakers) magokat „Krisztus második eljövetelében hivők társaságának“ nevezik. Rájok nézve a menyeknek országa már elérkezett. Feltámadottaknak és szenteknek hivén magokat, ugy élnek mint az égben: távol minden vágytól és szenvedélytől. Meg vannak győződve, hogy a halál nem egyéb, mint fejlődési mozzanat és átalakulás, ezért a házasságot haszontalan és erkölcstelen intézménynek tartják.

Azt mondják, hogy a shakerek az Egyesült-Államok legjobb kertészei; a nők kitünő csemegéket és finom illatszereket készitenek. Mintegy huszra menő bámulatos fekvésü falvaikat virágzó kertek és jól müvelt földek környezik. Leghiresebb falvaik között Mount Lebanon.

A perfectionisták is hisznek Krisztus második eljövetelében s azt 1870-re teszik.

Az övéken kivül — mondják ők — nem volt soha valódi egyház. Az egyedüli keresztények, kik isten törvénye szerint éltek, az apostolok s ezek első tanitványai voltak, mert közösen és teljes egyenlőségben éltek. A perfectionisták azt állitják, hogy ők ezek példáját követik. Jó földmüvesek és ügyes iparosok. Főleg kelepczéket készitenek, melyek eladásából tekintélyes jövedelmet huz a község.

Megjegyzendő, hogy e két, erkölcsére nézve oly annyira különböző felekezet, ugyanazon hitvallással bir s vagyon tekintetében is ugyanazon communistikus tanokat alkalmazza. Nálok, valamint Észak-Amerika minden benszülött népénel, a föld s minden vagyon a község tulajdona. Szerencsésebbek lévén Fourier, Louis Cabet és Victor Considerantnál, a sociális törvények szerint élve, melyekről pedig mindig azt szokták mondani, hogy a gyakorlat kimutatta ferdeségöket, igen nagy jólétet értek el. (Lásd Hepworth Dixon munkáját.)

E.

A „köztársasági“ és „demokrata“ elnevezések az Egyesült-Államokban nem azt jelentik, mint Európában. E szavak franczia értelmében minden amerikai republikánus és demokrata. A két ellentétes párt által nem tudni miért választatott e két elnevezés, oly kevéssé képes jelezni a véleményeket, melyeket a pártok vallanak, hogy San-Louisban a demokratapárt lapja „Missouri Republican“, a köztársasági párté pedig „Missouri Demokrat“ nevet visel.

17